

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

ARCHEOLOG JAN FILIP DO ROKU 1948

Diplomová práce

Studijní program: N7105 – Historické vědy
Studijní obor: 7105T021 – Historie

Autor práce: Bc. Šárka Stanovská
Vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Šárka Stanovská
Osobní číslo: P12000660
Studijní program: N7105 Historické vědy
Studijní obor: Historie
Název tématu: Archeolog Jan Filip do roku 1948
Zadávající katedra: Katedra historie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka se pokusí nalézt veškerý dostupný biografický materiál do roku 1948 týkající se osobnosti archeologa Jana Filipa. Zmapuje rodinné poměry, ze kterých Jan Filip pocházel, mládí, studia, vojenskou službu, učitelskou a publikační činnost této významné osobnosti ve zmíněném časovém úseku. Mimo jiné se zaměří i na inventarizační činnost v muzeích spojených s působením tohoto českého archeologa. Dále identifikuje osobnosti, které J. Filipa vyučovaly na UK, a určí jejich vliv na jeho práci. K lepší orientaci autorka vypracuje rejstříky místní a jmenné.

Požadavky: orientace v archivních institucích, orientace v regionálních dějinách, pramenný výzkum

Metody: analytická

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.
Katedra historie

Datum zadání diplomové práce: **19. dubna 2013**

Termín odevzdání diplomové práce: **25. dubna 2014**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 19. dubna 2013

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

- J. Filip, Popelníková pole a počátky železné doby v Čechách, Praha 1936-1937
J. Filip, Kulturní kapitoly z našeho pravěku, Praha 1940
J. Filip, Umělecké řemeslo v pravěku, Praha 1941
J. Filip, Dějinné počátky Českého ráje, Praha 1947
A. Filipová, Archeolog Jan Filip ve vzpomínkách, Praha 1995
A. Filipová, Jeden lidský život, Praha 1985
K. Kazbunda, Stolice dějin na pražské univerzitě I-III, Praha 1968
F. Kutnar-J. Marek, Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, Praha 1997
J. Petrář, Nástin dějin filozofické fakulty univerzity Karlovy v Praze do roku 1948, Praha 1983
K. Sklenář, Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů, Praha 2005

Prameny:

- Archiv AAV ČR Praha, fond pozůstalost J. Filip, pozůstalosti profesorů a vyučujících na UK
Archiv AUK Praha, fond pozůstalost J. Filip
Archiv SOKA Mladá Boleslav, fond Gymnázium Mladá Boleslav
Archiv SOKA Příbram, fond Gymnázium Příbram
Archiv SOA Praha, fond Redemptoristé
Archiv NA Praha, fond Piaristů, fond Redemptoristů
Archiv VHA Praha, Jan Filip (kmenový list, kvalifikační listina)
Regionální muzeum v Kolíně
Muzeum Českého ráje v Turnově
Městské muzeum v Hořicích
Muzeum východních Čech v Hradci Králové
Regionální muzeum a galerie v Jičíně

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Chtěla bych velmi poděkovat všem těm, které jsem během svého zkoumání života Jana Filipa obtěžovala nekonečnými dotazy, e-maily i svou přítomností. Vím, že to s mou osobou neměli lehké. Za archivy to byli: Jan Chodějovský, Marie Bahenská, Marek Durčanský, Iveta Voříšková, Věra Smolová, Josef Žikeš, Jitka Křečková, Helena Klímová, Martin Sovák. Za muzea: Zbyněk Sedláček, David Marek, Miroslav Novák. Za církevní instituce: Martin Barus – archivář biskupství litoměřického, Pavel Mach – děkanství Mnichovo Hradiště, Josef Michalčík – provinciál redemptoristů, Marie Traxlerová – Svatá Hora u Příbrami. Mé díky patří také panu Josefu Vackovi za skvělou genealogickou sondu do zázemí Jana Filipa a v neposlední řadě také vedoucímu práce profesoru Čechurovi za pevné nervy a vlídné slovo, kdykoliv ho bylo třeba.

Anotace

Cílem diplomové práce je sepsání biografie archeologa Jana Filipa do roku 1948. Výsledná práce nejprve analyzuje poměry, ze kterých archeolog pocházel se zřetelem k rodinnému zázemí. Rozebírá studia Jana Filipa včetně vojenské služby a věnuje pozornost jeho činnosti inventarizační, pedagogické a publikační. Pro lepší orientaci je přidán jmenný a místní rejstřík včetně příloh. Badatel má možnost nahlédnout do první poloviny života významného českého archeologa.

Klíčová slova: archeologie, prehistorie, česká archeologie, Chocnějovice, Jan Filip, český pravěk, historie

Summary

The aim of the thesis is writing a biography of archaeologist Jan Filip up to 1948. Outcome analyzes the proportions of which came archaeologist with regard to family background first. Analyzes Jan Filip's studies including military service and pays attention to his actions in inventory, teaching and publication. For better orientation is added a local and names register including attachments. The researcher has an insight into the first half of the life of important Czech archaeologist.

Keywords: archeology, prehistory, Czech archeology, Chocnějovice, Jan Filip, Czech prehistory, history

Obsah

Úvod.....	12
1. Výuka prehistorie a archeologie na Karlově univerzitě od rozdělení do roku 1938	13
1.1. „Česká“ filozofická fakulta – historické obory	13
1.2. Zrod archeologie jako samostatné vědní disciplíny	14
1.3. Vývoj klasické archeologie	16
2. Rodinné zázemí Jana Filipa	16
2.1. Otec Jana Filipa	17
2.2. Matka Jana Filipa.....	18
2.3. Jan Filip	18
3. Studia Jana Filipa a pedagogická činnost.....	19
3.1. Státní gymnázium v Mladé Boleslavi.....	19
3.2. Vyšší gymnázium v Příbrami	20
3.3. Univerzita Karlova v Praze.....	22
3.4. Medailony profesorů.....	32
Josef Pekař	33
Josef Šusta.....	33
Jaroslav Bidlo.....	34
Josef Vítězslav Šimák	34
Emanuel Šimek	34
Václav Novotný	35
Albín Stocký	35
Josef Schránil	35
Lubor Niederle	35
Hynek Vysoký	36
Čeněk Zíbrt	36
Gustav Friedrich.....	36
4. Spolupráce s muzei a inventarizace sbírek	37
5. Raná Filipova publikační činnost	39
5.1 Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách	40
I. Hallstattská kultura v Čechách.	40
Přechod doby železné. Kulturní oblasti v sousedství Čech.	41
Knovízská kultura a její nejmladší fáze.	42

Středočeská oblast v nejstarší době železné (bylanská kultura)	42
Východočeská oblast v nejstarší době železné.	43
II. Kultura slezskoplatěnická.	43
Nejstarší fáze kultury slezskoplatěnické. Stupeň I. Slezská kultura v užším slova smyslu.	43
II. stupeň slezskoplatěnické kultury.....	45
Popelnicová pole v plné době železné – III. stupeň slezskoplatěnické kultury.	46
Nejmladší (IV). stupeň slezskoplatěnické kultury.	47
III. Chronologie. Československo a ostatní Evropa. Popelnicová pole v době laténské. .	48
IV. Geografické rozložení slezskoplatěnické kultury.	50
5. 2 Kulturní kapitoly z našeho pravěku.....	51
I. Nejstarší člověk a jeho duševní svět.....	51
II. Základy civilizace v našich zemích.....	52
III. Počátky zemědělství a první osady	52
IV. Výroba keramiky a vynález hrnčířského kruhu.....	53
V. Oděv v pravěku, Tkaní látek, ozdoby a šperky.....	53
VI. Péče o tělo a toaletní potřeby.....	54
VII. Počátky hudby a hudební nástroje. Kultovní a světské tance.....	55
VIII. Pravěké lékařství a ranhojičství. Přírodní a vanové lázně.	56
5. 3 Umělecké řemeslo v pravěku	57
I. Umělecké řemeslo v rámci pravěkého vývoje.....	57
II. Zpracování kovů.....	59
III. Pravěké zlatnictví a klenotnictví	60
IV. Granulace a filigrán	62
V. Povrchová výzdoba užitkových kovů kovem ušlechtlejším	63
VI. Inkrustace a užití drahokamů jiné výzdobné látky	64
VII. Prolamování kovových ploch a vrubořez	65
VIII. Niello.....	65
IX. Pravěké a raně historické emailérství	66
X. Počátky sklářství	66
5. 4 Dějinné počátky Českého ráje	67
I. Před příchodem člověka	69
II. První lidé v Českém ráji	69
III. Nejstarší zemědělci	70
IV. Kozákovští prospektoři v pozdní době kamenné.....	70

V. Mužský dočasným ústředím na sklonku doby kamenné.....	71
VI. Nový lid v Českém ráji	71
VI. Kulturní vývoj lidu popelnicových polí v Českém ráji	72
VII. Český ráj v posledních stoletích před Kristem	72
VIII. Cizinci na okraji Českého ráje v prvním století před Kristem	73
IX. Český ráj v době římského císařství	73
X. V rané době dějinné a na počátku středověku.....	73
4. Závěr	79
5. Jmenný rejstřík	80
6. Místní rejstřík.....	83
7. Seznam použitých pramenů a literatury.....	85
8. Seznam příloh.....	88

Úvod

Osobnost Jana Filipa (1900–1981) neodmyslitelně patří k české archeologii. O to více je zarážející, že se dnes na jeho práci zapomíná. Celý svůj život zasvětil české prehistorii, výuce a „výchově“ budoucích archeologů. Byl členem řady zahraničních vědeckých institucí, přestože nerad cestoval, a coby velký patriot se vždy těšil na návrat z ciziny domů.

Z jeho pera vzešlo přes tři sta prací a téměř sedm set referátů. Téměř všechny práce jsou aktuální a patří k tomu nejlepšímu, co česká prehistorie má. Pomáhal uspořádat mnoho sbírek v různých muzeích (inventární seznamy s nákresy jednotlivých artefaktů jsou toho krásným důkazem). V některých institucích se jeho inventáře používají stále. Svou práci miloval a byl jí zcela oddán. Bohužel krom útlé vzpomínkové knihy Filipovy druhé ženy Aleny neexistuje žádná souvislá biografie, která by zmapovala práci a život tohoto významného českého archeologa. Publikace Aleny Filipové *Jeden lidský život* z roku 1985 (srov. *Archeolog Jan Filip ve vzpomínkách*, 1995)¹ je jediným a pochopitelně subjektivním pomocníkem k dohledání životních událostí Jana Filipa.

Diplomová práce věnovaná osobnosti Jana Filipa do roku 1948 by měla přiblížit Filipovo rodinné zázemí a jeho cesty ke studiu. Dále by měla popsat samotná studia s důrazem na léta vysokoškolská, při nichž pravděpodobně sbíral cenné zkušenosti důležité pro pozdější učitelskou praxi. Na Karlově univerzitě v této době působila celá škála profesorů archeologie a historie – špiček ve svém oboru – kteří měli na mladého archeologa veliký vliv. Práce se pokusí nastínit Filipovu činnost pedagogickou, inventarizační a v neposlední řadě též publikační.

Diplomová práce je rozdělena do pěti hlavních kapitol a jejich podkapitol. První kapitola pojednává o výuce prehistorie a archeologie na Karlově univerzitě po roce 1882. Druhá nastiňuje poměry a rodinné zázemí, z nichž Jan Filip pocházel. Třetí kapitola shrnuje všechna studia v životě tohoto archeologa, jeho pedagogické úsilí a přípravu budoucích archeologů. Čtvrtá kapitola je věnována spolupráci s muzei a inventarizaci jejich sbírek. Poslední kapitola mapuje práce a publikační činnost do roku 1948. Pro lepší orientaci je na konci práce umístěn jmenný, místní rejstřík a přílohy.

Bezmála padesát let v životě člověka je dlouhý časový úsek, nejproduktivnější období. Nejlepší Filipova díla, jimž se práce nemůže věnovat z důvodů časového vymezení zpracovávaného tématu, vznikala až v šedesátých letech 20. století. Pro čtenáře a budoucí

¹ Knihy se liší větou na straně 12. „Pan farář i pan učitel si brzy všimli bystrého chlapce.“

badatele je tato diplomová práce koncipována jako zdroj základních informací o životě a díle Jana Filipa, na který lze navázat.

1. Výuka prehistorie a archeologie na Karlově univerzitě od rozdělení do roku 1938

1.1. „Česká“ filozofická fakulta – historické obory

Spory o rozdělení univerzity na část českou a německou se vlekly dlouhé týdny. V konečném hlasování poslaneckou sněmovnou bylo rozhodnuto o tom, že dvě fakulty univerzity s českým vyučovacím jazykem zahájí výuku teprve počátkem školního roku 1882/83, aby se předešlo zmatkům během studijního roku.² Byla to právě filozofická fakulta, která během února zahájila svou činnost jako první. Odborná komise ustavená profesorským sborem jednala již 5. června o obsazení stolic v sekcích filozofické, historické, matematicko-přírodovědné a filologické.³

V historických oborech získala fakulta rychle dominantní postavení v celé české dějepisné vědě. Mladí učitelé přinesli nové náhledy na tuto problematiku a inovativní postupy ve výuce historických vědních disciplín. Na českou fakultu přešli vedle konzervativního řádného profesora rakouských dějin V. V. Tomka i mladší mimořádní profesoři, např. Josef Emler a Jaroslav Goll, včetně soukromého docenta Antonína Rezka. Historický seminář vedli na fakultě od roku 1882/83 profesoři Josef Emler a Jaroslav Goll. Výuka obou pedagogů se značně lišila a přitom doplňovala.

Josef Emler měl z pozice ředitele Archivu města Prahy přístup k obrovskému množství archiválií, zároveň kladl velký důraz na kritické hodnocení a rozbor historických pramenů. Jaroslav Goll naopak navazoval v seminářích na své přednášky a vlastní vědecká díla.

Na fakultu, jak již bylo řečeno, přišli i dva soukromí docenti, kteří se záhy stali řádnými profesory. Byli to Josef Kalousek a Antonín Rezek. Josef Kalousek byl ovlivněn novými proudy v evropské historiografii, které upozorňovaly na významnou složku sociálního života v dějinách společnosti. Vystupoval jako obránce národních tradic se zájmem o studium sociálního práva, zejména venkovského lidu. Antonín Rezek byl žákem Tomkovým a rozpracovával tradiční metody a techniky. Věnoval se české problematice tradičně pojaté po vzoru svého učitele, ale směřoval vedle analytických studií také k syntéze.

² Karel KAZBUNDA, *Stolice dějin na pražské universitě. Od obnovení stolice dějin do rozdělení university (1746–1882)*, 2, Praha 1965, s. 265.

³ Josef PETRÁŇ, *Nástin dějin filozofické fakulty univerzity Karlovy v Praze. Do roku 1948*, Praha 1983, s. 195.

V počátcích české fakulty nebyla obsazena stolice slovanských dějin. Průkopníkem v tomto oboru se stal syn ministra kultury a vyučování Josefa Jirečka Konstantin Jireček, jenž se věnoval vesměs balkánským dějinám, literární historii folklóru jižních Slovanů, hlavně Bulharů. Jeho pokračovateli byli hlavně žáci Gollovi, ale i jeho odchovanci v čele s Jaroslavem Bidlem.

1.2. Zrod archeologie jako samostatné vědní disciplíny

Česká prehistorická archeologie po smrti (1871) prvního profesora archeologie Jana Erazima Vocela osiřela. Po dvacet let nebyla na univerzitě vyučována podobná vědecká disciplína. Vocel přes svůj velký zájem a lásku k oboru nepřipravil další generaci archeologů. A univerzitní půda „novinkám“ nepřála. Naopak někteří kolegové se přímo proti archeologii ostře stavěli. Prehistorická archeologie se v tomto období stagnace a úpadku přednášela jen okrajově v rámci jiných předmětů, především v kulturních dějinách a antropologii.⁴ Teprve v roce 1883 se v oboru rakouských a slovanských dějin habilitoval Josef Ladislav Píč. Píč studoval národopis a právní dějiny Slováků a Rumunů, ale již od letního semestru roku 1884 obrátil svou pozornost k slovanské archeologii, kam v osmdesátých letech zaměřil i své badatelské snažení. Právě zde končí období stagnace a starožitnického pojetí archeologie, navazující na amatérské sběratelství a nekoordinovaný výzkum nalezišť.

Obrovské množství archeologického materiálu, nashromážděné vášnivými archeology amatéry, leželo v mnoha muzejních institucích bez přesného určení a klasifikace. Tento materiál bylo třeba popsat, utřídit a zpracovat. A tak zásadní převrat začíná na počátku devadesátých let spolu s dokončením stavby Zemského muzea v Praze. Právě Josef Ladislav Píč, oddaný kustod, měl přední zásluhu na uspořádání muzejních sbírek.⁵ Archeologické bádání a organizování terénního výzkumu Čech bylo hlavní náplní jeho práce. Od roku 1887 dokonce redigoval časopis *Památky archeologické a místopisné*.⁶ Speciální přednášky ze slovanské archeologie a etnografie však vypisoval jen s hlavním předmětem. Archeologii a etnografii považoval za pomocné vědy historické, nikoli za samostatné disciplíny. I když se soustředil na český pravěk, přednášky na toto téma nevypisoval ani po svém jmenování řádným profesorem v roce 1905.

⁴ Karel KAZBUNDA, *Stolice dějin na pražské universitě. Stolice dějin na české universitě od zřízení university do konce rakousko-uherské monarchie (1882–1918)*, 3, Praha 1968, s. 122.

⁵ František KUTNAR; Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století.*, Praha 1997, s. 589.

⁶ J. PETRÁŇ, *Nástin dějin filozofické fakulty*, s. 212–216.

Nadějný pokračovatel, soukromý docent Lubor Niederle se habilitoval v roce 1891 v oboru antropologie a prehistorické archeologie. Spolu s Karlem Buchtelou zaujímal místo v mladší generaci archeologů, která zdůrazňovala specifika archeologických metod a orientovala se na výsledky evropské archeologie. Ve stejném roce spolu s Čeňkem Zírtem, který se zabýval kulturní historií, založil Niederle časopis *Český lid* a redigoval jeho prehistorickou část.⁷ Dále vedl cyklus seminářů z evropského pravěku a přednášel historické problémy antropologie vedené směrem ke kulturní antropologii, tehdy ztotožňované s etnologií (roku 1898 byl z těchto důvodů jeho oboru zpřesněn název). Niederle poté vyučoval archeologii a etnologii. V archeologickém kabinetu, založeném v roce 1907, spravoval oddělení prehistorické archeologie.⁸ Tento kabinet měl dvě oddělení, to druhé pro klasickou archeologii (vedl docent Hynek Vysoký). Niederle vedl semináře do zimního semestru 1926/27 a zaměřoval se v nich na témata z české archeologie. Ve svých přednáškách koncentroval tři hlavní okruhy: slovanskou archeologii, kulturní historii, archeologii Ruska a československou archeologii, které často propojoval. Významně se podílel na organizaci pražského centra slovanských studií, založil univerzitní ústav pro archeologii a podnítil zřízení Státního ústavu archeologického v roce 1919. Vyučoval až do roku 1929, kdy jeho místo na stoličce prehistorické archeologie převzal právě jmenovaný řádný profesor Albín Stocký.

Tento Niederleho žák se orientoval na studium českého a evropského neolitu, vyučoval též praktické kurzy prehistorie: techniku výkopů, ochranu materiálu, muzejní zpracování materiálu. Moderním technikám a metodám věnoval i seminář československé archeologie, který převzal po Niederlovi v roce 1927/28. Se studenty procházel nejnovější publikace a rozebíral pokusy o moderní syntézu pravěkých dějin. Ve svých seminářích se rovněž věnoval etnickým problémům doby laténské a římské. Stoličce nevedl dlouho, po jeho brzké smrti roku 1934 přebírá prehistorickou archeologii Josef Schráníl.

Schráníl prošel rukama obou velkých archeologů a měl nadání syntetika. Přednášel cyklus o přehledu evropského pravěku, cyklus o pravěku Skandinávie a specializované výklady od doby bronzové po dobu hradištní ve střední a severní Evropě. Důraz kladl na období stěhování národů a dobu římskou. Svůj zájem směřoval na vznik a vývoj náboženských symbolů v pravěku, pohřební ritus starých Slovanů, kulturu Skytů na Rusi, vývoj zbraní a zbroje od pravěku do 13. století a vývoj spony do doby římské.

⁷ K. KAZBUNDA, *Stolice dějin*, 3, s. 134.

⁸ J. PETRÁŇ, *Nástin dějin filozofické fakulty*, s. 243.

Spolu s Josefem Schránilem působil v oboru prehistorie Evropy Emanuel Šimek, další Niederleho žák. Přednášel hlavně o československé oblasti za doby římské (1922/23–1923/24) a cyklus o starověkém národopise Evropy, který převzal od Niederleho. Od roku 1932 přednášel o ochraně pravěkých a raně historických památek v přírodě a o metodě vědeckých vykopávek. Orientoval se také na evropský vývoj v době laténské a římské, období stěhování národů, starověké zprávy o českých zemích a jejich obyvatelstvu a Slovanech v 7. století.

Osobnost Jana Filipa, pro tuto práci nejzajímavější, vstoupila do archeologického dění na univerzitě v roce 1938. Filip přednášel jako soukromý docent encyklopedický úvod do studia pravěku a rané doby dějinné určené historikům, které mu přenechal profesor Schránil. Sám představil kratší přednášku o kultuře Etrusků. V roce 1939 přišla na fakultu odborná pomoc z Bratislavy v podobě Jana Eisnera. Eisner však přednášet nezačal, krátce nato zavřeli nacisté násilím vysoké školy.⁹

1.3. Vývoj klasické archeologie

Obor klasické archeologie se rozvíjel odlišně. Kořeny samotné disciplíny sahají hlouběji, jenže archeologický ústav byl vybudován až v letech 1905–1913. Archeologický kabinet založený v roce 1907 měl už dvě oddělení, ale pod historickou sekci se klasická archeologie přesunula teprve v roce 1928. Přední osobností, jež se zasloužila o rozvoj oboru, byl profesor Hynek Vysoký, který od roku 1890 zaměřil svou přednáškovou činnost na řeckou a římskou ikonografii, mytologii, kulturní topografii (Kréta, Mykény, Trója, Týrins, Olympie ad.). Z jeho podnětu vznikla sbírka antických odlitků. Jeho nástupce Jindřich Čadík značně zúžil rozsah předmětu na výtvarné umění a urbanismus s archeologickým zaměřením. Rok poté se habilitovala Růžena Vacková. Ta přednášela úvod do klasické archeologie se zřetelem k metodice.¹⁰

2. Rodinné zázemí Jana Filipa

O narození Jana Filipa píše Alena Filipová ve své knize *Archeolog Jan Filip ve vzpomínkách* toto: „Zmizela i dřevěná chalupa č. 9, ve které se o vánočních svátcích právě na přelomu století narodil Jan. Batolilo se v ní před ním už pět dětí; devítiletý Frantík a pak jako stupínky za sebou Pepík, Anda, Ládík a Bohouš. Tonička Horáčková byla statečné a šikovné děvče. Sloužila ve mlýně a s každou prací si věděla rady. Musela mít hodně

⁹ J. PETRÁŇ, *Nástin dějin filozofické fakulty*, s. 293.

¹⁰ J. PETRÁŇ, *Nástin dějin filozofické fakulty*, s. 248.

odvahy, když se ve třidvaceti letech provdala za vdovce Filipa a chtěla být mámou jeho pěti dětem. A byla jim dobrou mámou.¹¹

Rod Filipů pochází z nedalekých Sovenic, vesnice vzdálené od Chocnějovic půldruhého kilometru, a jejich jméno se objevuje v matrikách minimálně od poloviny 18. století – jsou zde vedeni jako *casarius* (chalupníci). V držení měli chalupu č. 5 a ve všech zjištěných případech si muži z tohoto rodu brali dívky z okolních vesnic. Stejně tomu bylo i v případě otce Jana Filipa, tj. Františka Filipa.¹²

2.1. Otec Jana Filipa

František Filip se podle matriky z Loukovce (Mnichovo Hradiště) narodil 23. května v šest hodin odpoledne roku 1862 Josefu Filipovi (2. 8. 1826 – ?). Josef Filip byl chalupníkem ze Sovenic a obýval dům s č.p. 5, kde se narodil Václavu Filipovi (2. 1. 1788 – 23. 3. 1849) a Marii Loudové (?). Josefova žena a tedy Janova babička pocházela jako dcera chalupníka z Křilovačín z domu č.p. 32. Zajímavé je, do kterých vesnic nazpět se rodem Filipů oko badatele dostane. Janova prababička Anna se narodila jen o několik kilometrů dál jako dcera Josefa Berana (26. 5. 1866 – ?), podruha z Koryt č.p. 9, a Anny Bělikové (1796 – 30. 4. 1871), dcery chalupníka z Koryt č.p. 37. Ze záznamů je patrné, že Filipové opravdu nechodili pro nevěsty daleko.

Otec František Filip údajně dokázal léčit. Alena Filipová píše: „Tatínek měl zvláštní, opravdu zvláštní dar. A nikdo vlastně nevěděl, jak ho získal: dovedl si poradit s nejošklivějšími vykloubeninami a bezpečně je jako spolehlivý rentgen rozeznal od zlomenin.“¹³ Lidé z vesnice za ním chodili se svými zdravotními problémy a vodili mu i zraněná zvířata. Díky svým schopnostem byl velice uznávaný nejen v Chocnějovicích. Z prvního manželství s Annou Altmannovou z Chocnějovic měl pět dětí, další dvě děti přibyly po druhém sňatku. Pozoruhodné je, že František Filip byl ženatý dvakrát stejně jako jeho otec (dvakrát ženatý byl později i sám Jan Filip). Když František zemřel, bylo mu podle vyprávění Filipové devadesát dva a půl roku.

¹¹ A. FILIPOVÁ, *Archeolog Jan Filip ve vzpomínkách*, Praha 1995, s. 9.

¹² SOA Praha, Loukovec 2: N (1704–1761) O (1704–1758) Z (1704–1784); Loukovec 4: NOZ (1784–1794); Loukovec 5: NOZ (1795–1817).

¹³ A. FILIPOVÁ, *Archeolog Jan Filip*, s. 10.

2.2. Matka Jana Filipa

Maminka Jana Filipa Antonie Horáčková se narodila 3. května roku 1876 Františku Horáčkovi (15. 4. 1841 – ?), chalupníkovi z Rostkova z domu č.p. 14. František byl synem Josefa Horáčka (13. 8. 1801 – ?), obyvatele Sovenic z č.p. 20, a Kateřiny Šnajdrové (1813 – ?). Janova prababička Kateřina se narodila jako dcera chalupníka Josefa Šnajdra z Rostkova. Její maminka Anna Formáčková (19. 2. 1850 – ?) byla dcerou chalupníka Josefa Formáčka a jeho ženy Anny Kolomazníkové. Antonie byla v době sňatku (4. 6. 1899) s Františkem Filipem mladá. Manžele dělil věkový rozdíl 14 let.¹⁴

Podle popisu z knihy o Janu Filipovi nebyl v chočnějovické chalupě lehký život. Pole k obživě často nestačila a muži museli za prací do města, což znamenalo nechat doma ženy starat se jak o děti, tak o hospodářství. Zatímco František spolu s ostatními muži z vesnice chodil každý týden pěšky do Jablonce nad Nisou zedničit a vracel se domů jen na neděli, Antonie musela pracovat za dva. Jezdila na pole s kravami, chodila do lesa na dříví, sbírala roští a starala se o sedm dětí, protože čtyři roky po Janovi se narodil Petřík.

Těmto rodičům se v Chočnějovicích (Kocňovicích) narodil ve tři hodiny ráno 25. prosince roku 1900 syn Jan. O jeho nejtěplejším dětství existuje jen krátké vyprávění v již zmíněné knize. Jan byl údajně bystrý chlapec a snažil se doma pomáhat. Tímto odstavcem vyprávění Filipové o Janově dětství končí a pokračuje až v líčení jeho studií.

2.3. Jan Filip

O Janově milostném mládí se v knize autorka příliš nerozepisuje. S jistotou lze říci, že byl ženatý dvakrát. Jeho první láska a manželka pocházela z vesnice nedaleko Chočnějovic. Často doprovázel sestru k muzikám, kde byl velmi oblíbený a proháněl všechna děvčata ze vsi. Na jedné zábavě se pravděpodobně budoucí manželé seznámili. Jan v té době studoval a Marie Holasová na něj trpělivě čekala.¹⁵ Své „ano“ si řekli v chočnějovickém kostelíku 5. dubna roku 1926, v Janových 26 letech a Mariiných 23 (4. 12. 1903 – ?).¹⁶

¹⁴ SOA Praha, Loukovec 5: NOZ (1795–1817); Loukovec 6: N (1818–1839); Loukovec 7: N (1840–1867); Loukovec 8: O (1818–1882); Loukovec 9: Z (1818–1883); Loukovec 14: N (1868–1891); Boseň 24: O (1901–1926); SOA Litoměřice, L 40/8: O (1829–1860); Obecní úřad Žďár, Loukovec VIII: O (1883–1949); Loukovec IX: N (1892–1949).

¹⁵ A. FILIPOVÁ, *Archeolog Jan Filip*, s. 15.

¹⁶ SOA Praha, Boseň 24: O (1901–1926); Obecní úřad Žďár, Loukovec VIII: O (1883–1949); Loukovec IX: N (1892–1949).

Ve stejný rok přišel na svět malý chlapec, který dostal jméno po otci Jan. Zde společné štěstí manželů končí. Smrt Marie ukončuje společnou cestu manželů.

Filipovy děti převzaly otcovu lásku pro medicínu. Syn z prvního manželství Jan Filip mladší (nar. 1926) se stal docentem na I. interní klinice v Praze, zemřel předčasně v padesáti letech. Janovi bylo v té době 77 let a velice těžce úmrtí syna nesl. Dcera z druhého manželství Alena (nar. 1941) se stala lékařkou na hematologickém oddělení fakultní nemocnice v Praze.¹⁷

Ačkoliv Jan Filip strávil většinu svého života v Praze, do Chocnějovic se vracel rád, dokonce natolik, že zde pro sebe a svou rodinu vytvořil domov. Podle vlastních plánů začal v roce 1934 stavět dům v Chocnějovicích, vila v obci stojí dodnes, a to pod č.p. 42.

3. Studia Jana Filipa a pedagogická činnost

Škola v Chocnějovicích nebyla a zdejší děti, mezi nimiž byl i Jan, musely chodit do sousední vsi vzdálené necelé dva kilometry, do Drahotic. Na obecnou školu v Drahoticích nastoupil ve školním roce 1906/07, budova to byla podlouhlá, přízemní o dvou třídách.¹⁸

Fond obecné školy v Drahoticích leží v mladoboleslavském archivu. Bohužel je zachován ve velmi malém rozsahu a postrádá třídní výkazy.¹⁹ O Filipově pobytu na této škole tudíž nelze zjistit bližší informace podložené písemnými dokumenty. Kniha vzpomínek na archeologa líčí Filipa jako pozorného a pilného studenta, kterého si všimli pan farář se zdejším učitelem a rozhodli se podpořit mladého chlapce v dalším studiu. Filipova početná rodina neměla dostatek prostředků pro udržení Jana na škole a jedinou možnou cestou se stalo církevní stipendium.

3.1. Státní gymnázium v Mladé Boleslavi

Přijímací řízení proběhlo na gymnáziu v Mladé Boleslavi, které bylo pod správou řádu Piaristů.²⁰ Zde měl chlapec nastoupit zkušební rok. Při zkoušce z češtiny dostal větný rozbor. Nic podobného doposud neviděl. Měl velké štěstí, protože pro chápavého profesora to nebyl konec zkoušky, naopak vše mu vysvětlil, a když zjistil, že s druhou větou si ví rady sám, bylo rozhodnuto. Jan byl přijat.²¹ Na mladoboleslavském gymnáziu zůstal na zkušební školní rok

¹⁷ AAV Praha, Filip Jan-akademik ČSAV, Dotazník, inventární číslo 42, karton 66.

¹⁸ A. FILIPOVÁ, *Archeolog Jan Filip*, s. 11.

¹⁹ SOKA Mladá Boleslav, Fond Obecná škola Drahotice, 1056, 1886–1940.

²⁰ NA Praha, Fond Řád Piaristů, ŘP Mapy, sign. 3, Mladá Boleslav: Plán budov gymnázia, inv. č. 867. kart. 89.

²¹ A. FILIPOVÁ, *Archeolog Jan Filip*, s. 13.

1912/13 ve třídě 1. A. Do třídy chodilo na 30 žáků, dohlížel na ně třídní učitel Antonín Macela a na celou školu pak vládní rada a ředitel Jan Placek. Mladý student se vzdělával v náboženství katolickém pod vedením učitele Václava Jiráka a izraelském. To učil rabín Max Hoch. Český a latinský jazyk žákům přednášel třídní Antonín Macela, německý jazyk Karel Rampas, zeměpis a krasopis Josef Ponocný, matematiku Josef Novák, přírodopis Josef Šamánek a zpěv Josef Sychra. Mimo tyto předměty navštěvoval malý Filip ještě kreslení a tělocvik.

Ve školním katalogu mladoboleslavského státního gymnázia za rok 1912/13 se nalézá výroční vysvědčení Jana Filipa. Na první rok studia v cizím městě si nevedl špatně. Jiné známky než „velmi dobrý“ a „dobrý“ v jeho záznamech nejsou. Nebyl tedy důvod nepřipustit chlapce k dalšímu studiu. Filip dostal do kolonky „celkový výsledek“ větu: „Žák tento jest způsobilý, aby postoupil do třídy vyšší. Po celý rok byl v Mladé Boleslavi chlapec ubytován v diecézním konviktu pod dohledem Václava Davídka.²²

3.2. Vyšší gymnázium v Příbrami

Do druhého ročníku už Jan nastoupil v Příbrami. Zde absolvoval školní roky 1913/14 až 1919/20. Celé studium v Příbrami prožil v knížecím arcibiskupském konviktu, kde byl v této době ředitelem Karel Štella. Alena Filipová uvádí konvikt pod vedením Redemptoristů, ale po bližším bádání je zcela jisté, že se jedná o omyl.²³ Konvikt v Příbrami neměl s tímto řádem, který sídlí na Svaté Hoře, nic společného, byl spravován Arcibiskupstvím pražským.

Jan byl podporován církevním stipendiem a systematicky připravován na kněžské povolání, které později nevykonával. Na příbramském gymnáziu se jeho prospěch poněkud zhoršil a přibyla mu i řada nových předmětů. První rok a druhý rok studia v Příbrami se vyučoványi předměty od Mladé Boleslavi ještě nelišil.

Gymnázium v této době vedl ředitel Eduard Šarša. Ve školním roce 1913/14, kdy byl třídním učitelem ve třídě 2. A Václav Kratochvíle, chlapec studoval náboženství (katolické – Stanislav Bambas; izraelské – rabín Karel Kohn), český jazyk (Václav Kratochvíle), latinský jazyk (Václav Kratochvíle), dějepis a zeměpis (Kamil Baloun, Bedřich Utl), matematiku (Stanislav Trapl), přírodopis a německý jazyk (Bohuslav Baudys), kreslení (Karel Koblre), tělocvik (Karel Nový) a zpěv (Bohumil Fidler). V tomto výročním vysvědčení vydaném 4. července 1914 se opět neobjevuje jiné hodnocení žáka než „velmi dobrý“ a „dobrý“. Jan Filip se učil dokonce lépe než v prvním ročníku a stejně jako na mladoboleslavském

²² SOKA Mladá Boleslav, Fond Gymnázium Mladá Boleslav, 273, Třídní katalog 1912/1913, 1688–2001.

²³ A. FILIPOVÁ, *Archeolog Jan Filip*, s. 14.

gymnáziu je na vysvědčení v kolonce „celkový výsledek“ věta: „Žák tento jest výborně způsobilý, aby postoupil do třídy vyšší“.

Další rok 1914/15 se třídě 3. A změnil třídní učitel. Václava Kratochvíle nahradil Bohuslav Baudys. Janu Filipovi zmizel z rozvrhu přírodopis a zpěv. Tyto předměty nahradila fyzika (František Hejda) a řecký jazyk (Jan Nepustil). Ostatní předměty z předchozího roku se vyučovaly i nadále. Český jazyk postupně převzali učitelé Bedřich Růžek a Karel Žlábek. Latinský jazyk Bohuslav Nikenda a Blahomír Žahour. Dějepis a zeměpis začal vyučovat František Klíma a tělocvik Jaroslav Waic. Vše ostatní zůstalo při starém. I v tomto roce se projevilo Janovo celoroční snažení, přestože tentokrát nebyl způsobilý „výborně“, nýbrž pouze „způsobilý“ k postupu do vyššího ročníku a na jeho vysvědčení 25. června 1915 se neobjevily jiné známky než opět „velmi dobrý“ a „dobrý“.

Ve školním roce 1915/16 se prospěch mladého studenta 4. A podstatně zhoršil. Z předmětů mu přibyla jen chemie, která byla spojená s fyzikou. Velký problém dělal Janu Filipovi řecký jazyk, z něhož si vysloužil známku „dostatečný“. Neúspěch ve studiu možná souvisel i se změnou vyučujícího. Řecký jazyk nyní vyučoval místo Jana Nepustila Tomáš Doubrava. Učitelský sbor v tomto roce dále rozšířil jen latinář, profesor Antonín Šilha. Další personální změny během školního roku neproběhly, a tak lze Filipův nezdar v učení přisoudit složitosti vykládané látky ve stávajících předmětech vyššího ročníku nebo úpadku píle studenta. Na výročním vysvědčení z 28. června 1916 můžeme pozorovat kromě již zmíněné „dostatečné“ tři „velmi dobré“ včetně chování, zbytek předmětů je hodnocen známkou „dobrý“. Drobný neúspěch našťástí neohrozil postup do vyššího ročníku.

Třídu 5. A si ve školním roce 1916/17 převzal profesor Antonín Šilha. V tomto ročníku se vyučovalo jen katolické náboženství. Jan Filip měl zapsané nepovinné předměty jako těsnopis (Vendelín Honzík), zpěv (Bohumil Fidler), francouzský jazyk (Václav Šlosar, Jan Svačina) a německý jazyk (Antonín Šilha). Již se nevyučovala fyzika s chemií. Student se nepolepšil a jedna „dostatečná“ se rozmnožila. Řecký jazyk pod záštitou nového vyučujícího Františka Křenka byl nadále ohodnocen známkou „dostatečný“, stejně tomu bylo i v případě českého jazyka (František Růžek) a matematiky (Bohuslav Baudys). Znamka „velmi dobrý“ se omezila jen na chování, zpěv a francouzský jazyk. Ze všech zmíněných let měl tento rok Jan Filip nejvyšší počet zameškaných hodin. Nutno dodat, že omluvených. Souvisel snad počet zameškaných hodin se zhoršeným prospěchem? Podle výročního vysvědčení ze 7. července 1917 byl žák puštěn do dalšího ročníku.

Školní rok 1917/18 byl rokem přelomovým. Prospěch si student zlepšil o jednu „dostatečnou“ z českého jazyka. Vysvědčení, které o hodnocení žáka podává informace, je v tomto ročníku zvláštní. Bylo vydáno už 12. března z toho důvodu, že Jan Filip 15. března

1918 nastoupil vojenskou službu. Vysvědčení škola vydala na žádost žáka potvrzenou velitelstvem záložní důstojnické školy ve Freistadtu. Na základě vojensko-lékařské přehlídky byl Jan Filip podle dokumentu uznán způsobilým k nástupu vojenské služby.²⁴ Podle knihy vzpomínek skutečně nastoupil do školy pro záložní důstojníky a odtud byl poslán na severoitalskou frontu.²⁵ Toto jsou ale jediné informace o vojenské službě Jana Filipa.

Dokumenty k upřesnění vojenské kariéry mladého studenta příbramského gymnázia by měly být uloženy ve Vojenském ústředním archivu pod 1. oddělením mezi fondy a sbírkami do roku 1945. Bohužel veškeré vojenské doklady (kvalifikační listina a kmenový list) jmenovaného se nedochovaly. Kmenové listy osob narozených mezi lety 1887–1900 byly v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století hromadně skartovány a stejný osud potkal i doklady vojenské služby Jana Filipa.²⁶ Konec války se blížil velmi rychle a mladý záložník dlouho mimo domov nezůstal. Jan se vrátil do Příbrami na poslední rok studia.

Poslední školní rok 1919/20 na příbramském gymnáziu se Janovi dařilo. Jediná „dostatečná“ z matematiky hyzdila závěrečné vysvědčení. V maturitním roce se výrazně snížil počet Janem zapsaných předmětů. Hodnocen byl z českého jazyka (Julius Wenig) „dobrý“, latinského jazyka (Antonín Šilha) „velmi dobrý“, řeckého jazyka (Antonín Minářík) „dobrý“, dějepisu a zeměpisu (František Klíma) „dobrý“, matematiky (Emanuel Cihelka) „dostatečný“, fyziky (Emanuel Cihelka) „dobrý“, filosofické propaedeutici (Julius Wenig) „dobrý“, tělocviku (Jaroslav Waic) „dobrý“, přírodopisu (Karel Šedivý) „dobrý“, německého jazyka (Antonín Šilha) „velmi dobrý“ a náboženství (Stanislav Bambas) „velmi dobrý“. Studium Jan Filip úspěšně zakončil 1. července 1920 maturitou.

3.3. Univerzita Karlova v Praze

Jan se s maturitním vysvědčením vrátil zpět domů do Chocnějovic. Zde se musel rozhodnout, co se započatým studiem. Chtěl pokračovat na vysoké škole a lákala by ho medicína, chirurgie. Jenže rodina neměla prostředky na vydržování mladého studenta medicíny. A tak byla Janova volba jasná. Musel se stát středoškolským profesorem, aby mohl co nejdříve učit a postavit se na vlastní nohy. Na gymnáziu Jana nejvíce přitahovala historie, proto si nechal zapsat zeměpis a dějepis.

²⁴ SOKA Příbram, Fond Gymnázium Příbram, 297, Třídní katalogy 1913/14–1919/20, 1870–1989.

²⁵ A. FILIPOVÁ, *Archeolog Jan Filip*, s. 16.

²⁶ VHA Praha – Zpráva z vojenského ústředního archivu, podepsaná ředitelem Mgr. Josefem Žikešem, informuje o neexistenci Filipových vojenských dokladů.

Filipova rodina opravdu nepatřila mezi majetné. Alena Filipová k nástupu Jana na univerzitu zmiňuje, jaký byl problém jen sehnat slušné oblečení. Oblek student podědil po otci, který si ho šetřil jako své nejlepší šaty. Problém spojený se studiem v Praze však nespočíval pouze ve vhodném ošacení k návštěvě seminářů. Největší starostí každého studenta v Praze bylo ubytování. Jan měl štěstí, jeho nejstarší bratr František se v Praze vyučil pekařem a vytrvale sháněl laciný podnájem. Netrvalo dlouho a podařilo se. Mladý student se mohl stěhovat do Karlína k paní bytné, s jejíž dcerkou se musel učit. Později se na Letné začaly budovat dřevěné vysokoškolské koleje. Se stavbou sám pomáhal a po dokončení se do jedné z nich přestěhoval.²⁷ Je malým zázrakem, že Jan Filip, přes všechny peripetie, vůbec dostudoval.

Při vstupu na filozofickou fakultu české univerzity zastihl „silnou generaci přednášejících“. První ročník začal zimním semestrem (tzv. během) roku 1920. Janova adresa je v katalogu posluchačů uvedena: Královské Vinohrady, Mánesova 38, III. patro. Později se mění na: Karlín, Královská třída 113 (tj. v letech 1921/22). Z toho lze usoudit, že než se bratrovi Františkovi podařilo sehnat pronájem v Karlíně, bydlel Jan na adrese patřící univerzitě, protože o osvobození od kolejného nežádal. Naopak bylo mu za tento semestr účtováno 67 K a 60 h, z toho kolejné 54 K a 60 h, taxa 11 K a příspěvky 2 K.

Z předmětů si zapsal:

Název semináře	Hodiny týdně	Přednášející
České dějiny v době husitské	5	Václav Novotný
Dějiny evropského východu ve středověku	3	Jaroslav Bidlo
Dějiny pedagogiky	4	Otokar Chlup
Hornatina českoněmecká	3	Václav Dědina
Evropa	3	Václav Švambera
Úvod do filosofie díl I. hist. (3 hodiny týdně)	3	František Drtina
Psychologie	1	František Krejčí
Pedagogický seminář	3	Otakar Kádner
Seminář historický I.	3	Josef Pekař

²⁷ A. FILIPOVÁ, *Archeolog Jan*, s. 16.

oddělení		
Základy politické geografie	2	Viktor Dvorský
Proseminář geografický	3	Václav Dědina
Čechy za války třicetileté	2	Josef Vítězslav Šimák
Kartografie a kartografická cvičení	3	Bedřich Šalamoun

28

Druhý běh (letní) v roce 1921 se nesl v podobném duchu. Avšak Janovi výrazně přibylo zapsaných předmětů. Tento semestr si zapsal:

Název semináře	Hodiny týdně	Přednášející
Vývoj sociálního myšlení	2	Břetislav Foustka
Dějiny pedagogiky	4	Otakar Kádner
Dějiny evropského východu	3	Jaroslav Bidlo
Dějiny doby reformační	5	Josef Šusta
Dějiny hnutí husitského	5	Václav Novotný
České dějiny od roku 1848	5	Josef Pekař
Seminář historický I. oddělení	2	Josef Pekař
Hygiena školská	3	Gustav Kabrhel
Základy politické geografie	2	Viktor Dvorský
Afrika	3	Václav Švambera
Proseminář geografický	2	Václav Dědina
Kartografické a topografické cvičení	3	Bedřich Šalamoun
Všeobecné dějiny kulturní	3	Čeněk Zíbrt
Dějiny Čech a Moravy za války třicetileté	2	Josef Vítězslav Šimák

²⁸ Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy Praha, Katalogy posluchačů, Jan Filip, zimní běh 1920.

(? – nečitelné) slohu gotického	2	Karel Chytil
Krajinné typy zemí českých	2	Václav Dědina
Komenského činnost politická	1	Václav Novotný
Změny koloniální po světové válce	2	Václav Švambera

V semestru zaplatil student 2 K na příspěvcích.²⁹ Ve třetím (zimním) běhu 1921/22 se Jan Filip přestěhoval z Královských Vinohradů na již zmíněný byt na Karlíně. A opět se v jeho studijním plánu objevuje velké množství přednášených témat. Zapsány na tento semestr měl předměty:

Název semináře	Hodiny týdně	Přednášející
Úvod do Filosofie	3	František Drtina
Obecná pedagogika	4	Otakar Kádner
Filosofie dějin východoevropských	5	Jaroslav Bidlo
Dějiny nové doby. Reformace	5	Josef Šusta
Dějiny hnutí husitského III.	5	Václav Novotný
Problémy nejstarších dějin českých	3	Josef Pekař
Čechy a Morava na úsvitě dějin	3	Josef Vítězslav Šimák
Seminář pedagogický	2	Otakar Kádner
Hydrografie kontinentů	3	Václav Švambera
Dějiny geografie	2	Václav Švambera
Seminář geografický	2	Viktor Dvorský
Úvod do československé	3	Lubor Niederle

²⁹ Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy Praha, Katalogy posluchačů, Jan Filip, letní běh 1921.

archeologie		
Základy historické geografie	2	Viktor Dvorský
Všeobecná historie kulturní	3	Čeněk Zíbrt

Tento semestr zaplatil studující na příspěvcích 11 K.³⁰ Čtvrtý (letní) běh roku 1922 přinesl nemalé změny. Jan Filip se znovu stěhoval, tentokrát se jeho adresou stala Studentská kolonie na Letné (VI–22). Zde měl čas na studium, již nemusel nikoho doučovat, a mohl se plně zaměřit na svou práci. Univerzita přijala jeho žádost o osvobození od kolejného, a tak mladý student zaplatil jen 12 K na příspěvcích. Tento semestr navštěvoval semináře:

Název semináře	Hodiny týdně	Přednášející
Filosofie dějin východoevropských	5	Jaroslav Bidlo
Dějiny Evropy v II. pol. 19. věku	5	Josef Šusta
Dějiny české v době Františka Josefa	5	Josef Pekař
Úvod do československé archeologie	1	Lubor Niederle
Počátky českých dějin a archeologie	2	Lubor Niederle
Seminář historický	2	Josef Pekař
Cvičení seminární	2	Lubor Niederle
Hydrografie kontinentů	3	Václav Švambera
Dějiny geografie II.	2	Václav Švambera
Vybrané kapitoly z pedagogické metodiky	4	Otakar Kádner
Přírozené kraje a fysiomat. obvody v republice	2	Václav Dědina
Morfogeneze horstev	2	Václav Dědina

³⁰ Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy Praha, Katalogy posluchačů, Jan Filip, zimní běh 1921.

evropských		

31

Pátý zimní běh roku 1922/23 se Janovi změnila adresa. Ne zcela, stále bydlel ve Studentské kolonii na Letné, ale nyní v č. II-9. Na semestr si opět zapsal pestrou škálu předmětů:

Název semináře	Hodiny týdně	Přednášející
Organizace školství	3	Otakar Kádner
Slované	3	Lubor Niederle
Seminář československé archeologie	2	Lubor Niederle
Dějiny polabských a baltických Slovanů	2	Jaroslav Bidlo
Dějiny evropské v době reformační	5	Josef Šusta
Čechy a Morava ve XIII. a XIV. věku	3	Josef Vítězslav Šimák
Seminář historický	2	Josef Vítězslav Šimák
Dějiny české v 10. – 12. stol.	5	Josef Pekař
Seminář historický	2	Josef Pekař
Vybrané kapitoly z hospodářské geografie	2	Viktor Dvorský
Seminář geografický	2	Viktor Dvorský
Asie	3	Václav Švampera
Předmět a problémy filosofie	3	František Drtina
Všeobecná morfologie povrchu zemského	2	Václav Dědina
Hallstadská kultura ve střední Evropě	2	Albín Stocký

³¹ Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy Praha, Katalogy posluchačů, Jan Filip, letní běh 1922.

Univerzita si opět vybrala na příspěvcích 12 K i v tomto semestru.³² V šestém, letním běhu Jan docházel na semináře:

Název semináře	Hodiny týdně	Přednášející
Dějiny pedagogiky 18. a 19. století	3	František Drtina
Slované	1	Lubor Niederle
Ruská archeologie	2	Lubor Niederle
Seminář československé archeologie	2	Albín Stocký
Prehistorické praktikum – část muzejní	2	Albín Stocký
Doba bronzová v norolické oblasti	2	Josef Schráníl
Dějiny evropské v době reformační	5	Josef Šusta
Dějiny polabských a baltických Slovanů	2	Jaroslav Bidlo
České dějiny za Františka Josefa I.	5	Josef Pekař
Seminář historický III.	2	Josef Pekař
Oblast československá za doby římské	1	Emanuel Šimek
Evropské středomoří	3	Václav Švambera
Vybrané kapitoly z hospodářské geografie	2	Viktor Dvorský
Seminář geografický	2	Viktor Dvorský
Historický seminář	2	Josef Vítězslav Šimák
Čechy a Morava XIII. a XIV. věku	3	Josef Vítězslav Šimák

³² Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy Praha, Katalogy posluchačů, Jan Filip, zimní běh 1922.

Mimo tyto semináře navštěvoval také kurzy Chronologie pro začátečníky (1 hodina týdně). Semestr stál mladého Filipa stejně jako běh předchozí.³³ V sedmém zimním běhu 1923/24 se zapsaný počet přednášek, na které student docházel, ztenčil:

Název semináře	Hodiny týdně	Přednášející
Encyklopedie pomocných věd historických	2	Gustav Friedrich
Kultury doby ledové – starší paleolit	2	Albín Stocký
Doba bronzová ve střední Evropě	2	Josef Schráníl
Oblast československá za doby římské	2	Emanuel Šimek
České dějiny ve 13. – 14. st.	5	Josef Pekař
Čechy a Morava v době Lucemburské	3	Josef Vítězslav Šimák
Česká literatura od smrti Husovi	5	Jan Jakubec
Hospodářský přehled zemí mimoevropských	2	Viktor Dvorský
Geografický seminář	2	Viktor Dvorský
Politický zeměpis	5	Jiří Viktor Daneš
Psychologie vůle	1	František Krejčí

V zimním běhu je Jan Filip stále osvobozen od kolejného, avšak již tradičnímu příspěvku, tentokrát zvýšenému o korunu (13 K), se nevyhnul.³⁴ Poslední, osmý letní běh roku 1924 nebylo předmětů kvůli závěrečným zkouškám mnoho:

Název semináře	Hodiny týdně	Přednášející

³³ Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy Praha, Katalogy posluchačů, Jan Filip, letní běh 1923.

³⁴ Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy Praha, Katalogy posluchačů, Jan Filip, zimní běh 1923.

Seminář československé archeologie	2	Albín Stocký
Kultury doby ledové – mladší paleolit	2	Albín Stocký
Náboženské symboly v evropském pravěku	2	Josef Schráníl
České dějiny v době osvícenské	5	Josef Pekař
Politický zeměpis	3	Jiří Viktor Daneš
Seminář psychologický	2	František Krejčí
Psychologie vůle	1	František Krejčí
Seminář klasické archeologie	2	Hynek Vysoký

V posledním semestru Jan neplatil kolejně, ale příspěvky, které čítaly 12 K ano.³⁵

Filipovo snažení za celých osm semestrů na Karlově univerzitě mělo být ukončeno zkouškou. 2. dubna 1924 podal žádost o povolení zkoušky učitelské způsobilosti k České vědecké zkušební komisi pro učitelství na středních školách v Praze. Všechny požadavky během studia splnil. Předběžnou zkoušku úspěšně složil již 24. října 1923. Tudíž nic nebránilo jeho přípuštění ke zkoušce učitelské způsobilosti na středních školách s hlavními předměty dějepisem a zeměpisem. Tato zkouška se skládala z několika částí a protáhla se až konce června roku 1925.

Jako první bod zkoušky měl Jan Filip sepsat domácí práci z oblasti zeměpisné. V žádosti navrhoval uznání své seminární práce v rámci semináře Josefa Pekaře – *Boleslavsko po třicetileté válce*. To však komise pravděpodobně zamítla, protože 4. dubna zadaná domácí práce k učitelské zkoušce nese název *Geografické rozložení a podmínky předhistorických sídel v severních a středních Čechách*. Posudek z 15. října sepsal Viktor Dvorský. Práci označil slovy „velmi dobrá“.

Pro předmět obecný dějepis u zkoušky bylo nutné sepsání klauzurní práce o třech částech na témata *Výpravy Španělska v dějinách nové doby do roku 1870*, *Přehled dějin stavu městského v českých zemích*, *Karlovcí a papežství až do konce 9. století*. Zeměpisná klauzurní práce *Baltské moře po stránce fyzické a politické*, zadaná až 14. května 1925 a posouzená o čtrnáct dní později, nesla označení „dobrá“.

³⁵ Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy Praha, Katalogy posluchačů, Jan Filip, letní běh 1924.

Ústní zkouška probíhala z dějepisu českého, dějepisu obecného, latiny a řečtiny, zeměpisu a češtiny. Dějepis český zkoušeli profesor Bidlo a profesor Pekař, dějepis obecný profesor Šusta a profesor Pekař, latinu a řečtinu profesor Wenig a zeměpis profesor Dvorský. Češtinu profesor Hikl.

Jan všechny zkoušky úspěšně složil a byl komisí uznán způsobilým k výkonu učitele na středních školách.³⁶ V téže době již vyučoval na bubenečském reálném gymnáziu takřka rok. Kvintáni získali mladého učitele na začátku školního roku 1924. Celé čtyři roky vyučoval Jan žáky dějepis, zeměpis a v posledním ročníku také občanskou nauku. Podle zmínek v biografii od Filipové i z přání k narozeninám od bývalých žáků z pozdějších let byl Jan Filip učitelem uznávaným a spravedlivým. Svým svěřencům poskytoval informace a poznatky, které se neomezovaly jen na školní osnovy. I samotným studentům bylo jasné, že jejich milovaný profesor nezůstane na gymnáziu dlouho. Po dopoledním vyučování při plném pracovním úvazku na střední škole trávil mladý suplent odpoledne na filozofické fakultě, kde u profesora Niederleho vykonával službu vědecké pomocné síly a pilně se připravoval na výše popsané státní zkoušky, aby získal kvalifikaci středoškolského profesora.

Jako pomocná síla se zúčastnil výzkumu třetího nádvoří na Pražském hradu a každou volnou chvíli věnoval přípravě disertační práce *Porost a podnebí Čech v pravěku*.³⁷ Disertační práce, tedy první nerozpracovaná část později vydaného příspěvku, později nesla název *Přirozené podmínky osídlení Čech v pravěku* a posuzovali ji profesori Niederle a Stocký. Oba ji doporučili k rozšíření, korekturám a následnému vydání. Práce psaná mezi lety 1928–1930 vyšla v *Památkách archeologických xxxvi – 1928/30*. Posudek první pochází z 23. února 1928 a je od profesora Albína Stockého, který práci studentovi zadal. O výkonu mladého doktoranda napsal toto: „Autor prokázal, že ovládl dokonale látku, osvojil si velmi širokou znalost literatury odborné a využil z těchto – do jisté míry pomocných věd prehistorie – vše, čeho využití bylo možno. Připomínám, že pedologie, jako nejdůležitější metodologické složky, použil autor poprvé. Pokud jde o formální stránku, měla-li by býti práce otištěna, bylo by autoru ji v několika částech rozšířiti a doplniti, aby se vyhnul neporozumění pro stručnost a předpoklad znalostí u čtenářů, kteří jich míti nemohou. Přes to, že práce není studií o otázce vážené z čisté prehistorické archeologie, doporučuji ji přece k přijmutí a schvaluji ji, protože se zabývá důležitými otázkami prehistorie v širším smyslu.“

Posudek druhý od profesora Niederleho, označený datem 17. února 1928, hodnotí budoucího absolventa více kriticky než posudek předchozí. Podle profesora Niederleho

³⁶ Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy Praha, Státní zkoušky, Jan Filip, 994, 1322, 1923–1925.

³⁷ A. FILIPOVÁ, *Archeolog Jan*, s. 20.

je práce pojatá spíše z přírodovědeckého hlediska. Není spokojen ani s probádaným materiálem, a pokud by práce měla vyjít, musí být dle něj výrazně upravena a přepracována. Přes uvedené výhrady práci schvaluje: „Autor projevil tolik vědomostí a kritických schopností, že je možno práci doporučit za disertaci k dosažení doktorátu filosofie.“ Oba profesori přijali poplatek sto korun za posudek a nový doktor filosofie byl již od 25. května roku 1928 připraven zastávat svou práci.³⁸

Filipova studia doktorátem neskončila. Při středoškolské profesuře³⁹ se student okouzlený Niederlovými přednáškami prakticky seznamoval s pravěkými nálezy v Národním muzeu. V té době vystřídal profesora Niederleho na univerzitě Albín Stocký (dříve docent a ředitel pravěkých sbírek Národního muzea) a Jan se ochotně účastnil výzkumů, které Stocký vedl. Z jejich spolupráce se vyvinul přátelský vztah, který trval až do Stockého předčasné smrti v roce 1934. Úmrtí blízkého člověka mladého doktora filozofie velmi zasáhlo, přesto se rozhodl vydat svou první velkou práci, která mu v té době ležela rozepsaná na stole. Byla to *Popelnicová pole a počátky doby železné v Čechách*. V roce 1937 ji vydal vlastním nákladem. Práce byla kritiky kladně přijata a během několika měsíců rozebrána. Profesor Niederle Filipa přesvědčil, aby svou studii předložil jako habilitační spis. Před habilitačním kolokviem Jan práci bez obtíží obhájil, a stal se tak v roce 1938, těsně před vypuknutím druhé světové války docentem filozofické fakulty Univerzity Karlovy pro pravěk a ranou dobu dějinnou (prehistorii a protohistorii).⁴⁰ Habilitace pod taktovkou ministerstva školství a národní osvěty se protáhla od června do listopadu. Kolokviu Jan předložil kromě svého životopisu, osobních dokladů, návrhů témat pro přednášku před komisí, návrh témat přednášek pro následující semestr také uvedenou práci *Popelnicová pole a počátky doby železné v Čechách*.⁴¹

3.4. Medailony profesorů

Protože Jan Filip studoval na Karlově univerzitě v Praze v době, kdy zde vyučovali snad nejvýznamnější představitelé svého oboru, považuji za nezbytné stručně představit alespoň ty, kteří měli na studenta, mladého učitele a později archeologa zřejmý vliv. Nemá smysl nastiňovat biografie pedagogů přednášejících semináře, které nespádají do pozdějšího

³⁸ Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy Praha, Fond Filozofické Fakulty, Jan Filip, Posudek disertační práce, inv. č. 1275, kart. 109.

³⁹ Od roku 1932 působil Jan Filip na karlínské reálce.

⁴⁰ A. FILIPOVÁ, *Archeolog Jan Filip*, s. 21.

⁴¹ Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy Praha, Fond Filozofické Fakulty, Dr. Filip Jan, inv. č. 200, kart. 17.

pole působnosti Jana Filipa. Ovlivněn výukou zcela jistě byl. Už jen protože absolvoval jejich předměty během svého studia. Z hlediska profesního vývoje však nejsou tolik důležité.

Jan Filip byl v první řadě pedagog. S tímto záměrem na univerzitu nastupoval a také ji úspěšně ukončil. Řada výborných osobností formovala Filipův kariérní vývoj a uspišila jeho přerod z pedagoga na archeologa.

Josef Pekař

Josef Pekař se narodil jako syn sedláka 12. dubna roku 1870 na Malém Rohozci (Turnovsko). Navštěvoval gymnázium v Mladé Boleslavi a úspěšně jej zakončil maturitou. Poté vystudoval pod taktovkou Jaroslava Golla historii a zeměpis na Pražské univerzitě, kde se roku 1897 habilitoval a nastoupil na místo Antonína Rezka jako soukromý docent a suplující vedoucí semináře pro novověké dějiny. Zabýval se převážně nejstaršími českými dějinami (*Nejstarší legenda česká; Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians; Svatý Václav*), mj. vyvrátil tvrzení Josefa Dobrovského o nepravosti legendy tzv. Kristiána; věnoval se husitským hnutím (*Žižka a jeho doba*) a českým dějinám 17. a 18. století (*Dějiny valdštejnského spiknutí; Kniha o Kosti; České katastry*). Dokázal, že Rukopis královédvorský je padělek. Zastával celkově idealisticky konzervativní pojetí národních dějin. V negativním slova smyslu vnímal husitství a naopak vyzdvihoval pozitivní stránky doby pobělohorské. Před první světovou válkou byl Josef Pekař zastáncem českého historického práva a odpůrcem německého šovinismu. Stal se zakladatelem *Českého časopisu historického*. Kritizoval Masarykovu historickou metodu a tím zahájil spor o smysl českých dějin. Jako spisovatel vynikal živým literárním stylem. Zemřel v Praze 23. ledna roku 1937.⁴²

Josef Šusta

Josef Šusta se narodil 19. února roku 1874 v Třeboni a spolu s Josefem Pekařem patřil k čelným představitelům Gollovy školy. Jako profesor na Karlově univerzitě se zabýval českými dějinami 13. a 14. století (*Dvě knihy českých dějin, Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, Král cizinec, Karel IV. – Otec a syn 1333–1346, Karel IV. – Za císařskou korunou 1346–1355*), problematikou protireformace a vývojem mezinárodních vztahů v 19. a na počátku 20. století (*Světová politika v letech 1871–1914, Dějiny Evropy v letech*

⁴² *Malá československá encyklopedie*, Praha 1986, Sv. 4., M–Pol, s. 832.

Dále k osobě: F. KUTNAR, J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 489–512.; Karel KAZBUNDA, *Stolice dějin na pražské univerzitě. Stolice dějin na české univerzitě v Praze 1914–1918. Jaroslav Goll a Josef Pekař ve víru války světové*, 4, Praha 2000, 220 s.; J. HANZAL, *Josef Pekař život a dílo*, Praha 2002, 267 s.

1812–1870). Stal se spoluautorem středoškolských učebnic a od roku 1939 také prezidentem České akademie věd a umění. Zemřel v Praze 27. května roku 1945.⁴³

Jaroslav Bidlo

Jaroslav Bidlo se narodil 17. listopadu roku 1868 v Záboří nad Labem. Působil jako profesor východoevropských dějin na Univerzitě Karlově. Zabýval se hlavně byzantskými a polskými dějinami a historií jednoty bratrské (*Jednota bratrská v prvním vyhnanství*, *Akty Jednoty bratrské*, *Kultura byzantská*). Od roku 1927 byl řádným členem České akademie věd a umění. Zemřel v Praze 1. prosince roku 1937.⁴⁴

Josef Vítězslav Šimák

Josef V. Šimák se narodil 15. srpna 1870 v Turnově. Byl významným českým historikem, profesorem na Karlově Univerzitě a zakladatelem vlastivědy u nás, také přítelem Josefa Pekaře a spolu s ním čelným představitelem Gollovy školy. Věnoval se zejména druhé polovině 17. století a počátkům 18. století v Čechách. Stal se řádným členem České akademie věd a umění, Společnosti nauk a čestným členem Společnosti přátel starožitností. Zakládal a hojně přispíval do periodika *Od Ještěda k Troskám*. Sepsal populárně pojatou *Knihu o Housce*. Zemřel v Praze 31. ledna roku 1941.⁴⁵

Emanuel Šimek

Emanuel Šimek se narodil 3. dubna roku 1883 ve Vatěticích. Tento český archeolog vystudoval v Praze prehistorii, historii a geografii. Zasloužil se o založení katedry archeologie na univerzitě v Brně. Zabýval se laténským, římským a staroslovanským obdobím. Mezi jeho významné práce patří *Čechy a Morava z doby římské*, *Velká Germánie Klaudia Ptolemaia*, *Chebsko ve staré době*. Zemřel v Miřenicích 16. června roku 1963.⁴⁶

⁴³ *Malá československá encyklopedie*, Praha 1987, Sv. 6., Š–Ž, s. 88.

Dále k osobě: F. KUTNAR, J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 489–512.; Josef BLÜML, *Josef Šusta – Úvahy o dějinách a dějepisectví*, Pelhřimov 2009, 189 s.

⁴⁴ *Malá československá encyklopedie*, Praha 1984, Sv. 1., A–Č, s. 454.

Dále k osobě: F. KUTNAR, J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 538–546.; Daniela BRÁDLEROVÁ, Jan HÁLEK, *Jaroslav Bidlo – Milada Paulová: Střet generací?*, Praha 2014, 567 s.

⁴⁵ F. KUTNAR, J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 627–631.

Dále k osobě: Karel SKLENÁŘ, *Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů*, Praha 2005, s. 561.; Hana KÁBOVÁ, *Josef Vítězslav Šimák*, Praha 2013, 607 s.

⁴⁶ F. KUTNAR, J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 861.

Dále k osobě: K. SKLENÁŘ, *Biografický slovník*, s. 562.

Václav Novotný

Václav Novotný se narodil 5. září roku 1869 v Ivančicích. Jako český historik a profesor Karlovy univerzity představoval myšlenky Gollovy školy. Věnoval se období raného feudalismu a husitskému hnutí. Z jeho pera vzešla například díla *Jan Hus, České dějiny (do 1271)*. Stejně jako jeho kolegové byl i Václav Novotný řádným členem České akademie věd a umění a Společnosti nauk. Zemřel 14. července 1932 v Řevnici.⁴⁷

Albín Stocký

Albín Stocký se narodil 24. února 1876 v Praze. Vystudovaný inženýr chemie zasvětil svůj život archeologii, prehistorii a etnografii. Mezi lety 1913–1929 byl vedoucím prehistorického oddělení Národního muzea v Praze. Z této pozice vedl terénní výzkum keltského oppida ve Stradonicích (1929). Stal se profesorem archeologie a stenologie na Karlově univerzitě. Jeho hlavním dílem je publikace *Pravěk země české*. Zemřel v Praze 18. dubna roku 1934.⁴⁸

Josef Schráníl

Josef Schráníl se narodil 5. dubna roku 1883 v Praze. Tento významný český archeolog a profesor pravěké archeologie na Karlově univerzitě převzal po Albínu Stockém archeologický seminář a vedl jej mezi lety 1934–1940. Ústav archeologie prehistorické vedl až do své smrti. Nejvýznamnějším jeho dílem je syntéza pravěkých dějin Čech a Moravy *Vorgeschichte Böhmens und Mährens*. Zemřel 20. března roku 1940 v Praze.⁴⁹

Lubor Niederle

Lubor Niederle se narodil 20. září 1865 v Klatovech. K archeologii se dostal v pozdějších letech, původně byl spíše antropologem. Zajímal se také o etnologii a spolu s Čeňkem Zírtem založil a vedl časopis *Český lid*. Redigoval *Památky archeologické*. Zasloužil se o založení Státního archeologického ústavu a byl jeho prvním ředitelem. Je považován za zakladatele moderní archeologie v Čechách. Zemřel 14. června roku 1944 v Praze.⁵⁰

⁴⁷ F. KUTNAR, J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 538–546.

⁴⁸ F. KUTNAR, J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 860.

Dále k osobě: K. SKLENÁŘ, *Biografický slovník*, s. 536.

⁴⁹ F. KUTNAR, J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 863.

Dále k osobě: K. SKLENÁŘ, *Biografický slovník*, s. 500.

⁵⁰ F. KUTNAR, J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 593–598.

Dále k osobě: K. SKLENÁŘ, *Biografický slovník*, s. 405–408.

Hynek Vysoký

Hynek Vysoký se narodil 27. května 1860 v Rychnově nad Kněžnou. Tento profesor filologie a klasické archeologie vedl oddělení klasické archeologie pod Archeologickým kabinetem na Karlově univerzitě. Z jeho děl uveďme např. *Epidaurus a tamní léčení*, *Praxiteles*, *Homerica*. Zemřel 27. srpna roku 1935 v Rychnově nad Kněžnou.⁵¹

Čeněk Zíbrt

Čeněk Zíbrt se narodil 12. října roku 1864 v Kostelci nad Vltavou. Studoval na gymnáziu v Písku a později na univerzitě v Praze, kde roku 1888 získal doktorát z filozofie. Roku 1891 se stal docentem všeobecné kulturní historie na filozofické fakultě se specializací na Rakousko-Uhersko. Tento spoluzakladatel (spolu s Luborem Niederlem) časopisu *Český lid* působil nejen jako kulturní historik, ale také jako etnograf a folklorista. Zemřel 14. února roku 1932 v Praze.⁵²

Gustav Friedrich

Gustav Friedrich se narodil 4. června roku 1871 v Poděbradech. Byl žákem Jaroslava Golla a Josefa Emlera. Věnoval se studiu pomocných věd historických. Sepsal celou řadu německých příruček pro chronologii a diplomatiku. Stal se profesorem na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a ředitelem Státní archivní školy. Tento zakladatel edice *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae* sepsal např. *Rukověť křesťanské chronologie*. Zemřel 19. listopadu 1943 v Praze.⁵³

Pracovní korespondenci mezi Janem Filipem a zmíněnými profesory se nepodařilo dohledat. Je jisté, že se Jan se svými učiteli a později kolegy pravidelně setkával v univerzitních prostorách. To mohlo být příčinnou „neexistence“ pracovní korespondence ve větším měřítku.

⁵¹ TOMEŠ Josef a kolektiv, *Český biografický slovník XX. století*, 3, Praha 1999, s. 508.

⁵² F. KUTNAR, J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 410.

⁵³ F. KUTNAR, J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 580–583.

4. Spolupráce s muzei a inventarizace sbírek

Vše vypadalo tak slibně, jenže přišel rok 1939 a s ním německá okupace a uzavření českých vysokých škol. Jan nemohl učit na vysoké škole, ale psát ano. Sepsal pro nejširší veřejnost přístupné, skriptům podobné *Kulturní kapitoly z našeho pravěku*. Publikace o rozsahu většího sešitku vyšla roku 1940 v řadě monografií *Z českých dějin kulturních: Stopami věků* pod taktovkou Společnosti přátel starožitností. V téže edici vyšel o rok později (1941) další titul *Umělecké řemeslo v pravěku*. Horečné pracovní tempo touto knihou skončilo a stejně tak i Janova protektorátní publikační činnost. Po suspendování z úřadu nebylo možné, aby se jeho jméno objevilo na samostatném titulu. Jan byl stále vyučujícím na střední škole. Své působiště měl na karlínské reálce, kam přešel ze svého prvního působiště v roce 1932.

Dva roky trvala válka, když se Jan Filip stal zemským školním inspektorem pro dějepis a zeměpis. Přímou ve třídě ho tehdy navštívil zemský školní rada a další tři zemští inspektoři. Přišli s prosbou a ze strachu, aby se úřadu nezmocnil někdo pronacisticky smýšlející. Jan přijal. Čeští profesori se k němu obraceli s důvěrou. Jezdil po českých zemích od ústavu k ústavu a řešil situace, kterým by se byl býval vyhnul, kdyby funkci nepřijal. Kvůli ostré konfrontaci s vrchním školním radou a pronacistickým inspektorem Wernerem a po několikaměsíčním nervovém vypětí skončil v lékařské péči. Doktor doporučil na Filipovy zdravotní potíže dovolenou. Do budovy Zemské školní rady, která sídlila v místech dnešního Archeologického ústavu ČSAV, už vkročit nesměl. Odebral se odpočívat domů, na venkov do Chocnějovic. Klid nevydržel dlouho. Po atentátu na Heydricha Jan Filip celé noci nespal a čekal, až si pro něj na udání inspektora Wernera přijdou. Nepřišel nikdo.

Po dovolené pracoval jako externí zaměstnanec Státního archeologického ústavu v Praze. Začal s inventarizací muzeí v řadě měst, např. v Hradci Králové, v Kolíně, v Hořicích, Turnově, Jičíně.⁵⁴ Inventarizace sbírek je zdlouhavou a pracnou činností. Do připravených tabulek zapisoval inventární číslo předmětu, časové zařazení, popis a artefakt do kolonky nakreslil. To vše vlastní rukou. Není divu, že na konečné opsání inventáře na psacím stroji využil pomoci svých studentů.

V turnovském muzeu se nachází Filipův inventář k tamním předmětům (zpracovával ve 40. letech) a k nálezům umístěným v muzeu v Sobotce (1944). Za výpomoc se soupisem v muzeu v Turnově si Jan účtoval 300 K. Ve stejném muzeu je také uložený inventář ze 40. let patřící ke sbírkám muzea v Mladé Boleslavi. V Hradci Králové Jan Filip uspořádal ve 40. letech tzv. starou sbírku. Výsledkem jeho činnosti v tomto muzeu je několik

⁵⁴ A. FILIPOVÁ, *Archeolog Jan Filip*, s. 22–28.

inventárních knih. V muzeu v Jičíně ve sbírce písemností a fotografií žádná zmínka o působení Jana Filipa není. Archeologické oddělení muzea v Hradci Králové vlastní přírůstkovou knihu, která je pravděpodobně psaná Janem Filipem.

Činný byl v Mnichově Hradišti, kde podporoval Okresní muzejní spolek. Přátelské vztahy mezi ním a předsedou muzejního spolku Josefem Dusilem jsou patrné z bohaté korespondence. Své články nechával spolkem zpeněžit, přispíval tak na chod tohoto sdružení. Jako poděkování vystavil roku 1955 Okresní spolek muzejní Janu Filipovi diplom a uznal ho čestným členem. Pro kolínského muzeum sepsal Filip dokonce jakéhosi průvodce s názvem *Dvořákovo muzeum Kolínska v pravěku*. Knížka vznikla jako průvodce pravěkou sbírkou a jakési poděkování dlouholetému spolupracovníkovi, otci kolínského muzea a příteli Dr. Františku Dvořákovi, který byl od roku 1939 jako člen podzemního hnutí nacisty odsouzen a popraven.⁵⁵ V muzeu je uložený krásný tužkou psaný Filipův inventář s nákresy jednotlivých artefaktů.

Mravenčí práce, kterou Jan v depozitářích podstupoval, byla poháněna silou vůle a motivací, že nové instalace budou otevřeny hned po skončení války.

⁵⁵ V muzeu se konaly schůze odboje a byly zde ukryté i zbraně. V září 1941 Dvořáka zatklo gestapo. Byl vězněn střídavě v Kutné Hoře, na Pankráci v Praze, Terezíně a v Drážďanech. Kromě Dvořáka byla vězněna i manželka a jejich společný byt gestapo vydrancovalo. 14. ledna 1943 byl Dvořák lidovým soudem v Drážďanech odsouzen k smrti a 10. června téhož roku popraven. Františkova manželka byla pro nedostatek důkazů z vězení propuštěna. Bylo jí vystaveno vyúčtování za soudní proces a popravu manžela.

5. Raná Filipova publikační činnost

Jan Filip byl po pracovní stránce velice plodný. Z jeho pera vzešlo velké množství publikací, odborných studií a článků. V období pro tuto práci důležitém vyšlo z knih např.:

- 1) *Popelníková pole a počátky doby železné v Čechách*, Praha 1936/37 (habilitační práce);
- 2) *Kulturní kapitoly z našeho pravěku*, 1 a 2 vydání. Praha 1940;
- 3) *Umělecké řemeslo v pravěku*, Praha 1941;
- 4) *Počátky slovanského osídlení v Československu*, Praha 1946;
- 5) *Dějinné počátky Českého ráje*, Praha 1947;
- 6) *Pravěké Československo*, Praha 1948.

Z důležitějších studií:

- a) *Porost a podnebí Čech v Pravěku*, Památky archeologické XXXVI – 1928–1930;
- b) *Příspěvky k poznání mladší doby bronzové v Čechách*, Památky archeologické XXXVIII – 1932;
- c) *K problému laténské kultury v Čechách*, Památky archeologické XXXVIII – 1932;
- d) *Horní a dolní Pojizeří v posledním tisíciletí před Kristem*, Od Ještěda k Troskám XI – 1932–1933;
- e) *Hallstattská kultura v Čechách*, Památky archeologické XXXX – 1936;
- f) *Vůz pravěký a vznik vozu moderního*, Věstník Českého zemského muzea IX – 1936;
- g) *Lužická kultura v Československu*, Památky archeologické XXXXI – 1936–1938;
- h) *Pravěké tkalcovství v našich zemích*, Časopis Společnosti přátel starožitností 47 – 1939;
- i) *Jak rostla Praha*, Sborník. Praha 1939;
- j) *Kněžna Libuše*, Sborník Královny, kněžny a velké ženy české. Praha 1940;
- k) *Deset obrazů z pravěkých dějin Evropy a našeho území*, Praha 1945. Prehistorický ústav KU;
- l) *Původ a dějinné počátky Slovanů*, Český časopis historický 47 – 1946;
- m) *Nástin východočeského pravěku*, Průvodce muzea Hradec Králové 1946;
- n) *Hospodářský stav českých zemí na rozhraní letopočtu*, Obzor prehistorický XIII – 1946;
- o) *Počátky zemědělství v českých zemích*, Český lid I – 1946;
- p) *Lužická kultura v době laténské*, Slavia antiqua (Poznaň 1948).⁵⁶

⁵⁶ AAV Praha, Filip Jan, sign. II. b) 1., Bibliografie, inv. č. 454, kart. 10, 1928–1936.

Pro ucelený obraz Filipovy celoživotní publikační činnosti je v diplomové práci zařazen stručný popis několika děl. Z důvodu doporučeného rozsahu diplomové práce nebylo možno věnovat se všem pracím sepsaným autorem do roku 1948. Případnému badateli zajisté postačí pročíst tento výběr, aby poznal živý styl Filipova psaného projevu a udělal si jasnou představu o způsobu jeho práce.

Uveden je výtah a popis těchto děl: *Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách*, *Kulturní kapitoly z našeho pravěku*, *Umělecké řemeslo v pravěku* a *Dějinné počátky Českého ráje*. Jmenované publikace se od pozdějších děl zcela jistě liší a jejich výběr není náhodný. *Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách* jsou Filipovou prací habilitační. *Kulturní kapitoly z našeho pravěku* byly napsány jako „učebnice“ pro širokou veřejnost stejně jako *Umělecké řemeslo v pravěku*. Oba tituly navíc představují Filipovu protektorátní (ranou) činnost. *Dějinné počátky Českého ráje* jsou srdeční záležitostí, Jan Filip okolí svého rodiště miloval a rád se tam vracel. Proto muzeím, nalezištím a nálezům v Českém ráji a jeho okolí věnoval tak intenzivní pozornost.

5.1 Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách

První a asi nejdůležitější publikací je habilitační práce Jana Filipa *Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách*. Vytiskla ji státní tiskárna v Praze v letech 1936–1937. Kromě textu obsahuje publikace 90 tabulek a obrázků i mapku nalezišť. Před zajímavým úvodem psaným Janem Filipem má kniha ještě obsah, který dělí titul do šesti částí včetně úvodu, literární zkratky a rejstříku: Úvod; I. Hallstattská kultura v Čechách; II. Kultura Slezskoplatěnická; III. Chronologie. Československo a ostatní Evropa. Popelnicová pole v době laténské; IV. Geografické rozložení Slezskoplatěnické kultury. Úvod mj. osvětluje důvod, proč a jak práce vznikla. Jedná se o výsledek bádání v 45 různých muzeích, a to nejen v Čechách. Zcela úmyslně Filip uvádí dva roky vydání. První díl práce *Hallstattská kultura v Čechách* vyšel v roce 1936 v Památkách archeologických.

I. Hallstattská kultura v Čechách.

První kapitola začíná popisem vývoje českého území od střední doby bronzové. Toto území obývalo vždy několik zcela odlišných kultur současně. V nejstarší době bronzové to byla únětická kultura, na ni ve středních Čechách navazoval mohylový lid jako vrstva vládnoucí. Za této situace se objevuje kultura lužická (vyobrazení č. 1. Lužická kultura: 1 Jivina – sídl. muzeum Mnichovo Hradiště; 2 Slezské Předměstí – muzeum Hradec Králové; 3–6 Pouchov – muzeum Hradec Králové; 7 Lukovna u Pardubic – Národní muzeum v Praze;

8 Blešno – muzeum Hradec Králové; 9 Holohlavy – muzeum Hradec Králové; 10 Bříství u Kolína – depot muzeum Kolín; 11 Křečhoř – muzeum Kolín).

Kultura lužická však střední Čechy neohrožuje (vyobrazení č. 2. Lužická kultura: 1 Hvozdnice – muzeum Hradec Králové; 2 Sovenice – muzeum Turnov; 3–9 Pouchov – muzeum Hradec Králové; 10 Nový Hradec Králové – muzeum Hradec Králové; 11 Slezské Předměstí – muzeum Hradec Králové; 12 Kolín – muzeum Kolín; 13 Hlízov – muzeum Kolín; 14–15 Křečhoř – muzeum Kolín).

Jan dále rozepisuje pohřební ritus jednotlivých kultur a zajímavé nálezy (vyobrazení č. 3. Lužická kultura: 1 Malšovice – muzeum Hradec Králové; 2 Kolín; 3 Holohlavy – muzeum Hradec Králové; Hejdov – muzeum Čáslav; 5 Nový Hradec Králové; 6–10 Pouchov – muzeum Hradec Králové; 11 Kolín – muzeum Kolín; 12 Křečhoř – muzeum Kolín; vyobrazení č. 4. Velim – muzeum Kolín. Kostrové hrobky – Skelettgräber).

Kdy došlo k přerodu rituálních kostrových hrobů v žárová pohřebiště, není zcela jasné. Příchod lužické kultury nebyl vpádem, ale pozvolným pronikáním zprvu do řídkce obydlených oblastí. Prolínání kultur demonstruje Filip na tvarech keramických nádob. Podle autora se v Čechách podstatně změnila situace v průběhu mladší doby bronzové. Ve středních Čechách dochází přímo ke smíšení kulturních prvků všech tří kultur (lužické, únětické a mohylového lidu). Poslední vlna lidu popelnicových polí s sebou přinesla kulturu slezskou. Tato kultura oproti kultuře lužické vynikala jemně opracovanou keramikou nových forem (vyobrazení č. 5. Drevníky u Borotic, okres Příbram – kabinet pro čsl. archeologii na Karlově univerzitě v Praze). Slezskou kulturu je tedy nutné vnímat jako nový prvek v pravěkém vývoji Čech, příbuzný s kulturou předchozí, ale přesto odlišný a samostatný (vyobrazení č. 6. Muzeum Rakovník: 1 Hostokryje u Rakovníka; 2 Rakovnicko).

Přechod doby železné. Kulturní oblasti v sousedství Čech.

Výsledkem lužické expanze se i do jižních Čech dostala kultura lužicko-knovízská. Kultura ovládla celé střední Polabí a pronikla přes Labe a Sálu až k Merserburku a Wisenfelsu. Západní proud této kultury patrně končil v Dolním Pomohání. Přes Rýn a do Podunají pronikly jen menší skupiny, které neměly zásadní vliv na místní obyvatelstvo. Otázka jihoněmeckých popelnicových polí zůstává nevyřešena. Kulturní rozdíly mezi lužicko-knovízskou kulturou v oblasti česko-bavorské a právě jihoněmeckou kulturou popelnicových polí jsou jasně patrné.

Ze severozápadu doléhal na oblast popelnicových polí tlak nordického kulturního okruhu, projevující se nejdříve vytvořením smíšené kulturní oblasti. V jižním Německu naopak nastalo v časně době hallstattské smíšení kultury jihoněmeckých popelnicových polí

s kulturou staršího obyvatelstva. Důsledkem toho se na pohřebištích objevují pohřby žárové, ale také kostrové, bohatě vyzdobené zbraněmi.

Jan Filip dále uvádí rozdíly mezi východním a západním okruhem hallstattské kultury, rozebírá teorie a cituje tuzemské i zahraniční autory, kteří se daným tématem zabývali. České území na přechodu do doby železné bylo dle autora rozděleno na dvě od sebe zcela odlišné kulturní oblasti: knovízskou na západě a slezskoplatěnickou na východě.

Knovízská kultura a její nejmladší fáze.

Kulturně se jedná o vyvrcholení lužického vlivu ve všech oblastech středních, severozápadních a jižních Čech. Centrum bylo především v oblasti Slaný–Praha–Český Brod–Kolín.

Knovízská kultura se vyznačuje velice vyspělou keramikou tvarově i technicky (vyobrazení č. 7. Nejmladší fáze knovízské kultury: 1 Kolín – muzeum Kolín; 2 Nebovidy – muzeum Kolín; 3–4 Kutná Hora, Cimburk – muzeum Kutná Hora; 5–12 Štítary – muzeum Kolín; 13 Dobešovice – muzeum Kolín; 14 Kbely u Prahy – kabinet pro čsl. archeologii na Karlově univerzitě; vyobrazení č. 8. 1 Roudnice nad Labem – muzeum Roudnice nad Labem; 2 Kutná Hora, Cimburk – muzeum Kutná Hora).

V Čechách lze knovízskou kulturu rozdělit do tří fází. Pro každou fázi je specifický odlišný druh keramiky (vyobrazení č. 9. Roudnice nad Labem – muzeum Roudnice nad Labem). Filip popisuje keramické tvary nádob používané ve všech třech fázích. Uvádí zajímavé příklady nálezů těchto předmětů.

Středočeská oblast v nejstarší době železné (bylanská kultura).

Tato podkapitola se přímo dotýká středočeské oblasti, kde byla situace odlišná. Zvláštností kultury, která tuto oblast obývala, je neustálený pohřební ritus. Bylanská kultura pohřbívala své mrtvé: 1. do velkých prostorných hrobů (hrobek) s pohřby kostrovými a velmi bohatě vypravenými, 2. do popelnicových hrobů po způsobu popelnicových polí, ale velmi chudě.

Jan Filip zde opět uvádí celou řadu pohřebišť s oběma typy pohřbů (vyobrazení č. 10. Malovaná keramika ve středočeské oblasti, bylanská kultura: 1–2 Stražkov; 3, 11 Malé Čičovice; 4 Praha XIX – Bubeneč; 5 Budyně nad Ohří; 6–10, 14 Hradenín; 12 Plaňany; 13 Ovčáry u Brandýsa nad Labem; 15 Bylany – 1–3, 5, 11, 15 Národní muzeum v Praze, 4 muzeum Praha XIX, Hanspaulka 6–10, 12, 14 muzeum Kolín, 13 muzeum Brandýs nad Labem). Výčet nalezišť pokračuje soupisem vzácných předmětů nalezených v bohatých hrobkách bylanské kultury (vyobrazení č. 11. 1 Schleithau–Württembergsko, podle Décheletta; 2 Zainingen–Württembergsko; podle Reinecka; 3 Hradenín – Čechy, muzeum Kolín;

vyobrazení č. 12. Železné zákolníčky vozů z nejstarší doby železné: 1 muzeum Nymburk; 2–3 Hradenín – muzeum Kolín; 4 Praha XIX – Bubeneč, muzeum Praha XIX Hanspaulka).

V nejstarší době železné se ve středních Čechách vyskytují dvě skupiny hrobů: velké hroby bylanské, které lze označit jako birituální s převahou kostrovou (pokud jsou žárové, popel nebývá v urně), a popelnicové hroby, které vystupují po obvodu bylanské oblasti. V podstatě se tedy jedná o dvě kulturní skupiny s odlišným způsobem pohřbívání (vyobrazení č. 13. 1–3 Praha XIX – Bubeneč; 4 Praha – Šárka).

Z bohatých kostrových hrobů se dochovala celá řada keramických nádob a šperků. Příklady nálezů zde opět poskytuje Jan Filip. Ve středočeském prostoru se podle předpokladů v nejstarší době železné vyskytoval dvojí lid: lid velkých mohylových hrobů, prvek cizí, snad keltský či protokeltský. Tento lid zemi ovládl, ale nebyl v ní jedinou skupinou. Svou kulturu přizpůsobil domácímu prostředí. Druhý lid své mrtvé spaloval. Částečně byl zbytkem kultury popelnicových polí s modifikovanou kulturou.

Východočeská oblast v nejstarší době železné.

Podle Jana Filipa nebyla ve východočeské oblasti situace tak složitá jako ve středních Čechách. Zde působila kultura platěnická nebo přesněji slezskoplatěnická, jež se vyznačovala vnitřní jednotou a výraznou odlišností od kultury bylanské. Byla kulturně spjatá s východním hallstattským okruhem. Pohřby jsou u tohoto lidu jen žárové, uložené pravidelně v popelnicích. Podle Filipa můžeme slezskoplatěnickou kulturu považovat za pokračovatele a dědice lidu popelnicových polí (vyobrazení č. 14. Jho z Hradenína).

II. Kultura slezskoplatěnická.

Druhou kapitolu zasvětil Jan Filip již zmiňované kultuře ve východních Čechách, která se stala přímým pokračovatelem lidu popelnicových polí na našem území. Zmiňuje nálezy Píčovy v Úhřeticích a Platěnicích (vyobrazení č. 15. Bylanská kultura ve středočeské oblasti. Kostrový hrob se jhem z Plaňan, okr. Kolín; vyobrazení č. 16. Bylanská kultura ve středočeské oblasti. Hradenín, okr. Kolín, hrob č. I. a V. viz str. 25–29; vyobrazení č. 17. Slezskoplatěnická kultura ve východních a severovýchodních Čechách. Březina, okres Mnichovo Hradiště, žárový hrob č. IV, XIV, XVIII, XX).

Nejstarší fáze kultury slezskoplatěnické. Stupeň I. Slezská kultura v užším slova smyslu.

Lužická kultura se udržela v Čechách až do sklonku doby bronzové. Dokladem toho jsou četné vyspělé keramické tvary ve východočeské oblasti. Kultura se vyvíjela, přesto přicházely proudy lidu příbuzného. Slezská kultura tak neznamená příchod kultury zcela nové, ale jen kultury popelnicových polí vyspělejší (vyobrazení č. 18. Skalice, okres Hradec

Králové. Žárový hrob č. XV. Národní muzeum v Praze; vyobrazení č. 19. Skalice, okres Hradec Králové. Žárový hrob č. VII. Národní muzeum v Praze). V tomto místě Filip poukazuje na rozdílnost kultury lužické a slezské na typech keramiky, které slezská kultura nepřevzala, a tvarech jehlic (vyobrazení č. 20. Skalice, okres Hradec Králové. Žárový hrob č. VI. Národní muzeum v Praze).

Následující text je věnován jednotlivých tvarům keramických nádob a příkladům jejich nálezů (vyobrazení č. 21. 1, 7–13 Dlouhá Ves – Rychnov nad Kněžnou; 2–6 Kostelec nad Orlicí – muzeum Rychnov nad Kněžnou a Kostelec nad Orlicí; vyobrazení č. 22. Skalice, okres Hradec Králové. Žárový hrob č. I. Národní muzeum v Praze; vyobrazení č. 23. Skalice, okres Hradec Králové. Žárový hrob č. XII. Národní muzeum v Praze; vyobrazení č. 24. Skalice, okres Hradec Králové. Schéma výzdoby keramiky: 1, 7–8 hrob č. VIII; 2–3 hrob č. XII; 4–5 hrob č. XI.; 6 hrob č. I.; vyobrazení č. 25. 1. Kutná Hora, Cimburk – muzeum Kutná Hora; 2 Poděbrady – muzeum Poděbrady; 3 Třebešov – muzeum Hradec Králové; 4–5 Skalice ž. hrob č. XIX z r. 1935 – Národní muzeum v Praze; 6 Dobřenice – muzeum Hradec Králové; 7–8 Měník – muzeum Nový Bydžov; 9 Čankovice – muzeum Chrudim. 1–2 oblast lužicko-knovízská; 3–9 oblast slezskoplatěnická; vyobrazení č. 26. Bronzové jehlice prvního č. 1–20 a druhého stupně č. 21–34 a slezskoplatěnické kultury; č. 1 kostěná šipka; č. 12 dvoudílná bronzová spona. 1, 14, 33 Měník; 2, 8, 10 Třebechovice; 3–4, 7, 9, 16, 18, 23, 28 Svijany; 5 Třebešov; 6, 15, 19, 31–32 Nepasice; 11, 20, 34 Dražkovice; 12–13 Skalička; 17 Hradec Králové; 21, 26, 30 Úhřetice; 22, 25, 29 Dobřenice; 24, 27 Skalice; 1 muzeum Nový Bydžov; 2, 5, 6, 8, 10, 12–13, 15, 19, 22, 25, 29, 31, 32 muzeum Hradec Králové; 3–4, 7, 9, 16, 18, 23, 28, muzeum Turnov, 11, 14, 20–21, 26, 30, 33–34 Národní muzeum v Praze; 17 podle Bienenberga a Vocela; 24 Hájkova sbírka v Praze hrob č. VIII – 1936; 27 Hájkova sbírka v Praze hrob č. XI – 1936; vyobrazení č. 27. 1–2, 8, 11, 18 Nepasice; 3, 6–7, 17 Skalice; 4, 13 Třebešov; 5, 12, 15 Dražkovice; 9, 14 Skalička; 10 Měník; 16 Svijany; 19 Kukleny, hromadný nález; 20 Třebešov, hromadný nález; 21 Úhřetice – 2–4, 6–9, 11, 13–14, 17–19 muzeum Hradec Králové; 1, 5, 10, 12, 15, 21 Národní muzeum v Praze; 20 muzeum Náchod).

Zvláště spony zabírají popis na mnoho stran textu. Nálezy těchto artefaktů jsou hojně zastoupeny v obou kulturách (vyobrazení č. 28. 1–3 Třebechovice pod Orebem – muzeum Hradec Králové; 4–5 Kostelec nad Orlicí – muzeum Kostelec nad Orlicí; vyobrazení č. 29. Dolany – muzeum Pardubice). Kromě keramiky a spon jsou zde uvedeny také šperky jako nákrční kruhy, náramky, ale i nože, břitvy, srpy a zbraně (vyobrazení č. 30. Březina, okres Mnichovo Hradiště I. –II. stupeň. 1, 4–11 hrob č. 3; 2–3 hrob č. III; 12–15, 16? 18–19 hrob č. 7; 17, 30 hrob č. VII; 20, 31 hrob č. V; 21 hrob č. 5; 23–25 hrob č. IV; 26–28 hrob č. 6; 29

hrob č. VIII. – muzeum Mnichovo Hradiště; vyobrazení č. 31. Račice nad Trotinou, okres Dvůr Králové; 2 Ohnišťany, okres Nový Bydžov; 3 Nahořany, okres Nové Město nad Metují; 4 Komjatná, okres Ružomberok – Slovensko; 5 Nové Syrovce – Morava; vyobrazení č. 32. Březina, okres Mnichovo Hradiště. 2–3 hrob č. V.; 5 hrob č. IV.; 6–7 hrob č. XX; 8–11 hrob č. XVIII; 12–16 hrob č. XIX., bronz č. 8–12 železo, 13–14, 15–16 kámen, 17–18 hlína – muzeum Mnichovo Hradiště; vyobrazení č. 33. Březina, okres Mnichovo Hradiště II.–III. stupeň. 1–2 hrob č. II.; 4–5 hrob č. XIV; 6–8 hrob č. XII; 9–10, 14, 28 hrob č. XV; 11 hrob č. XX; 12–13, 15–17 hrob č. XIX; 18–24 č. XVIII; 25–27 hrob č. XXI – muzeum Mnichovo Hradiště).

Popis materiálů, z nichž se předměty různých tvarů, nalezené v hrobech, vyráběly je velice obsáhlý. Jan Filip nešetřil ani výčtem nalezišť (vyobrazení č. 34. Březina, okres Mnichovo Hradiště. Schéma výzdoby keramiky). Podkapitolu uzavírá odstavec s nadpisem všeobecné poznámky, kde sám autor uvádí, že inventáři byla věnována větší pozornost.

Slezská pohřebiště bývají na mírně vyvýšených místech. Všeobecně systém v pohřbívání chybí (řady). V Čechách sídliště slezského lidu prakticky neznáme. Pravděpodobně se jednalo o lid usedlejší a zemědělského typu.

II. stupeň slezskoplatěnické kultury.

Mění se tvary keramiky. Pomalu pozměněná kultura přistupuje k nové výzdobě. Z jihovýchodu přišla i znalost železa, která se ujala již v II. stupni přerodu kultury slezské v kulturu platěnickou (vyobrazení 35. Druhý stupeň slezskoplatěnické kultury. 1 Dražkovice – Píč; 2 Úhřetice, hrob 23 – Píč; 3–4, 10, 14 Domamyslice na Moravě – Gottwald; 5 Skřivany, sídliště – muzeum Nový Bydžov; 6 Úhřetice, hrob 19 – Píč; 7 Úhřetice, hrob 13 – Píč; 8 Úhřetice, hrob 26 – Píč; 9 Domamyslice na Moravě, sídliště – Gottwald; 11 Skalice, hrob XI – 1936, Hájkova sbírka v Praze; 12 Kšinná – Novina, okres Bánovce nad Bebravou – Slovensko, Budaváry – muzeum Turčianský Svätý Martin; 13 Platěnice, hrob 12, Daněk – Píč; 15 Nepasice – muzeum Hradec Králové; 16 Košeca, okres Ilava – Slovensko, Budaváry – muzeum Turčianský Svätý Martin; 17 Skalice, hrob VIII – 1936, Hájkova sbírka v Praze; 18 Čankovice – Eisner). I tato podkapitola je koncipována jako seznam rozdílů v typech keramiky. Na jednotlivých nálezech Jan Filip demonstruje změnu tvaru a zdobení (vyobrazení č. 36. Druhý stupeň slezskoplatěnické kultury. 1 Skalička; 2 Třebešov; 3 Skalice, hrob XIX – 1935; 4 Skalice, hrob XVIII – 1935; 5 Sendražice; 6, 11 Ředice; 8 Skalice, hrob VII – 1936; 7, 9 Rosice nad Labem; 10, 12 Měník – 1 muzeum Hradec Králové; 2 muzeum Rychnov nad Kněžnou; 3–4 Národní muzeum v Praze; 5 muzeum Jaroměř; 6–7, 9, 11 muzeum Pardubice; 8 Hájkova sbírka v Praze; 10, 12 muzeum Nový Bydžov).

V této fázi se mění dekorační prvky keramiky v rytou linii, žlábek, plastickou pásku, pupky, důlky, motiv slunéčka, žlábkované kroužky, drobné trojúhelníčky, šachovnicové vzory, plastický perličkovitý ornament. Celkově je u této keramiky snaha o výraznější členění (vyobrazení č. 37. Druhý stupeň slezskoplatěnické kultury. 1 Nepasice; 2 Dobřenice; 3 Třebešov; 4–5 Nepasice; 6 Měník; 7 Skalička; 8 Třebešov; 9 Ředice; 10 Březina – 1–5, 7–8 muzeum Hradec Králové; 6 muzeum Nový Bydžov; 9 muzeum Pardubice; 10 muzeum Mnichovo Hradiště).

Typické keramické tvary patřící k II. stupni kultury jsou: urny (vyobrazení č. 38. Sídlištní keramika; 1, 4 Slezské Předměstí; 2–3 Slezské Předměstí; 3 Rosice; 6 Skalice – Pardubice – muzeum Hradec Králové), okřínky, pokličky, mísy a misky (vyobrazení č. 39. Jeřice, okres Nová Paka – muzeum Hradec Králové), koflíky a hrnečky, květináče a hrnky, drobná keramika (vyobrazení č. 40. Muzeum Josefov, vyobrazení č. 41. Kultura slezskoplatěnická. Chřestítka a vaničkové nádoby. 1–2 Skalice; 3 Dražkovice; 4 Skalička; 5–7 Svijany; 8 Dobřenice – 1, 2, 8 muzeum Hradec Králové; 3–4 Národní muzeum Praha; 5–7 muzeum Turnov; vyobrazení č. 42. Slezské Předměstí. Hromadný nález-muzeum Hradec Králové, vyobrazení č. 43. Březina, okres Mnichovo Hradiště. Plán pohřebiště).

Popelnicová pole v plné době železné – III. stupeň slezskoplatěnické kultury.

Tato fáze se liší hlavně změnou pohřebního ritu. Ve II. stupni byla urna největší a nejvýraznější nádobou, v hrobě ve III. stupni tomu již tak nebylo. Nejvýraznější nádobou není urna, ale výrazně zdobená amfora zásobnicového tvaru (vyobrazení č. 44. Třetí stupeň slezskoplatěnické kultury. 1–8 Předměřice nad Labem – muzeum Hradec Králové; 9 Platěnice – Národní muzeum v Praze; 10 Vitiněves – muzeum Jičín; 11–12 Dobřenice – muzeum Hradec Králové; vyobrazení č. 45. Typy uren III. stupně. 1 Platěnice, hrob 20 – Ruml; 2 Úhřetice, hrob 52; 3 Platěnice, hrob 5 – Ruml; 4 Platěnice, hrob 42 – Vlasáková; 5 Platěnice, hrob 43 – Vlasáková; 6 Platěnice, hrob 44 – Vlasáková; 7 Platěnice, hrob 7 – Daněk; 8 Seloutky na Moravě, hrob 5; 9 Platěnice, hrob 51 – Daněk).

Typické tvary pro III. stupeň slezskoplatěnické kultury jsou: urny (vyobrazení č. 46. 1 Skalička; 2–3 Předměřice nad Labem – muzeum Hradec Králové), amfory zásobnicového tvaru, pokličky na urny, květináče, koflíky (vyobrazení č. 47. 1 Skalice; 2 Třebešov; 3 Svijany; 4, 6 Dobřenice; 5 Předměřice nad Labem; 7 Starý Kolín; 8 Jíkev u Nymburka – 1–2, 4–6 muzeum Hradec Králové; 3 muzeum Turnov; 7–8 Národní muzeum v Praze), mísy, misky s ouškem a talíře, okřínky, hrncovité nádoby a hliněné situšky (vyobrazení č. 48. 1–16 Platěnice; 16 Úhřetice – Národní muzeum v Praze; vyobrazení č. 49. Topol u Chrudimě, sídliště – muzeum Chrudim; vyobrazení č. 50. 1–3 Předměřice – muzeum Hradec Králové; 4,

9 Platěnice – muzeum Pardubice; 5–6 Dobřenice – muzeum Hradec Králové; 7 Chudonice – muzeum Nový Bydžov, žárový hrob z r. 1922; 8 Vitiněves – muzeum Jičín).

Stejně jako v předchozích stupních vyskytují se i zde ostatní předměty. Nejvíce jsou zastoupeny jehlice, spony, pasové zápony (vyobrazení č. 51. Třetí stupeň slezskoplatěnické kultury. 1–3, 9, 18 Seloutky, Morava, žárový hrob č. 2 – muzeum Prostějov; 4–8, 14–15, 21–26 Platěnice – Národní muzeum v Praze; 4, 8, 15, 22 č. 6, 25 hrob č. 20 – Daněk; 10 Určice, Morava – muzeum Prostějov; 11–12, 16 Předměřice; 17 Seloutky, Morava – muzeum Prostějov; 19–20 Úhřetice, hrob 43 – Národní muzeum v Praze; 27 Chudonice – muzeum Nový Bydžov – bronz; 5, 8, 10, 18, 21, 23–25, 27 železo; 15, 17 sklo; 26 hlína), náramky, nože, sekerky (vyobrazení č. 52. Kostelec nad Orlicí – muzeum Kostelec nad Orlicí), meče (vyobrazení č. 53. Lipovka, okres Rychnov nad Kněžnou – Národní muzeum v Praze, 82 cm; 2 Předměřice – muzeum Hradec Králové, 72 cm; 3 Chudonice – muzeum Nový Bydžov, 71 cm; 4 Vysoké Veselí – muzeum Vysoké Veselí, 73 cm; 5 Chudonice – muzeum Nový Bydžov, 73 cm; 6 Chudonice – muzeum Nový Bydžov, 75 cm, žárový hrob z r. 1931).

Nálezy dosvědčují, že v této době byl používán kuň (jako tažné zvíře) a vůz. Vůz se ovšem neužíval v takové míře a nálezy kování vozů v platěnických hrobech jsou výjimkou (vyobrazení č. 54. Keramika III.–IV. stupně. 1–3 Chudonice – muzeum Nový Bydžov; 4 Předměřice – muzeum Hradec Králové; 5 Turnov – muzeum Turnov; 6 Platěnice – muzeum Pardubice; vyobrazení č. 55. Dobřenice – muzeum Hradec Králové; Skalice – Fiedlerova sbírka, výkopy z r. 1936; 3 Kolín – muzeum Kolín, žárový hrob z r. 1913).

Nejmladší (IV). stupeň slezskoplatěnické kultury.

Jan Filip zachovává stejný popisný postup jako u stupňů předchozích. Jak z názvu vyplývá, tématem podkapitoly je nejmladší stupeň slezskoplatěnické kultury. Třetí stupeň byl sice vyvrcholením kultury lidu popelnicových polí, ale ne jejím koncem. Kultura přežívala na našem území poměrně dlouho (vyobrazení č. 56. Skalice, žárový hrob z r. 1936 – Fiedlerova sbírka). Ze třetího stupně přešly do čtvrtého široké nízké amforovité tvary (vyobrazení č. 57. 1, 3 Chudonice – muzeum Nový Bydžov; 2 Platěnice – muzeum Pardubice; vyobrazení č. 58. Turnov – muzeum Turnov). Tvary keramiky se měnily pozvolna, ale z tohoto stupně nemáme doloženy ve slezskoplatěnické oblasti spony, nástroje ani zbraně (vyobrazení č. 59. Urny III.–IV. stupně. 1–4, 6 Platěnice; 6 Úhřetice – 1 hrob 35, Vlasáková; 2 hrob 8, Ruml; 4 hrob 6, Pravda; 6 hrob 21, Daněk; vyobrazení č. 60. Rosice nad Labem – muzeum Pardubice).

III. Chronologie. Československo a ostatní Evropa. Popelnicová pole v době laténské.

České území podléhalo v mladší době bronzové a v nejstarší době železné různým kulturním vlivům. V tomto období lze rozlišit tři hlavní směry, kterými vlivy přicházely. První, nejstarší a nejsilnější proud se soustředil od jihovýchodu dunajskou a moravskou cestou k severu Moravskou branou (vyobrazení č. 61. Lužická kultura. 1 Střekov – Angelberg, okres Ústí nad Labem, žárový hrob č. 47; 2 Stránov – Krnsko, okres Mladá Boleslav, žárový hrob č. 3; 3 Střekov – Angelberg, žárový hrob č. 4; Krischütz, Kr. Wohlau, Slezsko. 1, 3 muzeum Ústí nad Labem; 2 muzeum Mladá Boleslav; 4 muzeum Vratislav).

V době bronzové tento proud zesílil a v době hallstattské se proměnil v jižní. Působil zde také opačný severský proud a proud jihozápadní ze Švýcarska a západoalpské oblasti vůbec. Autor pro lepší představu poskytuje badateli detailní rozbor všech tří vlivů střetávajících se na našem území. Za pomoci nalezených artefaktů poukazuje na jednotlivé zvláštnosti a odlišnosti proudů (vyobrazení č. 62. 1 Maďarsko, kolegium v Debrecině – Hampel; 2 Moravské Nové Město, Pinker Berg II., lužický žárový hrob č. 8 – Schirmeisen; 3 Ivančice, Morava, ojedinělý nález – Červinka; 4 Krásná Ves, okres Bánovce nad Bebravou, žárové mohyly, muzeum Turčianský Svätý Martin – Budaváry; 5 Němčice na Hané, Morava, ojedinělý nález – Červinka; 6 Přestavlky u Přerova, Morava, hromadný nález, zemské muzeum v Brně). Zmiňovanými předměty jsou: břitvy (vyobrazení č. 63. Lužická kultura. Běstovice, okres Vysoké Mýto – muzeum Choceň; vyobrazení č. 64. 1–6 alpská oblast; 7–13 Čechy; 14–18 Německo; 1 Hötting, Tyroly; 2 Innsbruck, okolí – höttingská kultura, Kytle; 3 Möringen, Švýcarsko – Lindenschmit; 4 Onnens, Lac de Neuchatel, Švýcarsko – Déchelette; 5 Unterhaching, B. A. München, Wagner; 6 Au bei Kleinmünchen, Horní Rakousy, Willvonseder; 7 Nechanice, okres Chomutov, kadlub – Preidel; 8 Hostín, okres Kralupy nad Vltavou, Stocký; 9 Brožánky, okres Mělník, Smolík; 10 Třebušice, okres Most, žárový hrob č. 16 – Preidel; 11 Kostelec?, muzeum Český Brod; 12 Vepřek, okres Kralupy nad Vltavou, kadlub – Píč; 13 Praha – Šárka, Národní muzeum v Praze; 14 Fuchsstadt, Unterfranken – Reinecke; 15 Branibory, Montelius; 16 Neuenstadt a. K. Württemberg; 17 Gispersleben, Kr. Wurfurt, Durynsko, Götze-Höfer-Zschiesche; 18 Schleddebrück bei Gütersloh, Westfalen – Krebs; vyobrazení č. 65. 1 Moravská Húzová u Šternberka, Morava Götze-Höfer-Zschiesche Schráníl; 2 Domamyslice u Prostějova, Morava, žárový hrob č. 28 – Gottwald; 3 Turčianska Blatnica, okres Turčianský Svätý Martin, Slovensko – Hampel; 4 Wangern, Kreis Breslau, Slezsko – Mertins; 5 Maďarsko, muzeum Budapešť – Montelius; 6 Bisenzio, střední Itálie; 7 Limone, provincie Livorno, Itálie, hromadný nález – Montelius; 8 Obřany, Morava – Hladík; 9 Určice – Kumberky, žárový hrob č. 220 – Gottwald; 10 Určice – Kumberky, žárový hrob č. 29 – Gottwald; 11 Domamyslice, Morava,

žárový hrob č. 6 – Gottwald; 12 Domamyslice na Moravě, žárový hrob č. 98 – Gottwald; 13 Herrenbaumgarten, Dolní Rakousy, hromadný nález – Kyrle; 14 Bologna, Benacci – Randall Mac Iver; 15 Este, Itálie, hrob 236; 16 Čankovice, Čechy – muzeum Chrudim; 17 Skalice, Čechy, žárový hrob č. XIX – 1935 – Národní muzeum v Praze; 18 Bologna, Benacci II, hrob 982 – Montelius; 19 Bologna, Benacci II, Itálie – Montelius), spony (vyobrazení č. 66. Lužická kultura. Sadská okres Poděbrady, žárový hrob č. 13 z r. 1936 – Jenišťova sbírka v Praze; vyobrazení č. 67. Lužická kultura. Jaroměř, žárový hrob; vyobrazení č. 68. 1 Lužická kultura. Rosice, okres Pardubice, žárový hrob – Národní muzeum v Praze; 2 Svidnice, Slezsko – muzeum Vratislav; 3 Čepí, okres Pardubice, hromadný nález – muzeum Pardubice; vyobrazení č. 69. 1 Určice, Morava, žárový hrob – muzeum Prostějov; 2 Slatěnice, Morava, hromadný nález – muzeum Olomouc; 3 Křenůvky, Morava, hromadný nález – muzeum Prostějov; vyobrazení č. 70. Slezskoplatěnická kultura. 1–5 Lžovice, okres Kolín, hromadný nález – muzeum Pardubice; 6 Práčov, okres Chrudim, hromadný nález – Archeologický ústav Karlovy univerzity – podle Schránila; vyobrazení č. 71. Lhota Záborná, okres Příbram, žárový hrob – Národní muzeum v Praze; 2 Přestavky u Přerova, Morava, hromadný nález – muzeum Brno; 3 Hradec, okres Prievidza, Slovensko, hromadný nález – muzeum Turčianský Svätý Martin; 4 Obřany u Brna, žárový hrob – muzeum Brno; 5 Podolí, Morava, žárový hrob – muzeum Brno; 6 Poděbrady, ojedinělý nález – Národní muzeum v Praze; vyobrazení č. 72. 1 Dolany u Olomouce – muzeum Olomouc; 2 Kateřinky u Opavy, hromadný nález – muzeum Opava; vyobrazení 73. Rychnov nad Kněžnou, žárový hrob – muzeum Vamberk; vyobrazení č. 74. Předměřice nad Labem, okres Hradec Králové, žárový hrob – muzeum Hradec Králové; vyobrazení č. 75. 1 Voděrady, okres Kolín, sídliště – Národní muzeum v Praze; 2 Leskoun u Moravského Krumlova – muzeum Brno; 3–4 Podolí na Moravě, žárové hroby – muzeum Brno; 5 Jíkev u Nymburka, žárové hroby, podle Hajného; 6 Stranná, okres Chomutov – Národní muzeum v Praze; 7 Bylany, okres Český Brod, žárový hrob č. XIV – Národní muzeum v Praze; 8 Cítoliby, okres Louny, žárový hrob č. XIII – Národní muzeum v Praze; 9 Hořín, okres Mělník, žárový hrob č. III – muzeum Mělník; 10 Mělník, okres Nový Bydžov, žárový hrob? – Národní muzeum v Praze; 11 Hradiště, okres Blatná, žárový hrob č. VIII – muzeum Blatná; 12 Slatinky u Prostějova, Morava, žárový hrob – muzeum Olomouc; 13 Praha – Bubeneč, žárový hrob č. XIV – 1937, Hájkova sbírka; 14 Podolí na Moravě, žárový hrob – muzeum Brno; 15 Střelice – Slatiny, okres Moravský Krumlov, sídliště – Vildomcova sbírka; 16 Debalcevo, Ukrajina – Donecká pánev, zlato a elektron, podle Makarenka), jehlice, sekerky a meče (vyobrazení č. 76. Bylanská kultura. Kostrový hrob z Plaňan – muzeum Kolín), součásti koňských postrojů, keramika (vyobrazení č. 77. Bylanská kultura. Plaňany, kostrový hrob. Pravá polovina jha;

vyobrazení č. 78. 1 Este II, Itálie, hrob č. 14; 2 Předměřice nad Labem, Čechy, žárový hrob, III. stupeň – muzeum Hradec Králové; vyobrazení č. 79. Bylanská kultura. Hradenín, okres Kolín. Kostrový hrob č. I; vyobrazení č. 80. Bylanská kultura. Hradenín, okres Kolín. 1–5 kostrový hrob č. III, 6–24 kostrový hrob č. X; vyobrazení č. 81. Bylanská oblast. Hradenín, okres Kolín, popelnicové hroby; 1 hrob č. II.; 2 hrob č. VII. – muzeum Kolín; vyobrazení č. 82. Bylanská kultura. Nymburk, kování vozu – muzeum Nymburk; vyobrazení č. 83 Kralupy nad Vltavou. Kostěná postranice uzdy – muzeum Kralupy nad Vltavou).

Pro chronologické zařazení nálezů obsahuje text tabulky: Třídění doby železné v severní Itálii (Bologna). Třídění doby bronzové a hallstattské ve střední a severní Evropě (vyobrazení č. 84. Žárové hroby z doby laténské. 1 Valtířov, okres Ústí nad Labem; 2 Hořín, okres Mělník, hrob č. III – muzeum Mělník; 3 Cítoliby. Okres Louny, hrob, č. XXXI – Národní muzeum v Praze; 4 Praha – Bubeneč, hrob č. 31 – muzeum Hanspaulka; 5 Cítoliby, okres Louny, hrob č. XIII – Národní muzeum v Praze; 6 Tlustovousy – Tuklaty, okres Český Brod, žárový hrob – muzeum Kolín; 7 Hořejany, okres Blatná, hrob č. VIII? – muzeum Blatná; 8 Dobšice, okres Blatná, hrob č. I. – muzeum Blatná; 9 Hradiště, okres Blatná, hrob č. XVII. – muzeum Blatná; 10 Praha – Bubeneč, hrob č. II. – 1937 – Hájkova sbírka; 11 Chlum, okres Blatná, hrob č. XII. – muzeum Blatná; 12 Praha – Bubeneč, hrob č. V. – 1937 – Hájkova sbírka; vyobrazení č. 85. Praha – Bubeneč, žárový hrob č. IX – Hájkova sbírka; vyobrazení č. 86. Chocnějovice, okres Mnichovi Hradiště, žárový hrob č. I.; vyobrazení č. 87. Chocnějovice. Milodary z hrobu č. I.; vyobrazení č. 88. Chocnějovice. Okres Mnichovo Hradiště, žárový hrob č. II.).

Je zajímavé, že východní část Čech si zachovala po celou dobu hallstattskou jednotu kulturní, rituální a etnickou. Složitější byly poměry v oblasti středočeské. Po rituálně nejednotné kultuře knovízské nastupuje jako vládnoucí lid velkých blanských hrobů. Kromě toho se zde udržuje i lid popelnicových polí a na přechodu doby hallstattské a laténské přichází vlna keltická, později druhá a třetí. Třetí vlna se jako jediná skutečně dotkla východních Čech, ale původní obyvatelstvo se zde udrželo. Podle Jana Filipa jsou „naše“ popelnicová pole dále než se doposud tvrdilo. Jejich nejmladší fáze není zcela jasná, neboť je k dispozici málo materiálu.

IV. Geografické rozložení slezskoplatěnické kultury.

Hlavní koncentrace slezskoplatěnického lidu byla v horním toku Labe a při jeho přítocích. V pořící Orlice, Loučné, Chrudimky a Cidliny. Při středním toku Jizery a v pravém Polabí. Západní hranici tvoří zhruba čára spojující Železné hory a tok řeky Doubravky přes Kolínsko a Rožďalovicko s Pojizeřím v okolí Bakova. Na západě se za touto hranicí

rozprostřela blanská kultura. Slezskoplatěnická pohřebiště jsou většinou v bezprostřední blízkosti, často vzdálená pouhé 1–2 km, a to i velká pohřebiště se stovkou hrobů. Z tohoto důvodu lze usoudit, že osídlení bylo velmi husté. Většina sídel však nepřesahovala nadmořskou výšku 300 m. Po tomto krátkém úvodu následuje seznam nalezišť (pohřebišť a sídlišť) s literárními odkazy a uvedenými politickými okresy, dále seznam zkratk a rejstřík.

Z Filipovy publikace je jasně patrné, že se jedná o habilitační práci. Text svou náročností a vyčerpávající popisností není určen pro běžného čtenáře, „začátečníka“, nýbrž pro badatele pohybujícího se v odborných kruzích. Za zmínku stojí, že tato 176 stránková publikace je bilingvní. K českému textu je připojen text německý a obrazovým materiálem autor nešetřil.⁵⁷

5. 2 Kulturní kapitoly z našeho pravěku

Tato publikace vzešla z pera Jana Filipa byla určená, jak sám autor uvádí, široké veřejnosti. Drobná knížečka vyšla nákladem Společnosti přátel starožitností v Praze a redigoval ji Dr. Josef Pelikán. Tento desátý svazek z řady *Stopami věků. Monografie z českých dějin kulturních* stál v době vydání (1940) 15 K. Kniha obsahuje 17 vyobrazení v textu, 8 tabulek a stejné množství kapitol: *I. Nejstarší člověk a jeho duševní svět; II. Základy civilizace v našich zemích; III. Počátky zemědělství a první osady; IV. Výroba keramiky a vynález hrnčířského kruhu; V. Oděv v pravěku. Tkaní látek, ozdoby a šperky; VI. Péče o tělo a toaletní potřeby; VII. Počátky hudby a hudební nástroje. Kultovní a světské tance; VIII. Pravěké lékařství a ranhojičství. Přírodní a vanové lázně.*

I. Nejstarší člověk a jeho duševní svět

První kapitola se věnuje nelehkým počátkům lidského druhu. Člověka jako tvora myslícího odlišuje od ostatních druhů především vynalézavost. Schopnost vyrobit si nástroje potřebné k lovu a zpracování masa, ošacení i obydlí, i když zatím jen velmi primitivní (vyobrazení č. 1. Diluviální zvířena podle maleb a rytin člověka starší doby kamenné: 1, 4 bizoni – francouzská jeskyně Niaux a Grotte de la Gréze; 2 jeskynní lev; 3 mamut – Combarelles, Francie. Podle H. Breuil).

Výzkum starší doby kamenné vyšel z Francie. Podle bohatých nalezišť byl celý paleolit rozdělen na tři stupně. První z nich, chellský, acheulský a mousterský tvoří starší paleolit. Na konci doby ledové se v Evropě objevuje nový lid (homo sapiens, člověk cromagnonský) nahrazující člověka neandertálského, ten vymírá. Nová rasa je takřka

⁵⁷ Jan FILIP, *Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách*, Praha 1936-1937, 176 s.

k nerozeznání od dnešních lidí. Tito lidé se živilí sběrem a lovem. Zdatní lovci mamutů se soustřeďovali okolo táborových ohňů. Tam právě vznikaly první projevy uměleckého cítění (vyobrazení č. 2. Souboj bizonů. Rytina na žeburu divokého koně, nalezena v jeskyni Pekárna na Moravě – podle K. Absolona). Jan Filip uvádí příklady nalezišť, kde lze pozorovat umělecké projevy našich předků: Dolní Věstonice, jeskyně Pekárna na Moravě (vyobrazení č. 3. „Čaroděj“ ve fantastické masce z francouzské jeskyně Tří bratří).

Nejstarší doklady umění jsou staré asi 15 000 let a úzce spjaté náboženskými představami, magií a lovem. Velmi často se na malbách a v plastikách objevuje lovená zvěř (koně, bizoni, mamuti, jeleni, dále zvířata velká a nebezpečná, která v případě úspěšného lovu zajistila člověku přežití, při neúspěchu zranění nebo smrt). Umění mělo charakter realisticko-naturalistický s projevy schematizujícími, ale i geometrisujícími. S koncem starší doby kamenné a změnou podnebí odtáhli sobi, zmizeli mamuti a ostatní lovná zvěř. Se zvěří pravděpodobně odešel na sever i člověk-lovec. Končí první období lidského umění.

II. Základy civilizace v našich zemích

V této kapitole Jan Filip píše o podmínkách nutných k usazení kočovného člověka. Kdy se tato velká změna udála a co vlastně vedlo lidské pokolení k tomu, nechat se připoutat k půdě. Pravděpodobně ještě ani ve střední době kamenné nemůžeme hovořit o trvalém usazování. Člověk, stále lovec, neznal chov dobytka. Teprve mladší doba kamenná přináší změnu. Půda je poprvé souvisle osídlena lidem neznámé národnosti (lid páskové keramiky). Tito první osadníci přišli pravděpodobně z jihovýchodu, kde byly podmínky příznivější. Ovládali dokonalé zpracování kamenných nástrojů, orbu, chov dobytka a spřádání látek. Na sklonku třetího tisíciletí se u nás objevují první kovy, zlato a měď. Samo druhé tisíciletí pak patří bronzu. Zvyšovala se životní úroveň. Na počátku prvního tisíciletí se objevuje ve schopnostech evropského lidu zpracování železa. Do území lidu páskové keramiky se tlačí nová etnika. V Čechách se objevují prakeltské kmeny (mohylový lid), později lid popelnicových polí.

III. Počátky zemědělství a první osady

Kapitola je věnována prvním „zemědělcům“ v Čechách. Tito lidé se usazovali v nejnižších polohách země okolo velkých řek (Polabí, Brdy, část plzeňské kotliny). Půdu obhospodařovali kamennými a dřevěnými nástroji. Vynálezem usnadňujícím práci bylo radlo, jehož pomocí se půda rozryla a zpřetrhaly se kořeny plevele.

V této části kapitoly Filip stručně nastiňuje dlouhou historii vývoje radla a pluhu. Dále se věnuje u nás běžně pěstovaným obilovinám: pšenici, ječmeni a prosu (vyobrazení č. 5. Radla s plazem: 1 obraz na řecké váze, kolem roku 500 před Kristem; 2 výjev s certosské

situly – rolník při návratu z pole, 5. stol. před Kristem; 3 Přemyslovo radlo na fresce v kapli znojenské – Znaim, počátek 12. století – kresba J. Filip). Kromě těchto obilovin znali naši předkové hrách, čočku a nejméně dva druhy jablek. Pro spřádání látek byl zpracováván len. Práce s pluhem, lov a rybolov byla mužskou záležitostí. O přípravu pokrmů, tkaní oděvů a výrobu keramiky se staraly ženy. Obilí se uskládávalo v pálených jamách, aby nepodléhalo vlhkosti, na valounových drtičích, později žernovech a kamenných mlýncích se rozemlelo na hrubou mouku a z ní se pekly chlebu podobné nekvašené placky (vyobrazení č. 6. Mletí – drcení obilí v Čechách ve 3. tisíciletí před Kristem – kresba L. Synecký). Kromě psa si v této době již člověk zkontrolil hovězí dobytek, kozy, ovce a vepře. Užitek z těchto zvířat byl stále doplňován lovem a rybolovem. Nejstarší zemědělci stavěli původně svá obydlí částečně zapuštěná do země (kvůli tepelné izolaci). Později se celá stavba dostala nad úroveň terénu.

IV. Výroba keramiky a vynález hrnčířského kruhu

Jak je z názvu patrné, badatel v následující kapitole nahlédne do dějin hrnčířství a výroby keramiky vůbec. Předchůdci hliněných nádob byly košíky z vnější i vnitřní strany vymazané hlínou, aby udržely tekutiny. Vlastnosti hlíny uschlé na slunci našim předkům neunikly. Výroba nádob sice probíhala jen za pomoci rukou, zato cíleně, včetně vypalování. Nejjednodušší technikou bylo navrstvování pleteň hlíny na sebe a jejich následné spojení navlhčenými prsty do žádoucího tvaru. Za předchůdce hrnčířského kruhu můžeme považovat podstavce z hlíny, kamene nebo dřeva, jejichž otáčením se nádoba tvarovala (vyobrazení č. 7. Egyptská hrnčířská dílna. Stará říše, kolem 2500 před Kristem – podle A. Rietha).

Samostatnou částí kapitoly je zdobení hrnčířských výrobků, které Jan Filip uvádí na příkladech nálezů z různých období s přihlédnutím k situaci v českých zemích (vyobrazení č. 8. Práce na hrnčířském kruhu v 5. stol. před Kristem – Caltagirone, obraz na váze – podle P. Cloché – hrnčířství v Krakově na počátek 16. století – podle soudobé kresby). S vynálezem hrnčířského kruhu přecházelo toto zaměstnání na muže a pomalu se stávalo řemeslem. Zde nechává autor prostor pro nálezy dokládající používání hrnčířského kruhu v různých kulturách. Nejstarší hrnčířské kruhy byly uváděny v pohyb rukou, pohyb nohou byl teprve dalším pokrokem nového přístroje.

V. Oděv v pravěku, Tkaní látek, ozdoby a šperky

Jak vypadal oděv pravěkého lidstva, s jistotou nevíme. O rekonstruovaný obraz se pokusil Jan Filip, i když sám dodává, že je to úkol nelehký. Neexistují žádné přímé doklady a prameny, které by přiblížily zvyky v odívání. Co víme, pochází ze soudobých maleb a plastik. Až druhé tisíciletí před Kristem přináší doklady o některých doplňkových částech oděvu (knoflíky, jehlice, spony...).

Autor píše o nejstarších malbách a vyobrazeních znázorňujících oděv (vyobrazení č. 9. Předení. 1 starořecká přadlena, obraz na váze – podle Blümmera; 2 přadlena z konce XIII. století, miniatura v bibli Velislavově; 3 předoucí bohorodička na mozaice v kyjevském souboru sv. Sofie, počátek XI. století – podle Niederla).

Oděv se ve své nejstarší historii nedělil na mužský a ženský. Teprve dělba práce zavedla rozdíly v ošacení muže a ženy. Mladší doba kamenná zná kromě spon a různých spínadel také techniky předení a tkaní. Kůži pomalu nahrazuje rostlinný materiál, později vlna. Důkazy této změny nacházejí archeologové po celém světě v četných nalezištích pohřebišť. Zvláštní skupinou jsou výjimeční jedinci pohřbívaní v honosném, zdobeném rouchu. I na ošacení je jasně patrná diferenciacie společnosti. U středoevropského obyvatelstva se ve třetím tisíciletí uchytil len. Už od pravěku byl vytrháván, prostírán, močen a třen, aby zůstala jen nelámavá vlákna. Len byl pročešáván a spřádán. Předení a tkaní bylo zaměstnáním žen a nejjednodušší postup předení za pomoci přeslice a vřetena se po staletí prakticky nezměnil. Pozdější vynález tkalcovského stavu práci urychlil a zdokonalil. Pravěký stav byl zhotoven ze dřeva, proto jsou nálezy těchto prvních „strojů“ vzácné (vyobrazení č. 10. Mužský a ženský kroj z doby bronzové viz tab. č. IV. – podle S Müllera).

Móda se v průběhu staletí a napříč kulturami měnila. Změny v odívání popisuje Jan Filip v další části kapitoly. Zmiňuje kultury, které ovlivňovaly přímo naše území. K odívání patří zdobení (doplňky oděvu nebo k oděvu: různé spony, jehlice, nákončí, ale také náušnice, záušnice...). Mnohé předměty byly zhotoveny z drahých kovů a hlásaly širokému okolí společenský status jejich majitele.

VI. Péče o tělo a toaletní potřeby

Velice zajímavě líčí Filip hygienické návyky našich předchůdců. Doba před Kristem podle autora neznala mýdla v našem smyslu. Pokud nestačila voda k samotnému aktu umývání, užívalo se bobové mouky, otrub, žluče, kamence, uhličitanu sodného aj. Pralo se za pomoci potaše, dřevěného popela, který v sobě skrýval minerální části sežehlých rostlin. K očistě těla se také používal olej, tuk a masti z něj vyrobené. Olej byl většinou rostlinného původu a napuštěn vonnými látkami. K uchování vzácné tekutiny sloužili lahvičky často zhotovované ze vzácných kovů do podoby honosných šperků. Zde autor uvádí zajímavé nálezy těchto nádobek. Prostý lid se mazal máslem, aby tělo lépe snášelo zimu a změny teplot. K praní prádla se používal již zmíněný potaš. Velmi dobře posloužila k tomuto účelu i rozložená moč. Mýdlo je vynálezem pozdějším (vyobrazení č. 11. Rytina na urně z Ödenburgu z doby hallstattské, ženy při předení a tkaní – podle M. Hoernesa).

Už v pravěku se lidé líčili. Zprvu mělo líčení ráz kultovní a maskovací. Vlasům byla věnována nemalá pozornost. U většiny pravěkých a starověkých národů byl pěstěný účes znakem svobodného a volného člověka. V Čechách a na Moravě se v posledním století před Kristem rozmohlo používání hřebenu nejčastěji vyrobeného z kosti nebo ze dřeva. Nejjednodušším typem vlasové ozdoby jsou jehlice, v Čechách používané od mladší doby kamenné. Ke zkracování účesu používané nůžky se na evropskou půdu dostaly poměrně pozdě, zato historie zrcadla sahá do dob nejstarších. Za zrcadlo sloužila zprvu hladina studánky, vyleštěná kamenná destička. Pak nastoupilo kovové zrcadlo (vyobrazení č. 12. Bronzové břity z mladší doby bronzové a starší doby hallstattské: 1 Krnsko; 2 Němčice na Hané; 3 Domamyslice na Moravě; 4 Určice na Moravě; 5 Běstovice u Vysokého Mýta; 6 Třebešov u Rychnova nad Kněžnou; 7 Čankovice). Celé tělo lidé operovali. K odstranění nežádoucích chloupků sloužily pinzety (bronzové, zlaté a stříbrné), k péči o vousy pak břity různých tvarů.

VII. Počátky hudby a hudební nástroje. Kultovní a světské tance.

O hudbě nebudeme mít nikdy dokonalé představy. Jako druh umění je prakticky nezachytitelná, pakliže není zachycená ve značkách určujících délku a trvání tónu. Evropský pravěk bohužel nálezy typu notového záznamu nedisponuje. Proto dějiny hudby v pravěku jsou dějinami hudebních nástrojů. Ty se dochovaly v originálech nebo popisech pozdějších spisovatelů (vyobrazení č. 13. Pravěké hudební nástroje: 1–2 píšťaly ze starší doby kamenné č. 2. Z Věstonic; 3 píšťala z mladší doby kamenné; 4 hliněný „bernburský“ buben z mladší doby kamenné; 5 lura z doby bronzové; 6 trubka z doby bronzové; 7 carnyx z doby laténské – podle J. Filipa).

Nejstaršími hudebními nástroji jsou pravděpodobně bubny a jednoduché píšťaly. Filip uvádí nálezy hudebních nástrojů. Doba bronzová zapříčinila velký rozvoj dechových nástrojů. Vrcholem vývoje v této době byly lury se spirálovitým štíhlým tělem a kovové trubky. U nás byla v době hallstattské velmi oblíbená hliněná chřestítka všeho druhu a lyra o čtyřech až pěti strunách. Keltským národním nástrojem byl carnyx (vyobrazení č. 14. Výjev ze stříbrné nádoby z Gundestrupu, v dolní řadě tři hudebníci hrající na carnyx – podle S. Müllera). Dále následuje výčet hudebních nástrojů užívaných u starověkých národů (Egypt, Mezopotámie, Řím ad.; vyobrazení č. 15. Hudebníci a tanečníci na fresce Sofijského souboru v Kyjevě, 11. století).

Tanec měl v dřívějších dobách vždy svůj účel. Člověku měl zajistit dobrý lov, hojnou úrodu, zahnání démonů... Tanec téměř vždy doprovázely masky, které propůjčovaly svému nositeli magickou moc. Rytmus hrál při tanci významnou roli, a pokud ho nedoprovázely

hudební nástroje, tak alespoň tleskání nebo podupávání. Jan Filip popisuje nejstarší doklady (malby a rytiny) týkající se tance ve starověkém světě. Za nejstarší můžeme považovat tanec spojený s kultem mrtvých. Velmi populární už v pravěku byl také tanec mezi zbraněmi, jež měly povznést bojovného ducha a podpořit lovce a válečníky.

VIII. Pravěké lékařství a ranhojičství. Přírodní a vanové lázně.

Poslední kapitolu věnoval Filip komplexní péči o tělo. Lékařství má velice dlouhou historii. Naše předky od pradávna sužovaly podobné, mnohdy dokonce stejné neduhy jako dnes nás. Nejvíce o lidském zdraví se dozvídáme z kosterních pozůstatků. Na kostech lze i po dlouhých tisíciletích jasně rozpoznat zhojená i nezhojená zranění, nedostatek vitamínů a minerálů i různé deformace způsobené chorobami. Velmi časté, jak se dozvídáme od starověkých spisovatelů, byly kožní choroby. Starověké národy jako Babyloňané a Egyptané znaly celou škálu léčiv, protéz a optických pomůcek. Obecně se však spoléhalo na všemožné pověry spojené s magií a okultismem.

Magická byla data, jednotlivé číslice. Nebeská tělesa naopak škodila, stejně jako upřený pohled značící uhranutí. Vše škodlivé mohlo být kouzelné. Člověk si zkrátka nedokázal jinak nemoc vysvětlit. U primitivních národů se objevují tzv. čarodějové, šamani či kouzelníci. Lidé na okraji společnosti, obávaní, ale vyhledávaní pro své zvláštní schopnosti léčení. Tito lidé pozorováním nemocných získávali poměrně slušnou znalost lidského těla (vyobrazení č. 16. Trhání zubů ve 4. století před Kristem, výjev ze života Skythů na elektronové váze z Kul-Oba). V tomto místě se autor rozepisuje o zvycích a pověrách spojených se zemřelými ve světě i v Čechách. Kult mrtvých je starý jako lidstvo samo a představa „živých mrtvých“ děsí po tisíciletí. Vlastní lékařství se pozorováním zdokonalovalo, ale od magického zabarvení se neoprostilo (vyobrazení tabulka I–VIII.). Lékaři byli schopni napravit zlomeninu i trepanovat lebku s tím, že pacient přežil.

Dále Filip vyjmenovává různé léčebné metody a přípravky praktikované po celém starověkém světě na nemocných. K takovým léčebným technikám v pravěku patřily přírodní a vanové lázně. O blahodárných účincích minerálních pramenů se lidstvo přesvědčilo již velmi dávno a taková místa se těšila velké úctě. Dokonce se těmto místům obětovalo. Teplé vanové lázně jsou doloženy ve starověkých kulturách. Využívány byly jak z hygienických, tak z terapeutických důvodů (vyobrazení č. 17. Ozdobný řetěz ze starší doby bronzové z Obory u Nového Bydžova).

Závěrem je kniha vybavena poznámkou, že štočky pro obrázky v textu obstaral sám autor, který publikaci opatřil i obsahem.⁵⁸

⁵⁸ Jan FILIP, *Kulturní kapitoly z našeho pravěku*, Praha 1940. 93 s.

5. 3 Umělecké řemeslo v pravěku

Kniha *Umělecké řemeslo v pravěku* je další z Filipových publikací. Navazuje na *Kulturní kapitoly z našeho pravěku*, sleduje však vyšší cíl. Podle autora chce být spolehlivým úvodem všem, kteří se zajímají o počátky lidské kultury, dovednosti a technologii řemesla po stránce všeobecné nebo odborné. Samotný úvod se skládá ze dvou částí. První psal Jan Filip a kromě nastínění toho, co případného badatele čeká, obsahuje také poděkování profesoru Dr. Ed. Knoblochovi (chemické názvosloví) a Aleně Filipové, manželce, která se podílela na kresbě doprovodných ilustrací. Druhou část psal profesor PhDr. Miroslav Buchvaldek, jelikož se jedná o druhé vydání knihy. Profesor však dodává, že práce Jana Filipa je i přes padesát let nových výzkumů stále aktuální. Z tohoto důvodu se s kolegy rozhodl na práci kromě nezbytných jazykových úprav neměnit nic.

Před úvodem je kniha opatřena obsahem. Pod názvy kapitol se skrývají krátké popisy toho, na co se může čtenář v dané kapitole těšit. Obsah je rozdělen na: *Úvod; I. Umělecké řemeslo v rámci pravěkého vývoje; II. Zpracování kovů; III. Pravěké zlatnictví a klenotnictví; IV. Granulace a filigrán; V. Povrchová výzdoba užitkových kovů kovem ušlechtlejším; VI. Inkrustace a užití drahokamů. Jiné výzdobné látky; VII. Prolamování kovových ploch a vrubořez; VIII. Niello; IX. Pravěké a raně historické emailérství; X. Počátky sklárství; XI. Dodatek; Doslov; Obrazová příloha.*

I. Umělecké řemeslo v rámci pravěkého vývoje

První kapitola knihy je zaměřena na lidskou potřebu povznést předměty denní potřeby na uměleckou úroveň. Nejlepším dokladem této snahy jsou pravěké nálezy. Umělecký vývoj se dodnes nezastavil a spolu s dějinným vývojem se měnily i módní vlny. V celém vývoji lidstva je důležité odlišovat řemeslo, umělecké řemeslo a výtvarné umění.

Nejstarší je pochopitelně řemeslo, ale dělicí čára mezi řemeslem a uměleckým řemeslem je velmi tenká i v jeho počátcích (vyobrazení č. 1. Slevačství doby bronzové: 1 Část řetězového pásu z Obory u Nového Bydžova – únětická kultura „bílý kov“, jehož oblé kruhové články byly odlévány vcelku v skříňkových kadlubech; 2–4 průřezy kadlubem naznačující výrobní postup při odlévání řetězu; 5 jednoduchý kadlub na odlévání srpu – Waldsiedersdorf; 6 odlitek bronzového náramku s nálitkem a všemi nedokonalostmi, ještě před konečným opracováním – Corcellete, Švýcarsko; 7 bronzové razidlo k vyrážení ozdoby soustředěných kruhů – z hromadného nálezů bronzů v Přestavlkách na Moravě; 8 dvoudílný kadlub se vzduchovými kanálky na odlévání bronzových jehlic – Zvoleněves u Slaného – kresba A. Filipové).

V nejstarším pravěku se dá hovořit o jisté specializaci práce i v řemeslné výrobě. Řemeslník často putoval krajinou za surovinou i směnným obchodem. Nejednalo se o stálé působiště ve vlastní dílně. Stejně tomu bylo v Čechách a na Moravě v druhém tisíciletí před Kristem, což dosvědčují četné hromadné nálezy bronzových předmětů, sklady potulných řemeslníků, z rozličných důvodů zakopané do země a jimi již nevyzvednuté (zejm. surovina, formy na lití, hotové výrobky, starší poškozené předměty...). Vzrůstem činností, které se po řemeslnících vyžadovaly, i zjemňováním výroby se práce pomalu přesouvala do stálých dílen.

Technický pokrok se spolu s obchodem rozvíjel na našem území okolo čtvrtého tisíciletí před Kristem. V této době proudily různé umělecké vlny po celé Evropě a každý národ byl jistým směrem tímto faktem ovlivněn (vyobrazení č. 2 Nástroje pravěkých řemeslníků: 1 bronzová kovadlinka z Velimě – mladší doba bronzová; 2 železné kladivo ze Starého Hradiska na Moravě – kolem narození Krista; 3–6 železná kladiva, dláto a kleště z dílen řemeslníků v keltském opevněném městě na Stradonicích u Berouna – před narozením Krista; 7 železné kleště z doby římské – Štrasburk – kresba A. Filipové).

V pátém a šestém tisíciletí před Kristem došlo k velkým přesunům. Příchodem nového lidu docházelo k prolínání kulturních vlivů. Rozmáhal se obchod a mnohé předměty umělecké hodnoty putovaly po celé Evropě. Čechy a Morava se v této době nacházely uprostřed dění. Proto se staly důležitou křižovatkou nejrůznějších etnických a kulturních proudů a zároveň zprostředkovatelem a někdy i pojítkem mezi ostatními částmi Evropy (vyobrazení č. 3. Slevačství doby bronzové: Dýky ze starší doby bronzové, jejichž rukojeti a čepele byly odlity v kadlubech samostatně a pak spojeny nýty, břit byl podle potřeby vykován – 1 Poděbrady, 2 Liblice u Českého Brodu, 3 Dupadly – podle J. Schránila).

První kovy se objevují v Čechách asi ve třetím tisíciletí před Kristem. Téměř současně je to měď a zlato. Do vleku kovové módy se dostává také keramika. Techniku nejstaršího odlévání u nás ovládala únětická kultura. V mladší době bronzové se situace změnila. Postupně do země přicházel ze severu a severovýchodu lid popelnicových polí. Tehdy se šířila záliba v tepaném bronzu a plechu a pomalu dohasínala móda bronzových jehlic, do popředí pronikala spona. České země se přirozeně otevíraly vlivům dalších oblastí. Vytvářelo se vhodné prostředí pro vývoj středoevropského stylu halštatského, slučujícího domácí prvky s prvky cizími.

Halštatská doba seznamovala tuto oblast s novinkou, železem. Zprvu kovem používaným k výzdobě bronzů, později kovem užitkovým. Po technické stránce to znamenalo změnu výrobního procesu, přípravu kujného železa a oceli. Umělecké kovářství se rozmáhalo a už od 6. století dosáhlo pozoruhodné výše. Doba sama přinesla velké rozšíření tausie,

inkrustace a dalších (vyobrazení č. 4. Jehlice z mladší doby bronzové provedené odléváním v kadlubech; jasně prozrazují předlohy ve dřevě nebo kosti – Lužická kultura: 1 Černožice u Jaroměře; 2, 6 Nezamyslice na Moravě; Praskačka u Hradce Králové; 4 Sadská; 5 Slezské Předměstí; 7 Pouchov u Hradce Králové; 8 z drátu stočená ozdoba z Hrubčic na Moravě, 1:2–3:4. – kresba J. Filipa).

Doba laténská přinesla zdokonalené kovotepectví, zušlechtění techniky prolamování kovových ploch, pokusy o aplikaci filigránu a granulace. Keltské městské osady disponovaly specializovanými čtvrtěmi s dílnami slévačskými, kovářskými, emailérskými, sklářskými a zlatnickými (vyobrazení č. 5. Sekerky z mladší doby bronzové, jejichž dutina „tulejka“ a ouško si při odlévání vyžádaly složitější kadluby. Dolany u Pardubic – podle B. Svobody).

Po pádu keltské moci převzali další vývoj Germáni (vyobrazení č. 6. Sekerky jadranského typu, které se do Čech dostaly obchodem v době halštatské – Heřmanův Městec a Hrdlořezy u Mladé Boleslavi – podle J. Schránila). A tak v Čechách kromě výrobků domácího řemesla přibývalo předmětů cizího původu (vyobrazení č. 7. Slevačství na sklonku doby bronzové; Bronzové meče, jejichž samostatně odlité rukojeti byly dodatečně opatřeny rytou a vyráženou výzdobou: 1 Račice nad Trotinou; 2 Ohnišťany u Nového Bydžova; 3 Nabořany u Nového Města nad Metují; 4 Komjatná na Slovensku; 5 Nové Syrovice na Moravě – kresba J. Filipa). Kapitulu ukončuje seznam literatury k tématu, nabízející zamyšlení a možnost dalšího bádání.

II. Zpracování kovů

Kapitola pojednává o využití kovů na našem území. Z užitkových kovů, jak píše Filip, poznalo obyvatelstvo našich zemí první měď. Kov krásný, ale příliš měkký pro praktickou potřebu. Lepší vlastnosti získává až při smíšení s jiným kovem. Teprve slitina mědi a cínu – vynález bronzu – odstartovala novou éru lidských dějin.

V následujícím textu popisuje autor vlastnosti této slitiny a výskyt samotného cínu a mědi v přírodě (vyobrazení č. 8. Součástky koňských strojů z knížecího pohřbu na čtyřkolovém voze v Hradeníně u Kolína – doba Halštatská 7. – 5. století před Kristem. Ze železa vykovaná udidla mají bronzové lité postranice s hranolovitými výčnělkami, opatřenými obdélníkovými otvory; 2 bronzová knoflíková návlečka na řemení, zhotovená odléváním. 1:3 – kresba J. Filipa).

V bronzové době patrně vznikl stav horníků (vyobrazení č. 9. Kovotepectví v nejstarší době bronzové: Návlasničky, „záušnice“ a náušnice z bronzu a ze zlata – 2–4, 6 z únětických hrobů; 1 Únětice, 2–4; 7 Tursko; 3 Zvoleněves; 5 Svibno; 6 Leden u Slaného; 8–9 nálezy z Moravy – podle J. Schránila; vyobrazení č. 10. České nálezy hřiven z nejstarší doby

bronzové, které nám ukazují, v jaké podobě byla do obchodu uváděna bronzová surovina s nepatrným obsahem cínu, jsou velmi časté zvláště v hromadných nálezech bronzů – podle J. Schránila).

Filip rozděluje kovolitectví u nás do čtyř druhů způsobů odlévání: 1) odlévání do otevřených forem, 2) odlévání v kadlubech dvoudílných, 3) odlévání do ztracené formy, 4) odlévání dutých předmětů. Poté blíže specifikuje tyto techniky odlévání (vyobrazení č. 11. Kovotepectví v mladší době bronzové. Z bronzové tyčinky vykovaná a stočená spirálovitá spona z Jaroměře; její jehla, navlečená před zavínutím tyčinky ve spirálovitou růžici, byla zhotovena odléváním – kultura popelnicových polí, stupeň lužický. Spona dodnes udržela svou pružnost. 1:3 – kresba J. Filipa).

Ve druhé kapitole dále rozepisuje možnosti kovotepectví a výroby plechu v různých obdobích, hlavně změny technik a postupů, chemické vlastnosti jednotlivých slitin kovů a jejich nejčastější využití (vyobrazení č. 12. Kovotepectví na sklonku doby bronzové. Z tyčinky vytepané spony, jejichž štítek je ozdoben rytými čarami. Moravské nálezy: 1 Určice; 2 Slatěnice; 3 Křenůvky 1:3–1:4 – kresba J. Filipa; vyobrazení č. 13. Kovotepectví na sklonku doby bronzové. Vinuté spony tepané z drátu z údobí kultury popelnicových polí: 1 Bzenec na Moravě; 2 Malá Bělá u Mnichova Hradiště; 3 Petrovice u Moravského Krumlova; 4 Bučovice na Moravě. 1:2–3:4 – kresba J. Filipa; vyobrazení č. 14. Kovotepectví v době halštatské: 1–5 Lžovice u Kolína; 6 Práčov u Chrudimě, hromadné nálezy bronzů; 1, 6 štítové spony vytepané z bronzu, zdobené na štítku zesponu vybíjeným perličkovitým ornamentem; 2, 5 sekerky zhotovené odléváním. 1:4 – podle J. Schránila; vyobrazení č. 15. Ukázky z bronzu vytepaných předmětů z nálezu v Jenišovicích u Mělníka: 1–4 prsteny; koflíky s přínýtovanými oušky. Starší doba halštatská – podle J. Schránila). Kapitulu uzavírá opět seznam literatury vhodné k dalšímu prostudování.

III. Pravěké zlatnictví a klenotnictví

Zatímco kapitola předchozí byla věnována převážně mědi, jejím slitinám a železu, tato pojednává o kovech dražších, vzácnějších, jejich nalezištích, vlastnostech a zpracování.

Zlato je jedním z lidstvu nejdéle známých kovů. Stejně jako měď se pro svou měkkost nehodí k praktickému použití. Zlato však bylo mnohem víc. Udavatelem moci, nositelem slávy, vzestupu a náboženských představ. Vždy lákalo k uměleckému zpracování mistry a řemeslníky a tuto svou vlastnost si uchovalo dodnes (vyobrazení č. 16. Kultovní vozík ze Stade – Hamburk. Uměle svářená bronzová kola jsou obložena dřevěnou loukotí, která byla stažena bronzovou obručí. Starší doba halštatská. Podle Jacob-Friesena). Po krátkém seznamu nalezišť ve světě i v Čechách píše Filip o zpracování zlata. Zlato se předně

zpracovávalo litím, vytepáváním, cizelováním a později i zrněním (vyobrazení č. 17. Různé způsoby zapínání náramků z doby laténské 1–9 a z doby stěhování národů 10–14 – kresba J. Filipa).

Další drahý kov, stříbro, nehrálo v pravěku tak významnou roli jako zlato. Přestože má stříbro podobné vlastnosti jako zlato, vždy bylo oproti zlatu výrazně levnější a jeho obliba nebyla taková. Následuje výčet nalezišť a kultur, které kov znaly nejdéle. Chemické a fyzikální vlastnosti obou kovů a jejich slitin (vyobrazení č. 18. Starší doba laténská. Bronzový zákolníček z Urachu – Württemberg – podle K. Bittela, kresba J. Filipa).

Existovala ekonomičtější varianta, jak získat krásný šperk z ne tak drahého kovu. Velmi rozšířeným jevem bylo pozlacování a postříbřování. V pravěku se tyto procesy prováděly dvěma způsoby: studenou a horkou cestou. Prvý způsob, užití zlatého plechu nebo drátu k obkládání a ovíjení předmětu z jiného kovu, vedl k vývoji samostatné umělecké techniky – plátování. Zlacení a stříbření mokrou cestou se dělo za pomoci rtuti. Smícháním zlata se rtutí vzniká amalgam, kašovitá hmota, kterou se pokovovaný předmět natře a vystaví ohni. Rtuť se v podobě par odpařila a zlato zůstalo v trvalém spojení s kovovým podkladem.

Zlato a stříbro se v Čechách objevuje na rozhraní 3. a 2. tisíciletí před Kristem. První surovina pochází pravděpodobně z ciziny. Čilý obchodní ruch panující ve střední Evropě dodával zlato pro domácí výrobky (vyobrazení č. 19. 1 ze zlata vytepaná nátepní destička z Bylan – kultura zvoncových pohárů; 2 zlatý náramek z Libčevsi – kultura lidu mohylového; 3 zlatý prsten z Jaroměře – lužická kultura; 4 jantarový prsten ze Starého Hradiska na Moravě – pozdní doba laténská; 5 byzantská zlatá náušnice, zdobená granulací, filigránem a emailem 10. století; náušnice typu hrozničkového – Szent Endre – kresba A. Filipové; vyobrazení č. 20. Zlaté šperky ze starší doby laténské – 5. – 4. století před Kristem; vyobrazení 21. Hřeben ze Solochy při dolním Dněpru – skythský kurhan. Hřeben je z masivního zlata o váze 290 g, nad devatenácti hřeby má prolamovaný vlys s pěti ležícími lvy, nad nímž je figurální válečná scéna. Výrobek černomořských dílen ze 4. století před Kristem – kresba A. Filipové; vyobrazení č. 22. Schéma vytepávané a vytlačované ozdoby staroslovanských pozlacených knoflíků z počátků historické doby v Čechách a na Moravě: 1 Staré Město u Uherského Hradiště; 2, 5 Budeč; 3–4, 6, 8 Žalov; 7 Rousovice u Mělníka; 9 Jeviněves u Roudnice – podle J. Schránila. Viz. tab. IX, č. 4 – kresba J. Filipa; vyobrazení č. 23 Granulace: 1 zlatá závěska v podobě kachny z Knossu – kolem roku 1500 před Kristem, se zlatými zrnky seskupenými v rýhách 1:1; 2–3 etruská granulace z doby kolem roku 700 před Kristem; 2 detail ze zlaté spony z hrobu Regolini – Galassi; 3 část zlaté spony s práškovou granulací z Vetulonie, Tomba del Littore. Mírně zvětšeno 1,2:1 – kresba J. Filipa).

Více než českému prostředí se tato část publikace zabývá poklady a tvorbou z ciziny, také v závěrečném seznamu další doporučené literatury najde badatel titulů věnujících se Čechám jen velmi málo.

IV. Granulace a filigrán

Granulace je velice pracná technika zdobení. Jemná malá zrníčka uspořádaná v pravidelných obrazcích bez viditelnosti spojovací látky udivují klenotníky dodnes. Kdy a kde se granulace zrodila nelze s jistotou říci. V tomto místě Filip uvádí způsoby tavby zlata, možnosti pojivých látek a také nejstarší nálezy předmětů zdobených granulací (vyobrazení č. 24. Granulace a filigrán. Zlatá koule zdobená zrněním, zasazená v půlměsícovité ozdobě z drátěného pletiva – Jegenstorf, Švýcarsko, mladší doba halštatská; zlatá závěska z pokladu z Hiddensee, částečně zdobená granulací – vikingská práce z 2. poloviny 10. století – kresba J. Filipa). Popisuje nálezy v jednotlivých zemích spadající do různých kultur, jejich vývoj a odlišnosti (vyobrazení č. 25. Granulace a filigrán. Stříbrné šperky ze slovanských kostrových hrobů na Moravě: 1–2 Staré Město u Uherského Hradiště; 3–9 Předmostí u Přerova; 10 Rybešovice. Náušnice zdobené granulací: 2, 5 duté granulované knoflíky a závěsky; 6 stříbrný granulovaný prsten s modrým kmenem a zlaceným ornamentem na kroužku; 8 stříbrná granulovaná perla z náhrdelníku – většinou 10. století – kresba J. Filipa).

Filigrán znamená výzdobu z jemných kovových vláken. Zlaté a stříbrné drátky se připájejí na povrch šperku v různých vzorech. Filigrán byl často užíván spolu s granulací jako lem plošek zdobených drahokamy, emailem a barevným sklem. Můžeme ho dělit do tří skupin podle vzhledu:

- a) pravý filigrán (zrnitý) tvořený vroubkovaným drátem,
- b) nitkový filigrán hladký, tvořený hladkými vlákny,
- c) filigrán řetízkový (provazcový), kdy vlákna jsou předem spletena nebo zkroucena a pak teprve připájena.

(Vyobrazení č. 26. Filigrán a granulace. 1 zlatá pochva dýky z Vettersfelde zdobená filigránem a zlatými zrnky; 2 stříbrná spona s aplikovaným zrnitým filigránem ze středolátského kostrového hrobu v Dühren Baden; 3 keltská aplikace filigránu v železe – spona z laténského hrobu z Kobylnice na Moravě ; 4 náramek z laténského kostrového hrobu v Křenovicích na Moravě, na němž filigránová výzdoba byla provedena již při odlévání; 5 zlatá návlečka zdobená filigránem a granulací ze Szárazdu v Uhrách z doby laténské; 6–7 závěska a spona, zdobené filigránem z Dobřichova – Pičhory, doba římských provincií;

8 filigránem zdobená spona z Dobřichova – Třebické; 9–10 granulované perly z náhrdelníků z doby slovanské – Úherce v Čechách a Nabutov u Kyjeva – kresba A. Filipové).

Podobně jako u granulace i zde autor vypráví o historii této zdobné techniky, kulturách a nalezených zdobených předmětech (vyobrazení č. 27. Plátování. Kultovní „sluneční“ vozík z Trundholmu v Dánsku o délce 60 cm z doby bronzové. Lítý sluneční kotouč je z bronzu, na něm složitá výzdoba, byla nejprve vyražena a vyryta, pak na kotouč přitlačen slabý plech a zajištěn v obvodové rýze; na líci zlatého plechu byl ornament ještě propracován. Koník v přední části vozíku je dutý a patří k nejstarším zvířecím plastikám z bronzu. Asi polovina druhého tisíciletí před Kristem – kresba A. Filipové).

Závěrem kapitoly je přidán seznam literatury k tématu.

V. Povrchová výzdoba užitkových kovů kovem ušlechtlejším

Kapitola pátá pojednává o dvou technikách zdobení kovu kovem. O plátování a tausii. Plátování znamená potahování a pokrývání kovových ploch kovem ušlechtlejším nebo krásnějším, většinou zlatem a stříbrem. V pravěku se plátování provádělo trojím způsobem: a) prostým ovinutím zlatého nebo stříbrného drátu, proužku kolem části předmětu (jehlice, spony, rukojeti mečů aj.), b) obložením nebo ovinutím celého předmětu či jeho části tenkým plechem, kraje se sbíjely, přehýbaly, přinýtovaly, c) vbitím stříbrného, zlatého listu (fólie) na drsný povrch kovového předmětu bez jakéhokoliv pojidla.

První dva postupy jsou vlastně nejstarším druhem zlacení. Třetí postup vyžadoval řemeslníkovu preciznost. Dovoľoval jemnější zlacení a vyšší umělecký výkon. Plátovány se užitkové kovy jako měď, bronz a železo kovy drahými. Plátováním se dalo docílit výraznější ornamentace (vyobrazení č. 28. Plátování. Faléra – ozdobný kotouč z koňské ohlávky z pohřebiště v děčínské Nové Vsi. Průměr 135 mm. Základní miskovitý disk je ze železa a má uprostřed ozdobný knoflík z bílého kovu, připevněný nýtem; povrch faléry je plátován slabým zlatým plechem, motivy esovitých linií v pěti pásech. Zlatý list byl patrně nejdříve přitlačen na drsný povrch železného disku a pak v něm byly vyřezány esovité motivy tak, že vystoupila opět tmavší barva železné spodiny. Asi 7. – 8. století po Kristu – podle J. Eisnera, kresba A. Filipové).

Později se zlatými listy podkládaly také drahé kameny, sklo nebo emaily, což podtrhovalo jejich barvu a krásu (vyobrazení 29. Plátování: 1 meč z Počápel z doby stěhování národů, jemně plátovaný stříbrem na železném podkladě; 2 sekera z okolí Zaháně, 12. – 13. století, plátovaná stříbrem a tausovaná červenavým kovem; 3 měděný třmen s pozlaceným vbitým ornamentem a s postříbřenými rameny – Zbečno u Křivoklátu, z doby knížecí – kresba A. Filipové).

Tausie je výrobní proces, při němž se mechanickou cestou a za studena vykládal jeden kov kovem druhým. Žádaný vzor řemeslník vyhloubil dlátem do podkladu tak, aby se ve spodní části rýha rozbíhala do stran. Do této spáry byly vloženy dráty nebo úzké proužky ušlechtlejšího kovu a vbitím byly pevně spojeny s podkladem. Ozdobné prvky musely být jednoduché a pravidelně uspořádané. Filip přidává příklady nalezišť s artefakty zdobenými tausíí a zároveň dodává, že tyto předměty jsou poměrně vzácné, neboť tausíi rychle nahradily jiné umělecké techniky (vyobrazení č. 30. Tausie: 1 tausovaná nábojnice kola vozu z Winterlingenu v jižním Německu; 2 hlava bronzového býčka z Býčí skály na Moravě, vykládaná na čele železnou trojúhelníkovou destičkou; 3 rukojeť bronzového meče z Rymáně, vykládaná kostí; 4 starolaténský meč z mohyly z Allachu – Falcko, tausovaný zlatem; 5 bronzový meč typu mörigenského z Unterkrumbachu v jižním Německu, vykládaný na rukojeti železem, doba halštatská, č. 4. starší doba laténská – kresba A. Filipové). Kapitola končí skromným seznamem literatury.

VI. Inkrustace a užití drahokamů jiné výzdobné látky

Inkrustace a intarzie je obecně vykládání povrchu předmětu látkou odlišující se barvou nebo leskem od podkladu. Látkou se vyplňují prohlubně a rýhy připravené v podkladu. S nejstarší formou inkrustace se můžeme setkat již v mladší době kamenné. K technikám lze použít jakýkoliv materiál, nejčastěji se však používaly: jiný kov, pryskyřičný tmel, jantar, ušlechtilé kameny, barevné sklo, kost, korál, skelná pasta. Každý z materiálů je specifický pro určitou oblast a kulturní okruh.

Autor pojednává o nálezech vykládaných nejrůznějšími látkami a nalezištích v Evropě i v Čechách (vyobrazení č. 31. Email: 1 závěska ze Stradonic, zdobená uprostřed modrým a bílým emailem, v horní polovině červeným a bílým emailem; 2 zlatá spona z II. pokladu ze Szilágy – Somlyó, zdobená ve střední části polokruhovitěho štítku emailem, po stranách a na patce polodrahokamy; ostatní volná plocha zdobená filigránem a granulací 5. století po Kristu; 3 šperk z Kypru s emailovou výzdobou v drátěné obrubě 5. století před Kristem – kresba J. Filipa; vyobrazení č. 32. Prolamování: 1 bronzové kování z pásové spony z mladší doby halštatské – Hunderingen, Württemberg; 2 závěska z mladší doby laténské Skyje u Křivoklátu, její knoflíčky zdobené vpilovanými rýhami byly původně emailovány; 3 zdobené kování ze Stradonic; 4 stříbrná spona ze Stuhlweissenburgu v Uhrách, zdobená prolamováním a rytím 1. století po Kristu; 5–6 prolamované práce z Dobřichova – Pičhory; 1. – 2. století po Kristu; 7 lité pasové kování – Krumvíř na Moravě – keszthelského typu. Kresba A. Filipové).

Po výčtu lokalit a zajímavých intarzovaných a inkrustovaných artefaktů uzavírá kapitolu seznam literatury.

VII. Prolamování kovových ploch a vrubořez

Jan Filip v sedmé kapitole představuje badateli techniky prolamování ploch, vrubořez a klínový řez. Jednotlivé kovové plochy působí jednotvárně. Umělecké řemeslo se od dob nejstarších snažilo o oživení a větší plasticitu. Jednou z možností, jak toho dosáhnout je prolamování ploch založené na střídání plných a prázdných míst. Po technické stránce se provádělo několika způsoby: a) proražením plechu ostrými průbojnicemi, b) vysekáním kovové základny ostrými nástroji a dodatečným opracováním vzoru, c) provedením prolamování již při odlévání předmětu. Podle Jana Filipa se ve zlatnictví s touto technikou setkáváme od nejstarších dob ve všech kulturních střediscích, která následně vyjmenovává (vyobrazení č. 33. Dřevěný vůz z Dejbjergu v Jutsku – Dánsko, ozdobený prolamovaným bronzovým kováním, mladší doba laténská – podle O. Montelia).

U vrubořezu a klínového řezu se jedná o prohlubování hladkých ploch k docílení hry stínů a větší plasticity zhotovených vzorů. Tato technika byla nejhojněji používána při dřevořezbě, kde dosáhla dokonalosti (vyobrazení č. 34. Spona z doby stěhování národů ze Světce. Hluboce vtačená výzdoba, klínový řez je doplněn niellem s plněnými trojúhelníčky – kresba J. Filipa). Autor závěrem přidává doporučenou literaturu.

VIII. Niello

Osmá kapitola se věnuje technice zvané niello. Niello patří k inkrustačním technikám prováděným horkou cestou. Do světlého kovu, většinou do stříbra, umělec rydlím či dlátem vyhloubí motivy, které jsou následně vyplněné tmavou hmotou. K tomuto plnění se používá sírou ztmavený kov (stříbro). Cílem je dosažení silnějších barevných kontrastů na kovové ploše.

Po krátkém úvodu rozebírá Filip původ této techniky, snahy o její napodobení, nálezy a v neposlední řadě také chemické složení ztmavovací hmoty s poměry jednotlivých látek (vyobrazení č. 35. Niello: 1 stříbrný pohár Hildesheim, kolem roku 175 po Kristu, listy a plody jsou provedeny niellem, lodyha tausí – měď; 2 nákončí pochvy z Kolína na Rýnem zdobené niellem a zlatými fóliemi, vtisknutými do základny opatřené vpichy, doba římských provincií; 3 zlatý prsten z Brescie zdobený niellem 3. století po Kristu; stříbrná destička přezky z Břízy u Roudnice s niklovanými ozdobnými vzory, doba stěhování národů; 5 niellem zdobený prsten z Ruska z pokladu zlatovercho-michajlovského kláštera v Kyjevě, 12. – 13. století – kresba J. Filipa). V závěru uveden krátký soupis literatury k technice niella.

IX. Pravěké a raně historické emailérství

V předposlední kapitole píše Filip o emailérství. Řemeslo pro české země důležité. Předměty se vyráběly již v počátcích v domácích dílnách. Email je technikou inkrustační, při níž se skelná hmota přitaví ke kovovému podkladu. Filip dělí email do 4 skupin: 1) email jamkový a rýhový, 2) email s drátěnou obrubou, 3) email přihrádkový – buňkový, 4) email reliéfní.

Následuje popis přípravy a zhotovení emailu. Od zkoušky tavení skla po ztavení s kovovým podkladem, dále proměny emailérství na příkladech nálezů od dob nejstarších po dobu románskou (vyobrazení č. 36. Email. Bronzové řetězy z českých kostrových hrobů doby laténské, zdobené červeným emailem v trojúhelníkových jamkách: 1 Stradonice u Loun; 2 Libčeves; 3 Libočany – kresba J. Filipa). Závěrem je opět přidaná literatura vhodná k nahlédnutí pro zájemce o historii emailérství.

X. Počátky sklářství

Kapitola poslední je věnována materiálu nejkřehčímu. Dějiny sklářství jsou skoro tak staré jako zpracování kovů. Nejstaršími nálezy jsou skleněné korály z Egypta importované do celé Evropy. Samo sklo má pozoruhodné chemické složení. Skládá se z křemenného písku, sody, vápence a různých příměsí, které ovlivňují vlastnosti skla. Dle způsobu zpracování skelné hmoty v hotové předměty se v našich nálezech setkáváme hlavně s těmito druhy skel: 1) sklo tažené a volnou rukou přitavováním tvárněné, 2) sklo lisované, mačkané nebo tlačené do formy, 3) sklo foukané, 4) vrstvené sklo. Také podle způsobu výzdoby skleněných výrobků můžeme uvést z nálezů několik druhů skla. Jsou to skla s výzdobou danou již samotným složením a dále skla s povrchovou úpravou.

Do první skupiny patří: skla zdobená jinak barevnými skvrnami, skla mozaiková a millefiorová (vyobrazení č. 37. Sklo millefiorové, Zakrzów – Slezsko a mozaikové Hamburk – Kunstgewerbemuseum – podle A. Kisy). Do skel s povrchovou úpravou můžeme počítat: rytá a broušená skla, skla se zdobeným povrchem skleněnými vlákny, reliéfní skla, zlacená skla, zdobená skla prolamovaným kováním. Vynález skla se stal pravděpodobně náhodou, jeho zdokonalení však nikoliv. Filip popisuje historii sklářství s nejvýznamnějšími nálezy a posuny v technologických postupech. Poslední kapitolu, stejně jako předchozí, uzavírá seznam literatury.

V publikaci na tyto kapitoly navazuje dodatek se jmény v textu uvedených starověkých a středověkých spisovatelů a krátký jmenný rejstřík s chronologickou tabulkou pro lepší orientaci. Poté následuje doslov k druhému vydání od profesora PhDr. Miroslava Buchvaldka a konečně obsáhlá obrazová příloha (tabulka I–XVI.) s fotografiemi uměleckých

předmětů s ukázkami jejich zdobení. Kniha o 130 stranách čistého textu je zajímavá i pro ne příliš zkušeného badatele, je čtivá a opatřená krásnými kresbami samotných manželů Filipových.⁵⁹

5. 4 Dějinné počátky Českého ráje

Dějinné počátky Českého ráje vyšly pod taktovkou Státního archeologického ústavu v Praze roku 1947 a Janu Filipovi je redigoval doktor docent Jaroslav Böhm. Filip se pokusil vytvořit úplný soupis pravěkých památek pro soudní okresy Bělá pod Bezdězem, Mnichovo Hradiště, Český Dub, Turnov a Sobotka. Kniha je zajímavě členěna, má i nemá kapitoly v klasickém slova smyslu. Autor své dílo rozdělil na tři obsáhlé části. První s názvem *Dějinné počátky Českého ráje* je rozdělena do „podkapitol“: *Před příchodem člověka, První lidé v Českém ráji, Nejstarší zemědělci, Kozákovští prospektoři v pozdní době kamenné, Mužský dočasným ústředím na sklonku doby kamenné, Nový lid v Českém ráji, Skalní hradiště lidu popelnicových polí, Kulturní vývoj lidu popelnicových polí v Českém ráji, Český ráj v posledních stoletích před Kristem, Cizinci na okraji Českého ráje, Český ráj v době římského císařství, V rané době dějinné a na počátku středověku, Nejdůležitější literatura k pravěku Českého ráje.*

Druhá část knihy s názvem *Výzkumy a nálezy* mapuje jednotlivé lokality nálezů podle soudních okresů.

Soudní okres Bělá pod Bezdězem: Dějiny výzkumu na Bělsku, Bělá pod Bezdězem, Bezděz, Boreč, Březinka, Březovice, Čistá, Doubravice, Doubravička, Katusice, Kováň, Krásná Ves, Lobeč, Plužná, Skalsko, Spikaly, Sudoměř, Hrádek u Sudoměře, Vrátno, Vrchbělá, Cizí nálezy v muzeu v Bělé pod Bezdězem.

Soudní okres Mnichovo Hradiště: Dějiny výzkumu na Mnichovohradištsku, Bakov, Bellevue u Žehrova, Bílá Hlína, Borovice, Boseň, Bradlec, Branžež, Březina, Bukovina, Dalešice, Dneboh, Dobrá Voda, Haškov, Hněvosice, Horní Mohelnice, Hradec, Hubálov, Chlumín, Chocnějovice, Chudoplesy, Jirsko, Jivina, Klášter Hradiště nad Jizerou, Kněžmost, Koprník, Koryta, Kurovodice, Lhotice, Lítkovice, Loukov, Loukovec, Malá Bělá, Malobratřice, Mnichovo Hradiště, Mohelnice nad Jizerou, Mužský (Hrada – Drábské světničky – Klamorna – Staré Hrady – Hynšta), Násedlice, Neveklovice, Nová Ves u Bakova, Přestavky, Příhrazy, Sezemice, Skokovy, Soleč, Soleček, Sovenice, Studénka, Valečov, Veselá, Zásadka, Zvířetice, Žďár, Žehrov, Cizí nálezy v muzeu v Mnichově Hradišti.

⁵⁹ Jan FILIP, *Umělecké řemeslo v pravěku*, Praha 1941. 131 s.

Soudní okres Český Dub: Dějiny výzkumu na Českokodubsku, Albrechtice, Bohdánkov, Bohumileč, Český Dub a okolí, Hradčany, Chvalčovice, Janovice, Ještěd, Jivina, Jiříčkov, Kamení, Klamorna u Chvalčovic, Kobyly, Kojetsko, Letařovice, Modlibohov, Petrašovice, Proseč, Přbyslavice, Roveň, Sedlišťka, Soběslavice, Stadla u Sychrova, Světlá pod Ještědem, Sychrov, Trávníček, Třtí, Vápenice, Vlastibořice, Vrchovina, Všelibice.

Soudní okres Turnov: Dějiny výzkumu na Turnovsku, Bělá u Turnova (Rozumov – Jeskyně Postojna – Jislova jeskyně – Dvojitá brána u Rohlin – Pánvička), Borek pod Troskami (Těhnikova skála – Ludmilina jeskyně), Borek – Záboreč – Vranové (Skály nad Záborečím – Drábovna – Jeskyně u Čihadel – Zadní a Přední Kostel), Bukovina, Čtveřín, Dolánky, Doubí, Frýdštejn, Hamry u Pešan, Hrdoňovice, Hrubá Skála, Chlum – Kozlov, Hrubý Rohozec, Jenišovice, Kacanovy, Kadeřavec, Kalužník, Kamenec, Klokočí, Kozákov (Babí pec – Proskalí – Zemanova pec – Kudrnáčova pec – Drábovna – Domnělé mohyly na Kozákově), Lažany, Lhota Semínova, Libnov, Mašov (Skalní hradiště Čertova ruka – Jeskyně ve skále Jenovefa – Pradě – Nad Markovým koutem), Mokry, Nudvojovice, Ohrazenice, Olešnice, Paceřice, Pěncín, Podolí u Svijan, Přáslavice, Přepeře, Příšovice, Rakousy, Rotštejn, Rovensko, Semín, Svijanský Újezd, Svijany, Štěpánovice, Troskovice, Trosky, Turnov, Valdštejn, Volavec, Vranové, Malá Skála, Všeň, Vyskeř, Vystrklov, Zbiroh, Cizí nálezy v muzeu v Turnově.

Soudní okres Sobotka: Dějiny výzkumu na Sobotecku, Blato, Dolní Bousov, Hubojedy, Humprecht, Kdanice, Kost, Kumbálov, Lavice, Lhota Rytířova, Malá Lhota, Markvartice, Mladějov, Nebákov, Obrubce, Obruby, Osek, Podkost, Dvůr Semtiny, Podkost – Rašovka, Poráň u Vesce, Rakov, Rohatsko, Roveň, Sobotka, Stěblovice, Střehom, Střeleč, Střeleč – Hrdoňovice, Trní, Vesec, Vlčí Pole, Zámostí, Sobotecko, různé nálezy – Cizí nálezy v muzeu v Sobotce.

Samostatně je zde uvedena lokalita Prachovské skály – Přehled nálezů.

Třetí část obsahuje četné přílohy (tabulky) I–V. Příloha I.: Mapa nálezů v Českém ráji v době kamenné a na počátku doby bronzové. Příloha II.: Mapa nálezů v Českém ráji v době lidu popelnicových polí a v prvním tisíciletí před Kristem. Příloha III.: Mapa nálezů v Českém ráji v době římského císařství a v rané době dějinné. Příloha IV.: Chronologická tabulka vývoje Českého ráje v pravěku a v rané době dějinné. Příloha V.: Mužský – Hrada – Drábské světničky – Klamorna – vrstevnicový plán.

Po obsahu následuje v knize předmluva psaná ředitelem archeologického ústavu docentem doktorem J. Böhmem, označená datem 19. listopadu 1947. Böhm v předmluvě čtenáře zasvěcuje do problematiky sběru informací o pravěkých památkách a zároveň

podotýká, že kniha, kterou drží badatel v ruce, je první publikací z chystané řady a archeologickým ústavem nazvané *Pravěké soupisy*.

Úvod už je dílem Jana Filipa. Ten zde vysvětluje důvody vzniku titulu. Za války byla vědecká a publikační činnost znemožňována, což neznamená, že neprobíhaly přípravné práce a sběr materiálu pro dobu pozdější. Sám Filip se ujal pravěkých sbírek v mnoha větších i menších muzeích (Mnichovo Hradiště, Turnov, Sobotka, Křinec v Hořicích, Hradec Králové, Kostelec nad Orlicí, Kolín ad.). Četné soupisy pravěkých nálezů byly předpřipraveny a s první možností vydány v již zmíněné knize. Filip přiznává, že dělení nálezových lokalit do okresů je nepřesné, neboť okresy jako administrativní jednotky nejsou přirozenými kulturními celky, a proto nemají přímý vztah k pravěkému vývoji. Hranice okresů často rozdělují ucelenou pravěkou kulturní oblast do několika dnešních správních obvodů a znesnadňují tak pochopení souvislostí předchozího vývoje. Dodává, že pro dějiny pravěku by bylo nejlepší provádět rozsáhlé krajské a regionální výzkumy. V knize autor vybral pět okresů, které zhruba tvoří území Českého ráje.

Český ráj byl v pravěku svéráznou oblastí a vývojem osídlení se podstatně lišil od středočeské oblasti. Pro evidenční úplnost je důležitý rozbor těsného sousedství Českého ráje a částí některých okresů, které k němu nepatří. To je náplní první části knihy *Dějinné počátky Českého ráje*.

I. Před příchodem člověka

První kapitola knihy pojednává, jak je z názvu pochopitelné, o složitém vývoji, kterým oblast Českého ráje prošla před příchodem člověka. Vznik pro tuto oblast specifického geologického podloží se stal hlavní příčinnou nerovnoměrného osídlení v době pravěké (vyobrazení č. 1. Geologický podklad Českého ráje podle J. Kratochvíla). Základní stavba Českého ráje byla hotova až v třetihorách, kdy se pískovcové masivy zformovaly do podob otevřených jeskyní (pece) a skalních měst, které později člověk obydlel. Zanedbat nelze ani činnost ustupujících ledovců, které se dostaly k Českému ráji a v oblasti zanechaly štěrk severského původu, ve kterém nebyla nouze o vzácný pazourek.

II. První lidé v Českém ráji

Kapitola druhá začíná výčtem lokalit, z nichž pocházejí doklady o mohutné zvěři z dob ledových. Stáda mamutů a srstnatých nosorožců se potulovala krajinou, také divocí koně a sobi (vyobrazení č. 2. Mamut *Elephas primigenius*, mohutné zvíře doby ledové; vyobrazení č. 3. Nosorožec *Rhinocerus antiquitatis* a sob *Rangifer arcticus*, diluviální zvěř, jejíž kosti byly zjištěny na četných místech Českého ráje).

Spolu se zvěří přišel do Pojizeří pravděpodobně i člověk, nejméně před 50 000 lety. Filip uvádí nedávné nálezy v jeskyni u Bělé – Rozumova na Turnovsku (vyobrazení č. 4. Nálezy z Jislovy jeskyně u Bělé – Rozumova na Turnovsku. Starší doba kamenná). Domnívá se, že jsou nálezem nejstarším. Člověk v této době byl hlavně lovcem a vyráběl si bohatou škálu nástrojů štípaním severského pazourku nebo domácích materiálů (křemene, křemence...). Na konci doby ledové (15 000–10 000) se podnebí začalo soustavně oteplovat. Stáda lovné zvěře odcházela z Českého ráje (9. – 4. tisíciletí před Kristem). Člověk, stále lovec, se musel tomuto faktu přizpůsobit. Z této doby pocházejí pravděpodobně pokusy o hospodaření, pěstování obilí a ochočení některé zvěře.

III. Nejstarší zemědělci

V této kapitole Jan Filip píše o reakci lidstva na změnu přírodních podmínek hospodářským a společenským přerodem. Tato obrovská změna znamenala konec kočovného způsobu života a začátek primitivního zemědělství. Nastává mladší doba kamenná a hospodářský obraz kraje se zcela mění. Na nejúrodnějších půdách vyrůstají stálejší osady jednotlivých rodů. Složené z dlouhých kúlových chat a jednoduchých políček, kam lidé zasévali obilí, pšenici, ječmen, proso a některé druhy luštěnin. Stáda skotu a polodivokých vepřů se stala prvním majetkem a hmotnou rezervou zároveň. Výroba kamenných nástrojů se zdokonalila. Kromě drobných nástrojů se zhotovovaly nástroje větší na zemědělskou práci (motyky, sekerky, sekeromlaty...).

Průlomovým objevem se stal vynález keramiky a primitivního tkalcovství, čímž se změnila i úloha ženy ve společnosti. Byla to právě žena, která spřádala rostlinná vlákna a vyráběla z nich první hrubé látky. Nová hospodářská situace oprostovala člověka od náhodnosti darů přírody a činila ho méně závislým na přírodě, kterou si částečně podmanil. Změnilo se i duchovno. Staré magické představy nahradily zárodky různých kultů vysvětlujících jevy spojené se zemědělským hospodařením.

Do Českého ráje se první zemědělci dostali z vnitrozemí a usazovali se podél toku velkých řek. Až na malé výjimky byly osady ve vlastním Českém ráji v nadmořské výšce 250–300 m. Občasný pobyt v jeskyních nebo pod skalními převisy souvisel s lovem jako důležitým doplňkem zemědělství, které bylo v počátcích. O pobytech prvních zemědělců vypovídají četné nálezy broušených a vrtaných kamenných nástrojů a četné množství drobných štípaných čepelí. Nálezy hrobů těchto osadníků nejsou podle Filipa známé.

IV. Kozákovští prospektoři v pozdní době kamenné

Zde Filip podává zprávu o zajímavém pravěkému průzkumu na Turnovsku. Zjistilo se, že kozákovské kameny se využívaly již v pozdní době kamenné, asi kolem roku 2000 před

Kristem. V pískovcové oblasti na západním svahu Kozákova zvaném Proskalí vznikly kamenářské dílny v tamních jeskyních. Ty zpracovávaly hlavně červené a zelené kozákovské jaspisy. Největší taková dílna se nacházela v Babí peci, Zemanově peci a u Štěpánovic (vyobrazení č. 5. Jeskyně „Babí pec“ na svazích Kozákova). Dílny pravděpodobně sloužily jen sezónní práci přes léto, v zimním období se nepoužívaly. Většina vyrobeného zboží se obchodem rozesla do kraje. Autor se v této části ptá, kdo vlastně byli tito kozákovští prospektoři. Pravděpodobně cizinci, jejichž projevem byla kultura nálevkovitých pohárů (vyobrazení č. 6. Nálezy z pozdní doby kamenné: 1–2 Kozákov, 3 Mužský – Hrada nálevkovité poháry, 4 Svijanský Újezd, 5–6 Sovenice šňůrková keramika). Turnovsko se v pozdní době kamenné naplňovalo skupinkami obyvatel cizího původu.

V. Mužský dočasným ústředím na sklonku doby kamenné

Filip se zabývá významem oblasti na Mužském, a to zvláště dvou přirozených hradišť Hradů a menší Klamorny. V tomto místě probíhal rozsáhlý výzkum v letech 1942–1943, přičemž jeho výsledky nebyly dosud zpracovány. Tato hradiště se na sklonku doby kamenné stala bohatými osadami, byla na místě přírodou výborně chráněným, obchodními stanicemi a spojnicemi mezi oblastí středočeskou a samotným Českým rájem. I tato kapitola je doplněna obrazovou přílohou (vyobrazení č. 7. Mužský – Mnichovo Hradiště. Celkový pohled; vpravo Kavčiny s popelnicovým pohřebišťem; vyobrazení č. 8. Bronzové sekerky ze starší doby bronzové 1 bez naleziště – původně ve sbírce faráře Káry; Bellevue – Mužský, ojedinělý nález; 3 Šárka u Prahy – Károva sbírka – muzeum v Turnově). Doba bronzová je pro Český ráj spíše vzácností a nálezy jsou zde jen ojedinělé.

VI. Nový lid v Českém ráji

Autor zaznamenává první obyvatele přicházející od severu ve 12. a 11. století před Kristem. Pro nově přichozí se vžilo označení lid popelnicových polí nebo lid lužický. Svě jméno dostali podle způsobu pohřbívání svých mrtvých a země, kde byla lužická kultura poprvé poznána (vyobrazení č. 9. Nádobky zvířecí podoby v lužickém údobí: 1 Dneboh – Mnichovo Hradiště; 2 Svijany – Turnov; 3 Kluk z Poděbrad; 4 Hrubčice u Prostějova na Moravě).

Lid popelnicových polí projevil neobyčejnou životnost. Jeho počet rychle vzrůstal a pronikl i na Mnichovohradišťsko a Turnovsko. Četná hradiště lužického lidu, ve kterých patrně sídlila vládnoucí vrstva, splynula s pozdějšími hradišti slovanskými. Z jakého směru přesně přišli do Českého ráje nelze s jistotou říci, ale osídlení probíhalo soustavně a dokonale. Hustá síť osad se nacházela podél toku Jizery až na Bakovsko a jižní Bělsko. Lid popelnicových polí se zabýval především zemědělstvím a hojně obýval a využíval skalní

převisy a všemožné pískovcové jeskyně. Tímto způsobem byla osídlena Drábovna, jeskyně Postojna, Jislova jeskyně ad. (vyobrazení č. 10. Bronzové předměty lidu popelnicových polí: 1–2 Jivina – Mnichovo Hradiště; 3–4 Dneboh – Mnichovo Hradiště, popelnicová pohřebiště; 5–11 Malá Bělá – Mnichovo Hradiště, popelnicové pohřebiště; 12–14 Svijany – Turnov, popelnicové pohřebiště).

Velmi důležitou roli hrála přírodou stvořená skalní výšinná hradiště v pískovcových oblastech, která byla osídlena trvale. V Českém ráji vyrostlo hned několik takových hradišť. Nejvýznamnějšími jsou hradiště pod Mužským – Hrada a Klamorna. Díky množství nálezů musela obě hradiště vzhledem připomínat takřka městské osady. Další skalní pevností byla Čertova ruka (katastr Mašov) v hruboskalské oblasti. Velmi oblíbenými se staly otevřené jeskyně, jak již bylo zmíněno výše. Pro příklad by mohla sloužit Novákova pec, otevřená jeskyně doplněná dřevěnou stavbou před vchodem a spojená s náhorní planinou (vyobrazení č. 11. Svijany u Turnova. Předměty z hromadného nálezu bronzů). Velkou skalní pevností byl Hrádek u Prachovských skal. V době lidu popelnicových polí přímo přelidněné hradiště.

VI. Kulturní vývoj lidu popelnicových polí v Českém ráji

V kapitole *Kulturní vývoj lidu popelnicových polí v Českém ráji* se objevují nálezy keramických nádob, které jsou svým specifickým tvarem nezaměnitelné a patří právě kulturnímu okruhu, ze kterého čerpá i lužický lid (vyobrazení č. 12. Svijany u Turnova, situační plánec nalezišť; vyobrazení č. 13. Březnina – Mnichovo Hradiště. Schéma výzdoby keramiky ze slezskoplatěnického pohřebiště). Hojné nálezy keramiky doplňují bronzové výrobky jako jehlice, bronzové nože, nákrční kruhy... (vyobrazení č. 14. Výzdobné prvky sídlištní keramiky bělínsko-billendorfské v Lužici – Burg v Blotech, které se objevují také na Turnovsku). Honosné tvary jehlic přinášeli obchodníci. Známé jsou také domácí napodobeniny z jednoduchého drátu. Styky s cizinou byly stále živé. Obchodníci dodávali na naše území i drobné modré skleněné korálky do náhrdelníků.

VII. Český ráj v posledních stoletích před Kristem

Lid popelnicových polí sídlil podle Jana Filipa v osadách v době laténské i v posledních stoletích před Kristem. Vliv keltské kultury laténské pronikal do Českého ráje velice pomalu oproti Čechám středním, kde tvořil keltský lid vládnoucí vrstvu. Což dokládají četné laténské hřbitovy s kostrovými pohřby. Český ráj pravděpodobně nepatřil do přímé sféry zájmu Keltů, patrně nebyl ani důležitým spojovacím územím (vyobrazení č. 15. Turnov, popelnicové pohřebiště. Hrob č. IV. Muzeum v Turnově; vyobrazení č. 16. Turnov, lahvovité nádoby, hrob č. II. a I.).

Lid popelnicových polí na tomto území nespadal pod přímý vliv Keltů, přebíral však módní prvky výzdobné i tvarové a napodoboval výrobní techniky (vyobrazení č. 17. Mašov – Čertova ruka. Zlomky keramiky z pozdní doby laténské. Muzeum v Turnově; vyobrazení č. 18. Koprník – Násedlice, Mnichovo Hradiště, sídlištní keramika z pozdní doby halštatské a z doby laténské). Tyto změny ve zdobení keramiky a jejich porovnání uvádí Filip na několika příkladech názorných vyobrazení (vyobrazení č. 19. Praha – Bubeneč, hrob č. IX.). Z ukázek je jasně patrné, že lid popelnicových polí sídlil v Českém ráji ještě v pozdní době laténské a sledovat jeho vývoj na mnohých nalezištích do narození Krista není problém.

VIII. Cizinci na okraji Českého ráje v prvním století před Kristem

V této kapitole se již situační vývoj liší. V prvním století před Kristem se objevuje cizorodý prvek. Výrazným projevem této vlny je výskyt žárových pohřebišť. V této době podle historických zpráv tlačili Germáni na území obývaná Kelty. Je možné, že na severozápadní obvod Českého ráje tehdy skutečně pronikaly první málopočetné germánské skupiny (vyobrazení č. 20. Chocnějovice, okres Mnichovo Hradiště, Urna z popelnicového hrobu č. I.). Další dvoustrana patří nalezeným předmětům (vyobrazení č. 21. Kobyly Český Dub, žárové pohřebiště z posledního století před Kristem: 1, 6, 8 hrob 6; 3–5, 10 hrob 8; 2, 7, 9 hrob 39. Národní muzeum v Praze; vyobrazení č. 22. Kobyly Český Dub, žárové pohřebiště z posledního století před Kristem: 1 hrob 20; 2–4 hrob 38; 5 hrob 52; 6–7, 14 hrob 31; 8, 13 hrob 26; 9 hrob 55; 10–12 hrob 4. Národní muzeum v Praze).

IX. Český ráj v době římského císařství

Kapitola se snaží podat jasnější obraz vývoje Českého ráje v období římského císařství. Nesnadný úkol. Složitá situace v pozdní době toto neumožňuje. Menší cizí skupiny odešly, starší domácí obyvatelstvo v lokalitě zůstalo. Nejvýrazněji vystupuje skupina památek na Čertově ruce u Mašova: bronzové spony, přezky, zlomky skleněných nádob a jiné předměty jsou z větší části cizího původu a hlásí se do mladší doby římské. Je tedy možné, že v mladší době římské došlo na Turnovsku k přesunům (vyobrazení č. 23. Mašov – Čertova ruka Turnov. Bronzové šperky a ozdoby z mladší doby římského císařství. Muzeum v Turnově.

X. V rané době dějinné a na počátku středověku

Poslední kapitola pojednává o období v Českém ráji nejméně jasném. Výzkum slovanského osídlení Českého ráje je podle Filipa nejslabší stránkou pravěku tohoto území. O pravděpodobném osidlování Slovany svědčí znovuosídlení starých středisek lidu popelnicových polí, oněch skalních pevností, které byly kulturními i obchodními uzly.

Významné doklady pocházejí z Prachovských skal nebo ze střediska Hrada a Klamorna pod Mužským (vyobrazení č. 24. Klamorna u Chvalčovic, okres Český Dub. Zlomky staroslovanské keramiky; vyobrazení č. 25. Mužský, Mnichovo Hradiště. Drábské světničky).

Závěrem popisné části knihy o 295 stranách je seznam nejdůležitější literatury k pravěku Českého ráje. Druhá část publikace nese název *Výzkumy a nálezy*. Jan Filip zde abecedně řadí naleziště do již zmíněných soudních okresů. Každá „kapitola“ začíná stručnou historií vývoje výzkumů v daném soudním okrese a pokračuje podrobným vypsáním lokalit s čísly nalezišť a náčrtů nálezových situací. Výpisy zakončují seznamy cizích nálezů v nejbližších muzeích.

Soudní okres – Bělá pod Bezdězem (správní okres Mnichovo Hradiště)

Bělá pod Bezdězem; Boreč; Březinka; Březovice; Čistá; Doubravice; Doubravička; Katusice; Kovář; Krásná Ves; Lobeč; Plužná; Skalsko; Spikaly; Sudoměř; Hrádek u Sudoměře (vyobrazení č. 28. Starý Hrádek u Sudoměře. Schematický náčrt jižního úbočí a zjištěných jam, pole I–II, z doby lidu popelnicových polí; dole půdorys ploch s hroby tesanými ve skále a se žlaby, v nichž původně byly zakotvené základy dřevěné stavby); Vrátno; vrch Bělá; Muzeum v Bělé pod Bezdězem.

Soudní okres – Mnichovo Hradiště (správní okres Mnichovo Hradiště)

Bakov; Bellevue u Žehrova (Velbín); Bílá Hlína; Borovice; Boseň; Bradlec; Branžež; Březina (vyobrazení č. 29. Březina Mnichovo Hradiště. Situační plánec popelnicového pohřebiště – slezskoplatěnická kultura); Bukovina; Dalešice; Dneboh (vyobrazení č. 30. Dneboh, Mnichovo Hradiště. Situační plánec mladolužického pohřebiště); Dobrá Voda; Haškov; Hněvosice; Horní Mohelnice; Hradec; Hubálov; Chlumín; Chocnějovice (vyobrazení č. 31. Chocnějovice Mnichovo Hradiště, situační plánec nalezišť); Chudoplesy; Jirsko; Jivina; Klášter Hradiště nad Jizerou (vyobrazení č. 32. Klášter Hradiště nad Jizerou, Výkopy); Kněžmost; Koprník Násedlnice; Koryta; Kurovodice; Lhotice; Lítkovice; Loukov; Loukovec; Malá Bělá; Malobratřice; Mnichovo Hradiště; Mohelnice nad Jizerou; Mužský (Hrada – Drábské světničky – Klamorna – Staré Hrady – Hynšta; vyobrazení č. 33. Mužský Mnichovo Hradiště. Situační plánec pohřebišť pod Mužským), 1 Hrada, 2 drábské světničky (vyobrazení č. 34. Mužský – Drábské světničky Mnichovo Hradiště. „Vězení“), 3 Klamorna; 4 Chodová a Staré Hrady (vyobrazení č. 35. Mužský – Klamorna Mnichovo Hradiště, čelo hradiště se čtyřmi světničkami ve skalách a se zářezy na povrchu skal); 5 Sluj Krtola (sklep na Chodové); 6 Hynšta; Násedlnice; Neveklovice; Nová ves u Bakova; Přestavlky; Příhrazy; Sezemice; Skokovy u Žehrova; Solec; Soleček; Sovenice (vyobrazení č. 36. Sovenice, Mnichovo

Hradiště); Studénka; Valečov; Veselá; Zásadka; Zvířetice; Žďár u Svijan; Žehrov; Muzeum v Mnichově Hradišti.

Soudní okres – Český Dub (správní okres Turnov)

Albrechtice u Kamení; Bohdánkov; Bohumileč; Český dub a okolí; Hradčany; Chvalčovice; Janovice; Ještěd; Jiříčkov – Vápenice; Jivina u Vlastiboře; Kamení; Klamorna u Chvalčovic (vyobrazení č. 37. Klamorna u Chvalčovic. Situační plánec); Kobyly (vyobrazení č. 38. Kobyly Český Dub. Plánek žárového pohřebiště z prvního století před Kristem; vyobrazení č. 39. Kobyly Český Dub, žárové pohřebiště z prvního století před Kristem: 1, 6 hrob 22; 2–3 hrob 26; 4 hrob 11; 5 hrob 46; 7 hrob 6; 8 hrob 34; 9 hrob 5; 10 hrob 36. Viz též obr. 21–22 a tabulka 60); Kojetsko u Havlovic; Letařovice; Modlibohov; Petrašovice; Proseč; Přibyslavice; Roveň u Českého Dubu; Sedlišťka; Soběslavice; Stadla u Sychrova; Světlá pod Ještědem; Sychrov; Trávníček; Třtí; Vápenice viz Jiříčkov; Vlastibořice; Vrchovina (u Radostína); Všelibice.

Soudní okres – Turnov (správní okres Turnov)

Bělá u Turnova (Rozumov u Bělé); Jeskyně „Postojna“ (vyobrazení č. 40. Jeskyně Postojna u Rozumova; vyobrazení č. 41. Jeskyně Postojna. Profil při vchodu do „malé síně“); Jislova jeskyně u Rozumova (vyobrazení č. 42. Jislova jeskyně u Rozumova); Dvojitá brána u Rohlin; „Pánvička“; Borek pod Troskami; Borek – Záborčí – Vranové – skály nad Záborčím – Drábovna (vyobrazení č. 43. „Kostel“ nad Záborčím s jeskyněmi a s úkryty pod převislými skalami); Bukovina; Čtveřín; Dolánky u Turnova; Doubí u Čtveřína; Frýdštejn; Hamry u Pelešan; Hrdoňovice u Újezda pod Troskami; Hrubá Skála; Hrubý Rohozec; Chlum (Kozlov); Jenišovice; Kacanovy; Kadeřavec; Kalužník u Mašova; Kamenec u Pěnčina; Klokočí; Kozákov (vyobrazení č. 44. Kozákov s Proskalím, kde v jeskyních byly kamenářské dílny v pozdní době kamenné. Černými body jsou označeny tzv. „hrobky“ považované dříve za slovanské mohyly); Babí pec; Kudrnáčova pec pod Proskalím; Zemanova jáma (pec), Kabelí v Proskalí (katastr obce Vesec); Drábovna na Kozákově (vyobrazení č. 45. Kozákov, řez „hrobkou“ prokopenou při stavbě silnice r. 1940); domnělé mohyly na Kozákově (vyobrazení č. 46. Kozákov. Nádoba nalezená dne 13. července r. 1940); Křenovy u Troskovic; Lažany (pod Vyskří); Lhota Semínova (u Rovenska); Libnov; Mašov (skalní hradiště „Čertova ruka“); Mokry; Nudvojovice (vyobrazení č. 47. Nudvojovice Turnov. Plánek naleziště; vyobrazení č. 48. Nudvojovice Turnov. Profily jam č. 4, 17 a 19–21); Ohrazenice; Olešnice; Paceřice; Pěnčín; Podolí u Svijan; Přáslavice u Karlovic; Přepeře; Příšovice; Rakousy; Rotštejn; Rovensko; Semín; Svijanský Újezd;

Svijany; Štěpánovice (vyobrazení č. 49. Trosky. Jeskyně pod hradem zvané „Sklepy“); Troskovic, Trosky, Turnov; Valdštejn; Volavec; Vranové – Malá Skála; Všeň; Vyskeř; Vystřkalov (u Turnova); Zbiroh; Městské muzeum v Turnově.

Soudní okres – Sobotka (správní okres Jičín)

Blata; Dolní Bousov; Hubojedy; Humprecht – Sobotka; Kdanice; Kost; Kumbálov (jihovýchodně od Sobotky); Lavice; Lhota Rytířova; Malá Lhota; Markvartice; Mladějov; Nebákov; Obrubce; Obruby; Osek; Podkost – Dvůr Semtiny; Podkost – Rašovka – Střehom; „Poráň“ u Vesce; Rakov; Rohatsko; Roveň; Sobotka; Střeblovice; Střehom; Střeleč; Střeleč – Hrdoňovice; Trní; Vesec; Vesec – Libošovice; Vlčí pole; Zámostí; Sobotecko; Muzeum Sobotka (zámek Humprecht); Prachovské skály (vyobrazení č. 50. Prachovské skály u Jičina. Schematický plánek nalezišť).

Třetí část knihy obsahuje kromě anotace v anglickém jazyce bohatou obrazovou přílohu (tabulka 1–71) s fotografiemi zmíněných lokalit, nákresy nalezišť a nalezených artefaktů.⁶⁰

⁶⁰ Jan FILIP, *Dějinné počátky Českého ráje*, Praha 1947. 297 s.

S květnem 1945 přišla i nová pracovní etapa. Násilné uzavření vysokých škol neprospělo systému, který se jen pomalu uváděl zpět do pohybu. Před válkou měli archeologové sídlo v univerzitní budově v Břehové ulici na Starém Městě. V pozdějších letech se dvakrát stěhovali. Nejdříve na právnickou fakultu, a po restauraci Karolína do Celetné ulice, kde jsou od roku 1961.

Jan Filip vkládal do obnovy všechny své síly. Už před válkou se jeho jméno objevilo v seznamech přednášejících. A hned v letním běhu roku 1945 také. Vypsal tyto semináře:

Název semináře	Hodiny týdně	Běh a rok
Popelnicová pole	2	zimní 1938–1939
Jižní a střední Evropa v době Hallstattské	2	letní 1939
Úvod do studia pravěku a rané doby historické (též pro historiky)	2	zimní 1939–1940
České země v pravěku a na úsvitu dějin	2	letní 1945
Počátky evropského lidstva (Všeobecné dějiny Evropy v pravěku, část I.)	3	zimní 1945–1946
Základy evropské civilizace (Všeobecné dějiny Evropy v pravěku, část II.)	3	letní 1946
Evropa v třetím a v druhém tisíciletí před Kristem (Všeobecné dějiny Evropy v pravěku, část III.)	3	zimní 1946–1947
Evropa v době bronzové	3	letní 1947

61

Nově otevřený Prehistorický ústav Univerzity Karlovy pod jeho vedením vydal vlastním nákladem *Výhledy do dějin pravěkého lidstva*, útlou knížečku, která měla sloužit jako texty pro profesory a učitele dějepisu. Nové úkoly stále přibývaly a Jan začal navazovat

⁶¹ Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy Praha, Fond Filozofické Fakulty, Seznamy přednášek (Karolinka), 1938–1947.

mezinárodní kontakty. Přes členství (uvedená členství viz níže) v mnoha zahraničních institucích v pozdějších letech nikdy nejezdil z Čech rád.

1. Academia Scientiarum Germanica Berolinensis
2. Académie royale des Sciences, Lettres et Beaux-Arts de Belgique
3. Akademie der Wissenschaften in Göttingen
4. Anthropologische Gesellschaft in Wien (čestný člen)
5. Archaeological Institute of America (čestný člen)
6. British Academy, London
7. Institutio Italiano de preistoria e protostoria, Firenze
8. Institutum Archaeologicum Germanicum
9. Jysk arkaeologisk Selskab, Aarhus (čestný člen)
10. Königl. Vittehets – Historie och Antiquitets Akademien, Stockholm
11. Polskie Towarzystwo Archeologiczne (čestný člen)
12. Prehistorie Society of Great Britain, London (čestný člen)
13. Royal Danish Academy of Sciences and Letters, Kopenhagen
14. Sociétés archéologique de Yougoslavie, Beograd (čestný člen)
15. Society of Antiquaries of London (čestný člen)
16. Society of Antiquaries of Scotland, Edinburgh (čestný člen)

Dával přednost přijetí zahraničních kolegů a studentů doma v Chocnějovicích nebo na akademické půdě univerzity. Tato doba do minuty vyplněná prací nedovolovala soustředit se na věci osobní. Později Jana napadlo uvažovat nad tím, proč se jeho jméno neobjevuje mezi jmény profesorů, jejichž jmenovací dekret prezident podepsal. Výpravou na ministerstvo zjistil, že listina leží v zásuvce úředníka, který dostal pokyn ji neodesílat. Dekret s účinností od 1. května roku 1941 spatřil světlo světa až v září roku 1946. Do té doby Jan Filip musel čekat.

Plody válečného úsilí se pomalu začínaly objevovat. Po Hradci Králové, kde za války pracoval, došlo ke slavnostnímu otevření Dvořákova muzea Kolínska. Kuratorium městského muzea v Kolíně děkovalo 16. října 1945 za dosavadní péči při inventarizaci sbírek a žádalo o další pomoc při jejich instalaci. Filip vyhověl a město Kolín mohlo veřejnosti při slavnostním otevření 10. června 1948 muzeum předat.

4. Závěr

Jan Filip prožil téměř celé století. Za jeho života došlo k mnoha změnám a zvrátům ve všech aspektech české společnosti. Práci, kterou tolik miloval, věnoval veškerý svůj volný čas. Stával v půl čtvrté ráno a usedal s perem ke stolu. Hodiny u psacího stolu se podepsaly na jeho zdraví. Jako zapřísáhlý odpůrce léků většinu nemocí přecházel (dvakrát prodělal zápal plic), a pokud nemusel k lékaři nutně, raději se mu vyhnul. S rukama chirurgovými se za život setkal třikrát. Řídil se heslem „jez do polosyta a pij do polopita“.⁶²

Na své studenty byl přísný, žádal mnoho, ale snažil se soudit spravedlivě. Musel být dobrým učitelem. Četná korespondence určená jeho osobě od bývalých studentů v archivech je toho důkazem. Přání k narozeninám jsou takřka nespočítatelná. Nikdy nebyl členem žádné politické strany a tento fakt mu mnohokrát dokázal znepříjemnit osobní i profesní život. Jan Filip byl člověkem neskutečně pracovně výkonným a nebýt toho štěstí, že jeden malý chlapec z chalupy kdesi na okraji Českého ráje mohl jít na studia, byla by česká archeologie nesmírně ochuzena.

Cílem diplomové práce bylo zpracování životních mezníků významné osobnosti české archeologie a prehistorie do roku 1948. Mohlo by se zdát, že tímto rokem ta „hlavní“ práce Jana Filipa teprve začíná. Nicméně velice důležité pro pochopení životní cesty je pohled na její začátek. Jan prostředím, ve kterém vyrůstal, nebyl předurčen pro závratnou kariéru. A přeci existuje dlouhá řada publikací, článků v novinách a příspěvků ve sbornících psaná jeho rukou, a generace archeologů, na které měl přímý vliv.

⁶² A. FILIPOVÁ, *Archeolog Jan Filip*, s. 34.

5. Jmenný rejstřík

Jmenný rejstřík neobsahuje jména ve výpisech z Filipových knih uvedených v kapitole *Raná Filipova publikační činnost*.

A

Altmannová Anna 17

B

Baloun Kamil 20

Bambas Stanislav 20, 22

Baudys Bohuslav 20, 21

Beran Josef 17

Bělíková Anna 17

Bidlo Jaroslav 14, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 34

Buchtela Karel 15

C

Cihelka Emanuel 22

Č

Čadík Jindřich 16

D

Davídek Václav 20

Daneš Jiří Viktor 29, 30

Dědina Václav 23, 24, 25, 26, 27

Doubrava Tomáš 21

Drtina František 23, 25, 27, 28

Dvorský Viktor 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31

Dvořák František 38

Dusil Josef 38

E

Eisner Jan 16

Emler Josef 13, 36

F

Fidler Bohumil 20, 21

Filipová Alena 12, 16, 18, 20, 23

Filipová Alena ml. 19

Filip František 17, 18

Filip František ml. 23

Filip Jan ml. 19

Filip Josef 17

Filip Václav 17

Formáček Josef 18

Formáčková Anna 18

Foustka Břetislav 24

Friedrich Gustav 29, 36

G

Goll Jaroslav 13, 14, 33, 34, 36

H

Hikl Karel 31

Hejda František 21

Hoch Max 20

Holasová Marie 18

Honzík Vendelín 21

Horáček František 18

Horáček Josef 18

Horáčková Antonie 16, 18

CH

Chlup Otokar 23

Chytil Karel 25

J

Jakubec Jan 29

Jirák Václav 20

Jireček Josef Konstantin 14

K

Kabrhel Gustav 24

Kádner Otakar 23, 24, 25, 26, 27

Kalousek Josef 13

Klíma František 20, 21

Kobrlé Karel 20

Kohn Karel 20

Kolomazníková Anna 18

Kratochvíle Václav 20, 21

Krejčí František 23, 29, 230

Křenek František 21

L

Loudová Marie 17

M

Macela Antonín 20

Minářík Antonín 21

N

Nepustil Jan 21

Niederle Lubor 15, 16, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 35, 36

Nikenda Bohuslav 21

Novák Josef 20

Novotný Václav 23, 24, 25, 35

Nový Karel 20

P

Pekař Josef 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33

Píč Josef Vladislav 14

Placek Jan 20
Ponocný Josef 20

R

Rampas Karel 20
Rezek Antonín 13
Růžek Bedřich 21
Růžek František 21

S

Schránil Josef 15, 16, 28, 30, 35
Stocký Albín 15, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35
Svačina Jan 21
Sychra Josef 20

Š

Šalamoun Bedřich 24
Šamánek Josef 20
Šarša Eduard 20
Šedivý Karel 22
Šilha Antonín 21, 22
Šimák Josef Vítězslav 24, 25, 27, 28, 29, 34
Šimek Emanuel 16, 28, 29, 34
Šlosar Václav 21
Šnajdr Josef 18
Šnajdrová Kateřina 18
Štella Karel 20
Švambera Václav 23, 24, 25, 26, 27, 28
Šusta Josef 24, 25, 26, 27, 28, 31, 33

T

Tomek Václav Vladivoj 13
Trapl Stanislav 20

U

Utl Bedřich 20

V

Vacková Růžena 16
Vocel Jan Erazim 14
Vysoký Hynek 15, 16, 30, 36

W

Waic Jaroslav 21, 22
Wenig Julius 22
Wenig Karel 31

Z

Zíbrt Čeněk 15, 24, 26, 35, 36

Ž

Žahour Blahomír 21

6. Místní rejstřík

Místní rejstřík neobsahuje lokality a naleziště zmíněné ve výpisech z Filipových knih uvedených v kapitole *Raná Filipova publikační činnost*.

B

Brno 34

D

Drahotice 19

Drážďany 38

F

Freistadt 22

H

Hořice 37

Hradec Králové 37, 38, 39, 78

CH

Chocnějovice 17, 18, 19, 22, 37, 77

I

Ivančice 35

J

Jablonec nad Nisou 18

Jičín 37, 38

K

Klatovy 35

Kolín 37, 38, 78

Koryta 17

Křivolačiny 17

Kostelec nad Vltavou 36

Kutná Hora 38

L

Loukovec 17

M

Malý Rohozec 33

Miřenice 34

Mladá Boleslav 19, 20, 33, 37

Mnichovo Hradiště 17, 38

P

Písek 36

Poděbrady 36

Poznaň 39

Praha 13, 14, 19, 23, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39

Příbram 20, 21

R

Rostkov 18

Rychnov nad Kněžnou 36

Ř

Řevnice 35

S

Sobotka 37

Sovenice 17, 18

Stradonice 35

T

Třeboň 33

Turnov 34, 37

V

Vatětice 34

Z

Záboří nad Labem 34

7. Seznam použitých pramenů a literatury

Literatura⁶³

- BLÜML Josef, *Josef Šusta – Úvahy o dějinách a dějepisectví*, Pelhřimov 2009, 189 s., ISBN 80-704-0917-7.
- BRÁDLEROVÁ Daniela, HÁLEK Jan, *Jaroslav Bidlo – Milada Paulová: Střet generací?*, Praha 2014, 567 s.; ISBN 97-880-7422-3501.
- FILIP Jan, *Popelnicová pole a počátky doby železné v Čechách*, Praha 1936–1937, 176 s.
- FILIP Jan, *Kulturní kapitoly z našeho pravěku*, Praha 1940, 93 s.
- FILIP Jan, *Umělecké řemeslo v pravěku*, Praha 1941, 131 s.
- FILIP Jan, *Dějinné počátky Českého ráje*, Praha 1947, 297 s.
- FILIPOVÁ Alena, *Archeolog Jan Filip ve vzpomínkách*, Praha 1995, 94 s., ISBN 80-200-0403-3.
- FILIPOVÁ Alena, *Jeden lidský život*, Praha 1985, 102 s.
- HANZAL Josef, *Josef Pekař život a dílo*, Praha 2002, 267 s., ISBN 80-246-0275-X.
- KÁBOVÁ Hana, *Josef Vítězslav Šimák*, Praha 2013, 607 s., ISBN 978-80-904446-9-0.
- KAZBUNDA Karel, *Stolice dějin na pražské universitě. Od obnovení stolice dějin do rozdělení university (1746–1882)*, 1, Praha 1964, 228 s.
- KAZBUNDA Karel, *Stolice dějin na pražské universitě. Od obnovení stolice dějin do rozdělení university (1746–1882)*, 2, Praha 1965, 275 s.
- KAZBUNDA Karel, *Stolice dějin na pražské universitě. Stolice dějin na české universitě od zřízení university do konce rakousko-uherské monarchie (1882–1918)*, 3, Praha 1968, 452 s.
- KAZBUNDA Karel, *Stolice dějin na pražské universitě. Stolice dějin na české universitě v Praze 1914–1918. Jaroslav Goll a Josef Pekař ve víru války světové*, 4, Praha 2000, 220 s., ISBN 80-7184-992-8.
- KUTNAR František, MAREK Jaroslav, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 1997, 1065 s., ISBN 978-80-7106-402-2.
- PETRÁŇ Josef, *Nástin dějin filozofické fakulty univerzity Karlovy v Praze. Do roku 1948*, Praha 1983, 406 s.

⁶³ Některé tituly v souhrnném seznamu přinesly po řádném prostudování shodné informace, proto nejsou uvedeny ve vlastním těle textu.

SKLENÁŘ Karel, *Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů*, Praha 2005, 726 s., ISBN 80-7277-253-8.

TOMEŠ Josef a kolektiv, *Český biografický slovník XX. století*, 3, Praha 1999, 587 s., ISBN 80-7185-247-3.

Malá československá encyklopedie, Praha 1984, Sv. 1., A–Č, 877 s.

Malá československá encyklopedie, Praha 1986, Sv. 4., M–Pol, 989 s.

Malá československá encyklopedie, Praha 1987, Sv. 6., Š–Ž, 927 s.

Prameny

VHA Praha – Zpráva z vojenského ústředního archivu podepsaná ředitelem Mgr. Josefem Žikešem, informuje o neexistenci Filipových vojenských dokladů.

SOKA Litoměřice, Matriky, L 40/8: O (1829–1860).

Obecní úřad Žďár, Matriky, Loukovec VIII: O (1883–1949); Loukovec IX: N (1892–1949).

SOKA Mladá Boleslav, Fond Obecná škola Drahotice, 1056, 1886–1940; Fond Gymnázium Mladá Boleslav, 273, Třídní katalog 1912/1913, 1688–2001.

SOKA Příbram, Fond Gymnázium Příbram, 297, Třídní katalogy 1913/14–1919/20, 1870–1989.

SOA Praha, Matriky, Fond Loukovec 2: N (1704–1761) O (1704–1758) Z (1704–1784); Loukovec 4: NOZ (1784–1794); Loukovec 5: NOZ (1795–1817); Loukovec 6: N (1818–1839); Loukovec 7: N (1840–1867); Loukovec 8: O (1818–1882); Loukovec 9: Z (1818–1883); Loukovec 14: N (1868–1891); Boseň 24: O (1901–1926); Boseň 24: O (1901–1926); Obecní úřad Žďár, Loukovec VIII: O (1883–1949); Loukovec IX: N (1892–1949).

Masarykův ústav a archiv AV ČR, Fond Jan Filip, Osobní složka, Jan-akademik ČSAV, Dotazník, inv. č. 42, kart. 66; Fond Jan Filip, Osobní složka, Bibliografie.

NA Praha, Fond Řád Piaristů, ŘP Mapy, sign. 3, Mladá Boleslav: Plán budov gymnázia, inv. č. 867, kart. 89.

Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy Praha, Fond filosofické fakulty, Osobní složka Jana Filipa, Posudek disertační práce, inv. č. 1275, kart. 109; Osobní složka Jana Filipa, Dr. Filip Jan, inv. č. 200, kart. 17; Osobní složka Jana Filipa, Státní zkoušky inv. č. 994, kart. 1322, 1923 – 1925; Jan Filip, Ilustrační materiály původce fondu, sign. V. a kart. 20; Katalogy posluchačů, Jan Filip, letní běh 1921; Katalogy posluchačů, Jan Filip, zimní běh 1921; Katalogy posluchačů, Jan Filip, letní běh 1922;

Katalogy posluchačů, Jan Filip, zimní běh 1922; Katalogy posluchačů, Jan Filip, letní běh 1923; Katalogy posluchačů, Jan Filip, zimní běh 1923; Katalogy posluchačů, Jan Filip, letní běh 1924; Katalogy posluchačů, Jan Filip, letní běh 1921; Katalogy posluchačů, Jan Filip, zimní běh 1921; Katalogy posluchačů, Jan Filip, letní běh 1922; Katalogy posluchačů, Jan Filip, zimní běh 1922; Katalogy posluchačů, Jan Filip, letní běh 1923; Katalogy posluchačů, Jan Filip, zimní běh 1923; Katalogy posluchačů, Jan Filip, letní běh 1924; Karolinka, Seznamy přednášek, 1938–1947.

Muzeum Českého ráje v Turnově, Jan Filip, Korespondence 1935–1943.

Muzeum města – Mnichovo Hradiště, 1930.⁶⁴

⁶⁴ Materiály z ostatních muzeí uvedených v zadání nebyly využity v práci z důvodů velkého rozsahu.

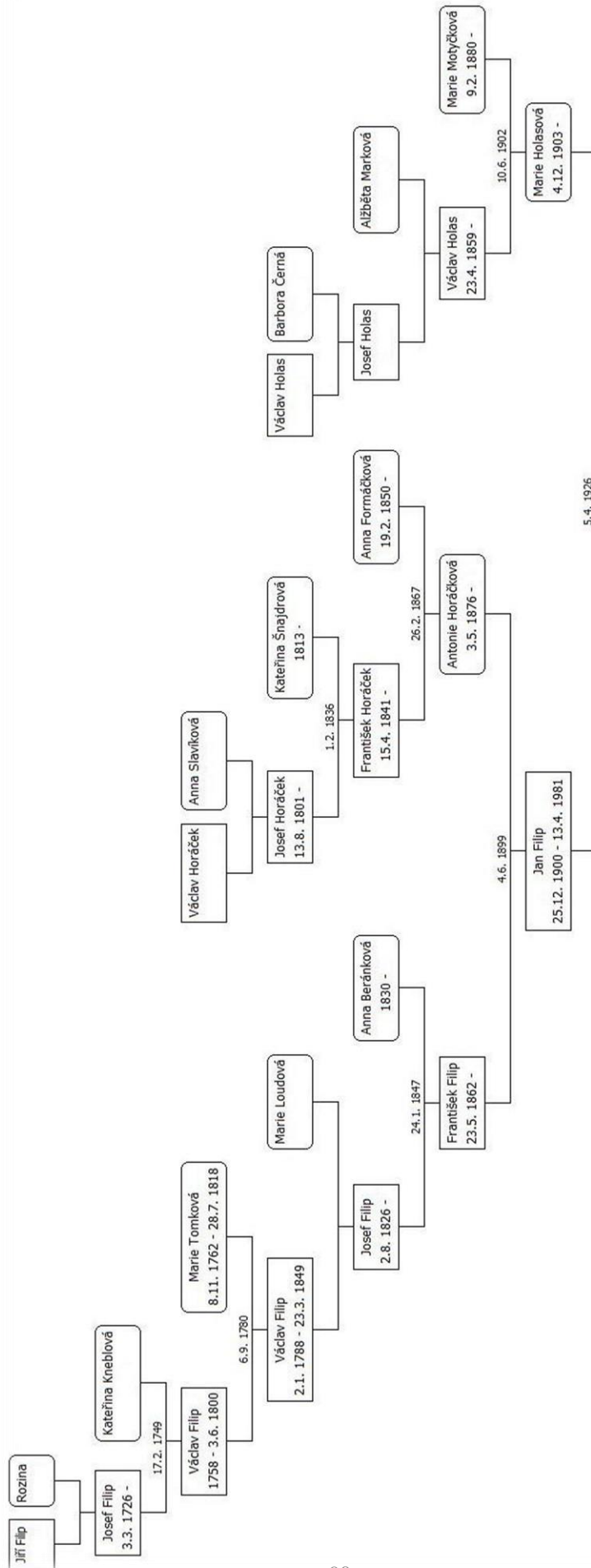
8. Seznam příloh

- A) Fotografie Jana Filipa – Archiv UK Praha, FF, Jan Filip, Ilustrační materiály původce fondu, sign. V. a kart. 20.
- B) Rodokmen Jana Filipa – zpracoval Josef Vacek.
- C) Vila Jana Filipa v Chocnějovicích č. p. 42 – pořídil Josef Vacek.
- D) Závěrečné vysvědčení Jana Filipa z gymnázia v Příbrami (1918) – SOKA Příbram, Fond Gymnázium Příbram, 297, 1870–1989.
- E) Stvrzenka na vyplacených 300 korun Janu Filipovi za výpomoc při inventarizaci v muzeu v Turnově – Muzeum Českého ráje v Turnově, Jan Filip, Korespondence 1935–1943.
- F) Diplom a jmenování Jana Filipa čestným členem Okresního musejního spolku v Mnichově Hradišti – Muzeum města – Mnichovo Hradiště, 1930.

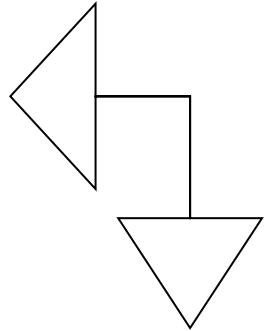
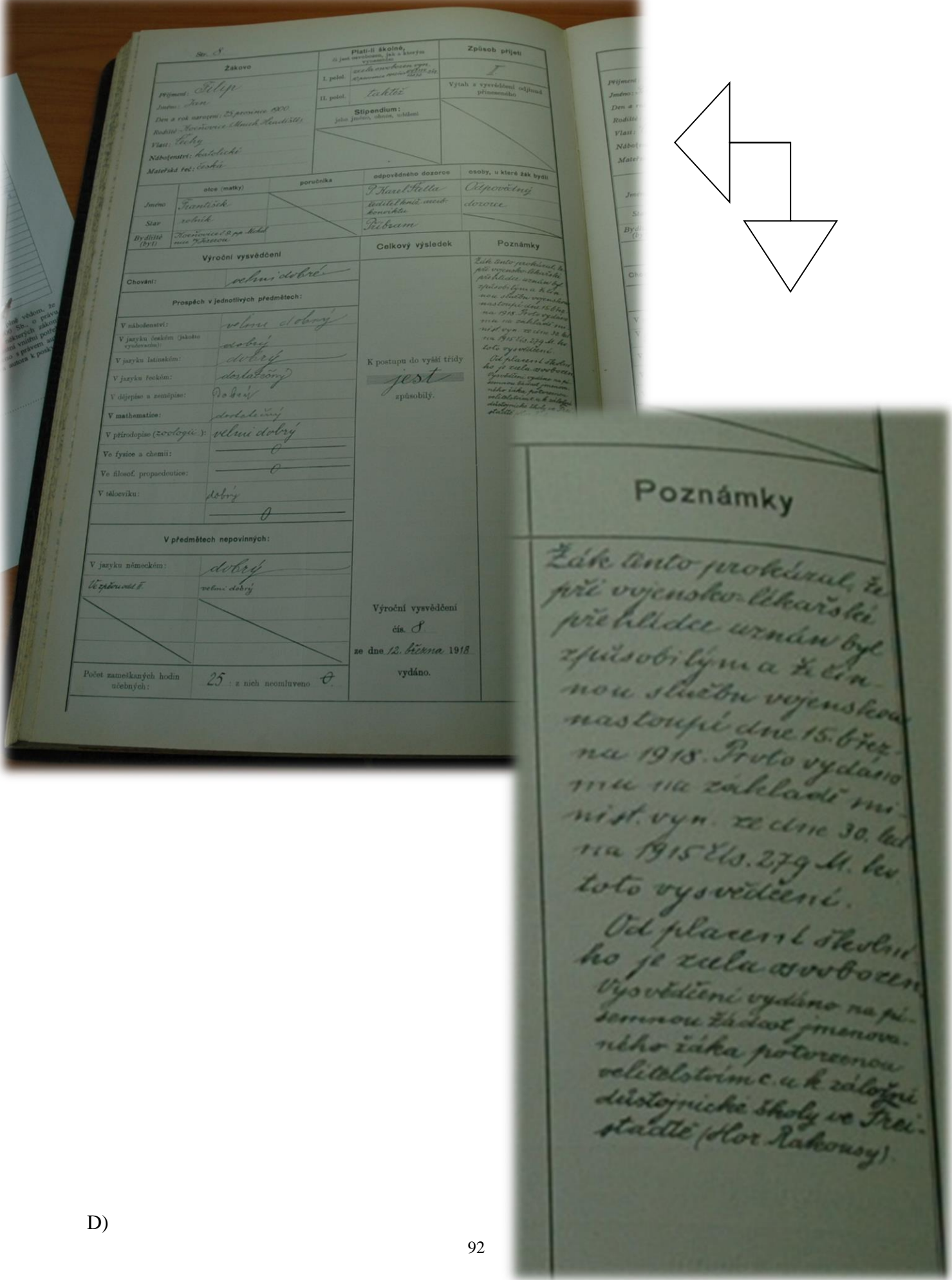
A)

B)

C)

Št. Š		Přijetí školně a) Jan osvobodil, b) a kurzem vychování		Způsob přijetí
Zároveň		I. pololetí II. pololetí		Výřad a vysvědčení odlišně přinášeno
Příjmení: Štěpán Jméno: Štěrba Den a rok narození: 23. prosince 1900 Rodičé: Kocoubovice (Mnich Karel Štěrba) Vlast: Těchy Náboženství: katolické Mateřská řeč: česká		Stipendium: jako Janina, občan, učitel		
otce (matky)		poručníka	odpovědného dozorce	osoby, u kterých žák bydlí
Jméno: František			P. Havel, Kella Bodil, Konec, Macek, Konec	Odpovědný dovozce
Star: Štěrba			Štěrba	
Bydliště (byl): Kocoubovice a. p. u. K. Štěrba m. n. Kocoubovice				
Výroční vysvědčení		Celkový výsledek		Poznámky
Chování: velmi dobře		K postupu do vyšší třídy ještě způsobilý.		Žák tento prokázal, že při vojensko-lékařské praktice učil se zvláštním a k. l. m. nou službu vojenskou nastoupil dne 15. břez. na 1918. Proto vydáno mu na základě mi- nist. v. n. ze dne 30. led. na 1915 č. l. s. 279 M. l. s. toto vysvědčení. Od placení školní ho je zcela osvobozen. Vysvědčení vydáno na pi- semnou žádost jmenova- ného žáka potvorenou velitelstvem c. u. k. záložní důstojnické školy ve Frei- stadtě (Mor. Rakousko).
Prospěch v jednotlivých předmětech:				
V náboženství: velmi dobrý				
V jazyku českém (jakožto vyučovací): dobrý				
V jazyku latinském: dobrý				
V jazyku řeckém: velmi dobrý				
V dějepise a zeměpise: Dobrý				
V matematice: dostatečný				
V přírodopise (zoologie): velmi dobrý				
Ve fyzice a chemii: 0				
Ve filosof. propedeutice: 0				
V tělocviku: dobrý				
V předmětech nepovinných:				
V jazyku německém: dobrý				
V češtině: velmi dobrý				
Výroční vysvědčení čís. 8 ze dne 12. října 1918 vydáno.				
Počet zameškaných hodin učebních: 25 z nich neomluveno 0				

Poznámky

Žák tento prokázal, že při vojensko-lékařské praktice učil se zvláštním a k. l. m. nou službu vojenskou nastoupil dne 15. břez. na 1918. Proto vydáno mu na základě minist. v. n. ze dne 30. led. na 1915 č. l. s. 279 M. l. s. toto vysvědčení.

Od placení školního je zcela osvobozen. Vysvědčení vydáno na písemnou žádost jmenovaného žáka potvorenou velitelstvem c. u. k. záložní důstojnické školy ve Freistadtě (Mor. Rakousko).

Vom Konto
Z účtu

475

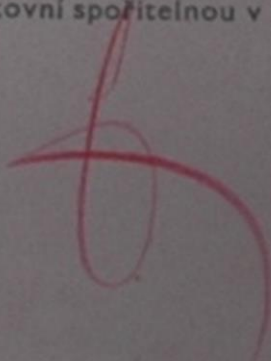
zahlt - poukazuje

300 K — h

Anstalt für Vor- und Frühgeschichte
Archeologický ústav
Prag-Bubentsch Praha-Bubeneč

Za výpověď při
soupisu muzea
v Turnově

durch die Postsparkasse in Prag
Poštovní spořitelnou v Praze

E)

F)